MARGARITA THEOLOGICA

CONTINENS PRÆCIPVOS locos doctrinæ Christianæ per quæstiones breuiter & ordine explicatos. Omnibus pastoribus, verbi præconibus, & Ecclesiæ ministris necessaria.

AVTORE IOAN. SPANGE- bergio, Herdessiano, apud *Northusianos verbi ministro.*

LONDINI,
Apud Henricum Bynneman.

ANNO. 1573.

ILLVSTRISSIMO PRINcipi & domino D. Philippo, Duci Brunſuicenſi.&c. Domino ſuo clementiſsimo, Salutem.

EFflagitarunt iamdudum (clariſsime Princeps) quidam ex tuæ celſitudinis ditione verbi diuini præcones, vt ad ſubſcriptas quæſtiones præcipuę theologicæ diſciplinæ capita continentes, breuiſsimè, idq; ex ſolidis ſcripturis reſpōderem, quò ſacrarum literarum cultores, nunc primùm ſacris initiati, & in paſtorū gregem adſcripti, haberent breuem quandam ſui officij formulã, quomodo ſcilicet pabulo ſalubriori cōmiſſum ſibi gregem Dominicū paſcere & curare poſſent. Quæ res, tametſi difficilis fuerit & laborioſa, pręſertim homini alioqui occupatiſsimo, noluī tamen me ab humanitate tam alienum præſtare, vt tot & tantis amicis rogãtibus, pigeret vel vnius anni, ne dicam menſis, ſubire laborem, præſertim cum poſſem hoc quantulocunq; labore iuuare ſtudia, promouere pietatem, & patriæ quoq; ingens

gens ornamentum adferre. Si enim mun? honestum est & piũ, bonis literis iuuẽtu- tem instituere, quis dubitat multò honesti? & felicius esse pastoris officiũ, in quo ne- dum pueri, sed & omniũ ętatum homines ad Christi gloriam perducuntur? Vbi au- tem diu mecũ disputassem, cum, cuius iu- ditiũ & eruditionem in hoc negotio potis- simũ amplecterer, succurrebat vnicũ hu- ius nostri seculi decus, D. Philippus Me- lancthon, qui in hanc rem Locos cõmu- nes tãto spiritu congesit, vt proculdubiò oẽs qui in concionatorũ numerũ sunt vo- cati, deinceps pręter negotiũ rectiùs & ma iori fruge sunt declamaturi. Huius igitur verba, vtpote ex omni parte absolutissima ne post Homerũ Iliada canere videar, lu- bens adscripsi: Si quid ea in re peccatum est, spero nihil ab autore veniam dari quã- do id non iniquo animo, sed iuuandæ pie- tatis studio sit factum. Vtinam omnes qui nunc ab alto pulpito declamant, mordi- cus eius autoris verba & sententias teneãt, fortassis in maiori trãquillitate fuerint res ecclesiæ. Videmus enim passim in Acade-

mijs, Collegijs, & Monasterijs multos esse, qui hoc veræ pietatis studium damnāt, huic sancto religionis negotio obstrepunt, quos oportuit, vtpote qui se capita & columnas Ecclesię gloriantur, in prima acie stetisse: hi nullum non mouent lapidē, vt pietatem passim reflorescētem opprimāt, & eos qui hāc in vulgus spargunt, penitus è medio tollant. Cōtrà, videmus pietati & rectis studijs nusquam plus honoris, plus præmij, plus dignitatis esse, quàm apud principes. Sic enim sunt (laus deo) aulæ quorundā principum, vt præ his, ipsæ etiā scholæ & episcoporū curiæ frigeāt. Quādo igitur tua Celsitudo, Princeps clarissime, non tantùm principū, sed regū quoq; sanguine orta, inclytos à domino Deo accepit Regulos, optimi patris, optimos filios, pietatis & veræ sapientiæ studiosos dignum iudicaui, tuæ Celsitudini hanc lucubratiunculā, qualisqualis est, dedicare, vt tuæ celsitudinis pastores, à quibus in hāc palæstrā prouocatus sum, per tuā celsitudinem habeant, quo se oblectent & exerceant. Delectentur alij spinosis & sophisticis

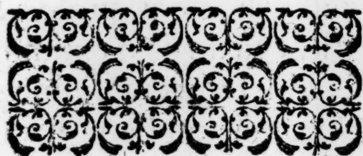
ſticis argutijs, tuæ celſitudinis paſtores antiquam illam, genuinã, atq; veram theologiam apprehendant. Tũ fiet, vt omnigenã chriſtianæ pietatis doctrinã planè aſſequamur. Sinant alios interim aucupari ſacerdotia, præbendula, & vt vocant, beneficia impietatis, irritamenta: ſinant alios ambire opes, voluptates, & noctes diesq; agere in culcitris: tuæ celſitudinis paſtores dent operam vt plantent, vt irrigent, vt ædificent eccleſiã Dei: tũ ſperamus fore, vt tandẽ emicet, ac vincat veritas. Hi verò, qui nunc ſuis ſycophãtijs pietatis doctrinã inficiunt, & pſeudodoctrinis conſcientias illaqueant, dabunt certò pœnas. Nos interim precemur illis mentẽ meliorẽ dari, ne ſemper, quòd hactenus faciunt, viuãt *atheoi*. Tua celſitudo, hoc quicquid eſt laboris, boni cõſulat. Quam deus optimus maximus nobis diu ſeruet incolumem. Datum Northuſiæ, in Ferijs natalitijs Chriſti. Anno. 1540.

Tuæ C. deditiſſimus
Ioan. Spangeberg.

AD DOMINICI gregis paſtores Ioannis Spangebergenſis

Hexaſtichon.

Quiſquis es ad Chriſti ſanctum dilectus ouile,
Paſtoriſque boni nobile nomen habes,
Huc ades, hîc veram paſcendi tradimus artem,
Et quæ Chriſtigenis paſcua danda viris.
Quiſquis es & Chriſti paſtoris de grege, non eſt
Quòd metuas rabidi dogmata falſa lupi.
Non hîc offendes lolium, nec pabula Circes,
Non hic humani ſpurca venena luti,
Sed verum Chriſti verbum ſacratáque patrum,
Et quæ ſunt ſacris eruta ſcripta libris.
Hæc dedit egregius ſyncero corde Melanthon,
Conſule communes, Paſtor amice, locos.

QVID EST PASTOR ECCLESIAE?

EST PERSONA legitimè vocata, authoritate & mandato diuino, ad curam animarum, sibi commißi gregis: vt tradat doctrinam Euangelij & administret sacramenta.

Quod est officium pastoris?

Est fideliter gubernare sibi commißam Ecclesiam ministerio verbi & Sacramentorum, & arcere falsam doctrinam, & scandala.

De hoc officio præcipit Paulus Act. 20. Attendite vobis & vniuerso gregi, in quo posuit vos spiritus sanctus, vt pascatis ecclesiam Dei. &c.

Quid requiritur in Pastore, vt sit idoneus?

Primò, vt habeat vocationem & mandatum.

Secundò, vt sit rectè institutus in doctrina Euangelij, & teneat certam formam Christianæ doctrinæ ex Scriptura Sacra, vt eam purè, propriè & perspicuè tradere poßit. Sic vt Paulus præcipit. Episcopum debere esse didacticum, id est, idoneum ad docendum: & Timotheum iubet tenere hypotyposin, *seu formam sanæ doctrinæ.*

Tertiò, vt in docendo adhibeat fidem, & prudentiam, ac norit, iuxta præceptum Pauli, rectè secare doctrinam pietatis, & vt in tradenda doctrina pru-

denter ostendat discrimina & fines inter Euangelium & alias doctrinas, & eruditè sciat confirmare articulos & capita doctrinæ, & refellere falsas opiniones & dogmata, quæ habent aliquid impuri collata ad verbum Dei. Item, vt in gubernando & regendis conscientijs, adhibeat prudentiam & curam, vt rudes instituantur, vt doceat, & euoluat ex erroribus ambigentes & perplexos, confirmet imbecilliores, vt corrigat & reuocet errantes, vt peccantes arguat & castiget, vt perterrefactos & afflictos consoletur. &c.

Quartò, vt vita & exemplo fidei ac bonorum operum præeat populo. Sic vt Paulus præcipit Timotheo: Esto typus fidelium. &c. Et Petrus: Fiatis typi seu forma gregi.

Quæ est legitima vocatio?

Est autoritate & mandato Dei aliquem adhiberi ad ministerium.

Quomodo fit vocatio?

Duplex est modus vocationis.

Quædam fit immediatè à Deo. Hæc est propriè Prophetica & Apostolica. De qua ait Paulus, se nec ab hominibus, neq; per homines vocatum esse.

Alia fit à deo, seu mandato diuino, sed per homines, sicut erant quos Scriptura vocat filios Prophetarum, hoc est, discipulos, qui à Prophetis instituebantur, vt & ipsi idonei essent ad docendũ. Ita ab Apostolis constituti sunt Episcopi & Pastores

ecle-

ecclesiarum, & postea ab ecclesia eliguntur & ordinantur ministri. Est ergo & hæc legitima vocatio & verè diuina, cùm de authoritate Ecclesiæ, aut eorum quibus ecclesia committit iuditium, commendatur alicui ministerium.

Est ne licitum petere ministerium?

Respondeo, interest inter petitionem & ambitionem. Nam ambitio simpliciter probibita est.

Quid est petitio?

Est deferre suam operam ecclesiæ, sic tamen vt relinquas liberum iuditium, an sis idoneus, ijs, ad quos pertinet cognitio. Ergo qui sic petit, non ambit, sed tantum significat suam voluntatem: quòd si ab Ecclesia vocetur & iudicetur idoneus, non recuset suscipere labores & pericula quæ sunt in Ministerio. Econtrà, ambitio est, cum aut per arrogantiam, aut alia cupiditate , aut propter ventrem tantùm sese aliquis ingerit, non expectans iuditium, nec volans periclitari. Sed pugnat pecunia & alijs artibus. Sed vera petitio, quæ fit sine ambitione, laudanda est, & ad eam inuitandi sunt pij. Multum enim habet boni. Primùm quòd expedit multos esse qui instituantur ad ministerium, vt eorum possit esse vsus in Ecclesia. Deinde expetit multos esse qui petant, vt ecclesia norit voluntatem eligendorum, & possit habere delectum.

Tertio, in hoc ipso virtus est modestiæ, quòd qui petunt, submittunt sese iuditio Ecclesiæ, & periclitantur

tantur de sua existimatione. Postremò, hoc ipsum acuit diligentiam & studium in perituris, vt maiore cura præparent se ad ministerium.

Quo testimonio probas, quòd sit licitum sic petere ministerium?

Paulus. 1. Timoth. 3. inquit: Si quis Episcopatū expetit, bonum opus desiderat. Item. 1. Cor. 14. Appetite spiritualia, magis autem vt prophetetis.

Quid debet propositum esse suscepturo ministerium?

Primùm, dignitas & amplitudo ministerij: est enim summa functio, & summum ministerium, quo nullum magis excogitari potest, adeoq́ propriè diuinum. Ideo Paulus id ornat summis præconijs: vocat eos qui docent Euangelium, Dei ministros, item dei cooperarios, & adiutores. &c. Debetur ergo huic ministerio summa reuerentia, & maxima religione ac studio decet ad id accedere.

Secundò, considerari debet voluntas & mandatum Dei, quia Deus reposcet rationem pro animabus, & horribiles pœnas minatur ijs, qui non fideliter faciunt suum officium, sic vt sæpe docet Scriptura. Ezech. 33. Et Christo in parabolis, de seruo nequam. &c.

Tertiò, promißiones præmiorum, quia Deus pollicetur ingentia præmia ijs, qui fideliter præsunt ministerio, sustinent labores, odia & pericula, propter ministerium, sicut inquit Christus: Beatus est

seruus

seruus ille, quoniam super omnia constituet eum Dominus suus. Et Petrus: Recipietis corona gloriæ immarcessibilem.

Quæ est summa doctrinæ Christianæ, tradendæ in Ecclesia?

Hanc aptissimè complexus est Christus, Lucæ vltimo, cùm inquit: Ite prædicantes in nomine meo pœnitentiam & remissionem peccatorum.

Est ergo summa ministerij Ecclesiæ in hoc, vt doceatur pœnitentia & remissio peccatorum.

Quæ est partitio summaria totius scripturæ?

Eædem duæ sunt partes. Est enim aut doctrina præcipiens quid sit faciendum, & arguens peccata. Aut est doctrina de remissione peccatorum. Hæ duæ partes vocantur Lex & Euangelium.

DE LEGE.

Quid est lex?

E*ST doctrina præcipiens, quales nos esse, quæ facere, quæ omittere oporteat.*

Quotuplex est Lex?

Prima diuisio, Leges aliæ sunt diuinæ, aliæ humanæ.

Quid est Lex diuina?

Quæ instituta est à Deo, & præcipit non tantùm de externis actionibus, sed requirit etiam interiores motus cordis, adeoq́ perfectam Obedientiam erga Deum, & damnat eos, qui illam non præstant.

Quid

Quid est lex humana?

Quæ instituitur humano arbitrio, & præcipit de externis actionibus & officijs.

Alia diuisio.

Legum, aliæ sunt naturales, aliæ positiuæ. Hinc vulgo recensentur tres species: Lex naturæ, Lex diuina Mosi, Lex humana.

Quid est lex naturæ?

Est notitia legis diuinæ, naturæ hominis à Deo impressa, qua intelligit esse Deum, esse conditorem & gubernatorem, bonum & iustum esse, benefacere iustis, & punire iniustos, & ei deberi obedientiam. Item, colendam esse societatem humanam, parentibus esse obediendum, homines diligendos, iuuandos, neminem lædendum. Iuxta illud: Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.

Quæ est lex diuina?

Hanc vocamus legem traditam per Mosen.

Quotuplices sunt leges Mosaicæ.

Triplices. Morales, Iudiciales, Ceremoniales.

Quæ est lex moralis?

Est doctrina præcipiens de perfecta obedientia erga Deum, seu de vita & bonis operibus erga Deum, & omnes homines.

Vbi traditur lex moralis?

Breuis & perfecta descriptio continetur in decem præceptis propositis populo Israelitico per Mosen, quæ vocamus decalogum.

Quid

Quid intereſt inter legem naturę & legem moralem, ſeu decalogum?

Leges naturæ verè ſunt Leges diuinæ, & planè eædem, quæ in Decalogo, hoc eſt in Scripta Lege morali continentur.

Quare igitur tradita eſt Lex Moſi, cum antea eſſet Lex naturæ?

Etſi illud lumen, & illæ notitiæ inditæ menti hominis ante lapſum, in natura nondum corrupta, erant certæ & integræ, & habebant firmum aſſenſum, tamen poſtea valdè obſcuratæ ſunt vitio originis: & eſt infirmus aſſenſus, ſæpe etiam excutiuntur dubitatione, & propemodum obliterantur. Ideo deus addidit legem Scriptam, vt lex naturæ voce diuina renouata, clarior & illuſtrior redderetur. Simul etiam vt extaret teſtimonium verbi dei, quòd hæc notitia naturalis ſit lex Dei.

Quomodo poſſunt diſtribui leges naturæ?

Decalogus eſt aptiſſima methodus omnium legum naturalium, adeoq́ ipſa diſtributio & explicatio legum naturæ. Non igitur poteſt inueniri aptior diſtributio, quam explicatis ordine præceptis decalogi.

Obligat ne Decalogus omnes homines?

Etſi lex Moſi eſt abrogata, nec obligat gentes, tamen quia Decalogus nihil aliud eſt, quàm reuolutio & explicatio Legis naturæ, ideo manet Decalogus, & obligat omnes homines. Non quia à

Mose traditus est, sed quia est interpres illius æternæ voluntatis Dei, quæ est ipsa lex naturæ.

Quæ est partitio Decalogi?

Duæ sunt tabulæ. Prior continet præcepta de vita spirituali, quales esse debeamus erga Deum, seu de ijs operibus, quibus propriè agimus cum Deo, & describunt verum ac proprium cultum Dei.

Secunda, continet præcepta de vitâ politica inter homines, quales debeamus esse erga proximum.

RECITA DECALOGVM.

1. Non habebis Deos alienos coram me.
2. Non assumes nomen domini Dei tui in vanum.
3. Memẽto vt diem Sabbati sanctifices.
4. Honora patrem tuũ, & matrem tuã, vt sis longæuus super terram.
5. Non occides.
6. Non mœchaberis.
7. Non furtum facies.
8. Non loquetis contra proximum tuũ falsum testimonium.
9. Non cõcupisces domũ proximi tui.
10. Non desiderabis vxorẽ eius, non seruum, non ancillã, nõ bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Quæ

Quæ præcipiunt hæc mandata Decalogi?

Primum, *præcipit cultum Dei internum, scilicet verum & perfectum timorem, veram & perfectam fiduciam, perfectam dilectionem Dei.*

Secundum, *præcipit cultum exteriorem, vsum nominis Dei, Nempe inuocationem, gratiarum actionem, prædicationem verbi Dei, & confeßionem. Hæc sunt sacrificia laudis.*

Tertium *præcipit ministerium verbi sanctè colendum, & ceremonias diuinitùs datas, propter ministeriũ conseruandas esse, vt aliqua tempora audiendo verbo, & per ceremonias exercendo tribuamus.*

Quartum *præcipit obedientiam erga parentes & Magistratus, & complectitur hoc præceptum summas virtutes, scilicet diligentiam in parendo, seruire vocationi modestiam pietatem erga parentes, erga Rempublicam, & similes virtutes.*

Quintum *præcipit neminem lædere, prohibet vindictæ cupiditatem, odia, inuidentiam, & similes affectus, & complectitur multas virtutes, videlicet, Iustitiam, mansuetudinem, constantiam, patientiam, clementiam.*

Sextum *approbat cõiugium, & prohibet abstinere ab aliena. Complectitur virtutes, castitatem temperantiam, continentiam, sobrietatem, & similes.*

Septimum *munit rerum proprietates, iubetq; abstinere à rebus alienis. Complectitur parsimoniam, liberalitatem, sedulitatem, & diligentiam.*

Octa-

Octauum *munit iudicia, requirit veritatem pactorum & testimoniorum.*

Nonum & decimum, *addit declarationem reliquis præceptis, quòd non solùm externa facta, sed etiam mali affectus prohibeantur, & quòd accusetur concupiscentia.*

Quæ sunt leges Mosaicæ iudiciales siue forenses?

Quæ præcipiunt de ritibus cõiugiorũ, de successionibus, de pœnis delictorum & similib. rebus forensibus. Hæc ad christianos non pertinẽt, nisi si quæ in illis sunt naturales, vt cum prohibentur cognatorum & certorum affinium connubia: reuerentia enim sanguinis debet obseruari ab omnibus gentib. & omnibus seculis. Nam & Chananæi deleti sunt propter incestas libidines, quòd duxissent cognatas.

Quæ sunt leges ceremoniales?

Quæ præcipiunt de templo & ritibus sacrorum, qui ritus Iudæos separant à gentibus. Ab his legibus Christiani sunt liberi. Hoc tamen vult Deus, vt aliquo tempore ceremonias diuinitus traditas vsurpemus, & administerium verbi conueniamus, nulla enim res magis necessaria est, quàm ministerium verbi dei.

Quis est effectus legis diuinæ, & quot sunt eius officia?

Tria. Primum, Lex coercet omnes homines disciplina quadam. Hinc Paulus ait: Lex est iniustis posi-

posita. Et rursus: Lex est pædagogus in Christum. Ad hanc disciplinam ordinauit Deus magistratum, legis doctrinam, pœnas, calamitates humanas. &c.

Secundum, ostendit peccata, accusat, perterrefacit, & damnat conscientias. Hinc Paulus ait: Per Legem agnitio peccati. Item: Lex iram operatur. Item: Per Legem peccatum fit excellenter reum. Item: Aculeus mortis peccatum: virtus autem peccati, lex.

Tertium, docet quænam opera placeant Deo & præcipit certa opera, in quibus obedientiam erga Deum exerceamus. Nam & si liberi sumus à Lege quod ad Iustificationem attinet, tamen quod ad obedientiam manet Lex: nam iustificatos necesse est obedire Deo.

Potéstne homo suis viribus legem Dei præstare?

Nihil minus. Non satis fit Legi diuinæ per opera nostra exteriora, vt Scholastici docent, nec etiam per conatum interiorem voluntatis, sine fide & spiritu sancto. Sed Christus est consummatio Legis, hoc est, sine Christo nihil potest.

Potéstne homo iustificari per Legem?

Minimè. Paulus enim detrahit Legi iustificationem in hac corrupta natura, quia nemo Naturæ viribus Legi satisfacit. Qui ergo non sunt reconciliati fide, etiamsi aliqua Legis opera faciunt, tamen non possunt Deo placere, semper enim accusantur à Lege, & manent in dubitatione & desperatione.

Cur ergo traditæ ſunt leges Moſaicæ ſi non iuſtificant?

Ideò traditæ ſunt, vt diſcernerent Iſraelitas à reliquis gentibus, vſque ad prædicationem Chriſti. Voluit enim Deus ſegregare hunc populum à cæteris gentibus, vt certus aliquis populus eſſet, in quo naſceretur Chriſtus, & in quo conſeruarentur promiſſiones, & extarent certa teſtimonia de verbo Dei, ideo etiam tantis miraculis populus iſte eductus eſt ex Ægypto. Quanquam igitur Iſraelitæ non merebantur Remiſſionem peccatorum coram Deo, propter has leges, tamen Deus ſubiecit eos iſtis Legibus, tanquam Pædagogo, vt Paulus ait. Conſequebantur autem Remiſſionem peccatorum, fiducia miſericordiæ Dei promiſſæ, propter venturum Chriſtum, quem Euangelium nunc veniſſe prædicat.

DE EVANGELIO.

Quid eſt Euangelium?

EST prædicatio pœnitentiæ, & Promiſſio remiſſionis peccatorum & iuſtificationis, quam ratio non tenet naturaliter, ſed reuelata diuinitùs, in qua Deus pollicetur propter Chriſtum filium ſuum remittere peccata, & nos pronunciat iuſtos, id eſt, acceptos, & donat ſpiritum ſanctum & vitam æternam, modò vt credamus hæc nobis propter Chriſtum certè contingere.

Quid

Quod est discrimen inter Legem & Euangelium?

Lex requirit perfectam obedientiam, verum Dei timorem, fiduciam veram, terret corda & conscientias, non remittit gratis peccata, non pronunciat iustos, hoc est, Deo acceptos, nisi Legi satisfactum sit. Et quanquam habet promißiones, tamen hæc requirunt conditionem impletæ Legis, videlicet: Qui fecerit hæc, viuet in eis: Item: Hoc fac & viues. Euangelium verò est Concio de Pœnitentia, continens promißiones beneficij Christi. Consolatur corda perterrita, remittit gratis peccata, & pronunciat nos iustos, etiamsi Legi, non satisfacimus.

DE PROMISSIONIBVS.

Quotuplices sunt promissiones Scripturæ sanctæ?

DVplices. Quædam sunt additæ Legi, & habent conditionem Legis, hoc est, exhibentur propter impletionem Legis. Quædam non habent conditionem Legis, tanquam causam, hoc est, non promittunt Remißionem peccatorum, propter impletam Legem, sed gratis propter Christum. vt sunt promißiones Euangelij.

Quæ fuit prima promissio Euangelij?

Cùm post lapsum Adæ, Deus dixit ad serpentem: Inimicitias ponam inter te & mulierem, & inter semen tuum & semen illius, ipsum conteret caput

tuum, & tu insidiaberis calcaneo eius. Hac promissione & consolatione erigitur Adam, agnoscit se habere Deum propitiũ, licet videat se indignum & immundum. Hæc promißio postea renouabatur Abrahæ, deinde & Isaac & Iacob. Huic promißioni crediderunt, & licet se indignos agnouerunt, tamen statuerunt se habere Deum placatum propter ipsius misericordiam, & promissum semen. Sunt Præterea in Psalmis & Prophetis, multæ contiones de Christo, de Remißione peccatorum, de Vita æterna quæ omnes huc tendunt, vt erigant & consolentur nos in nostra lucta & dubitatione, & doceant nos confidere, eum verè inuocare & colere.

Estne promißio Euangelij vniuersalis?

Imò, sicut promißio Euangelij est gratuita, sic etiam est vniuersalis, hoc est, offert & promittit omnibus hominibus reconciliationem: Sicut enim prædicatio pœnitentiæ vniuersalis est, ita & prædicatio remißionis peccatorũ vniuersalis est. Hinc Christus ait Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis qui credit in eum, non pereat. Sic Paulus Roman. 11. Conclusit Deus omnes sub peccatum vt omnibus misereatur. Quòd autem non omnes consequantur Euangelij promissa, eò fit, quia non omnes credunt. Euangelium enim etsi gratis promittit, tamen fidem requirit, oportet enim fide promißionem accipi. Particula autem gratis, non excludit fidem, sed conditionem nostræ dignitatis, &

 postu-

postulat vt promißionem accipiamus, id aliter fieri non potest, nisi fide.

Quod est opus Euangelij?

Consolari anxias conscientias, & promittere credentibus remißionem peccatorum, & vitam æternam.

Quæ est summa Euangelij?

Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit. Marci. 16. Item, credere Iesum Christum esse agnum Dei, tollentem peccata mundi. Ioan. 1.

DE PECCATO.

Quid est peccatum?

EST non tantùm aliquod factum, sed etiam perpetuum vitium, id est, corruptio naturæ, pugnans contra legem Dei.

Quæ sunt causæ peccati?

Voluntas diaboli, & voluntas hominis, non Deus. Genesis. 1. Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona. Et Psalm. 5. Non Deus volens iniquitatem tu es. Christus vocat Diabolum, patrem mendacij. Et Roman. 5. Per hominem intrauit peccatum in mundum. Et 1. Ioan. 2. Concupiscentia carnis non est ex patre, sed ex mundo.

Si deus non est causa peccati, concedendáne est Contingentia?

Imò, peccatum non est necessariò factum necessitate absoluta, nam voluntas nostra ante peccatum

verè libera fuit. Est autem libertas voluntatis causa contingentiæ nostrarum actionum. Deus enim præuidet & determinat contingentia, ita tamen, vt non tollat modum agendi naturæ inditum, sed determinat actiones sicuti fiunt. Permittit Deus vt voluntas Saulis sic agat & non impellit vt secus agat, & decernit vbi Saulem repreßurus sit.

Quid est contingentia?

Est qua res creatæ in actionibus rationi subiectis nunc mutantur, alterantur, & incidunt in has atque illas actiones & casus, ex concesso diuinitùs delectu & libertate creationis.

Quotuplex est necessitas?

Duplex. Vna est absoluta, vel consequentis, vt, necesse est Deum esse, necesse est Deum esse bonum, iustum, veracem, sapientem. Potest & hæc necessitas dici immutabilis. Altera est necessitas consequentiæ, vt, oportet euerti Hierosolymam. Oportet regnum Israel perire. Hæc non sunt natura sua necessaria, sed fiunt immutabilia postquam decreta sunt, vt, mortui reuiuiscent: vel quia sequuntur præcedentes causas, vt, Oportet esse hæreses. Diabolus enim odit Deum, & incitat impios contra Euangeliũ, qui obsequuntur, ideo oportet esse hæreses. Hæc sunt natura contingentia, neque enim hæc consequentia libertatem voluntatis tollit.

Quid verò de Fato sentiendum?

Deliramenta de Stoico Fato non sunt in Eccle-

siam

ſiam Dei inuehenda, nihil enim habent veri aut firmi, ſed ſunt meræ præſtigiæ ac ſophiſticæ coaceruationes, multumque nocent pietati & bonis moribus, ſi ſic ſentiant homines, vt Zenonis ſeruulus, qui dicebat: Nō debere ſe plecti, quòd Stoico fato coactus eſſet peccare.

Quotuplex eſt peccatum?

Duplex: Originis, & Actuale.

Quid eſt peccatum originis?

Eſt non tantùm reatus ſeu imputatio (ſicut ſcholaſtici docuerunt) qua, propter lapſum Adæ, omnes homines ſecundum naturam propagati, rei ſunt, ſed eſt etiam corruptio naturæ humanæ ſecuta lapſum Adæ, qua fit, vt non poſſit præſtare veram obedientiam Legi Dei, ſed habeat defectus et concupiſcentiam contra Legem dei. Eadem eſt ſententia definitionis Anſhelmi: Peccatum originis eſt carentia iuſtitiæ originalis debitæ ineſſe, quia Iuſtitiam originalem vocat, non tantùm imputationem ſeu approbationem diuinam, ſed ipſam integritatem naturæ, ſeu omnium virium hominis, intellectis & voluntatis, qua homo poterat præſtare integram obedientiam erga deum.

Quæ eſt cauſa peccati originis?

Cauſa eſt inobedientia, ſeu lapſus primorum parentum. Nam poſt lapſum amiſit vterque, Adam et Eua, integritatem naturæ, et ſecuta eſt corruptio. Deinde ex ipſis nati ſunt tales, qualis erat natura

ſic corrupta. Ita poſteritas eſt rea, propter lapſum Adæ, & propter propriam corruptionem.

Quod eſt materiale peccati originis?

Materiale, ſeu fundamentum peccati originis eſt, corruptio naturæ hominis. Significat autem corruptio vtrunque, & defectus ſeu expolitiationem donorum, & concupiſcentiam. Hanc Scholaſtici tantùm fomitem vocârunt, cùm ſit reuera horribilis corruptio & peccatum, quod poſtea gignit vitioſos motus.

Quod eſt formale peccati originis?

Formale eſt ipſe reatus ſeu imputatio diuina.

Quid eſt concupiſcentia?

Eſt horribilis ataxia, *ſeu inordinatus motus & impetus in omnibus viribus hominis contra legem Dei.*

Qui ſunt effectus peccati?

Effectus ſunt pœnæ peccati. Sunt autem tres gradus, primus pœna eſt illa ipſa corruptio naturæ, de qua dictum eſt, hoc eſt, concupiſcentia, quæ poſtea gignit omnia actualia peccata, quare & ipſa ſunt effectus corruptionis naturæ. Secunda pœna eſt mors, & omnes calamitates humani generis.

Tertia pœna eſt tyrannis diaboli, cui ſubiecta eſt natura humana, qui & corporalibus malis conatur perdere homines, & impellit ad peccata omnis generis, ad idololatriam, blaſphemias, hæreſes, iniuſtas cædes, nefarias libidines, & alia flagitia.

Manet

Manétne peccatum originis in Sanctis? Aut quomodo remittitur peccatum originis in Baptiſmo?

Cum dicitur peccatum originis in Baptiſmo remitti, non eſt ita intelligendum, quaſi poſt Baptiſmum nulla res vitioſa aut digna damnatione remaneat, ſed ita intelligendum eſt, quod in baptiſmo remittitur reatus, id eſt, non immutatur peccatum, etiamſi adhuc hæret in natura corruptio ſeu concupiſcentia, quæ etiam in ſanctis adultis manet, & ſua natura verè eſt res digna damnatione, ſed non imputatur propter Chriſtum, cùm eum fide apprehendimus. Itaque formale peccati, id eſt reatus, ſeu imputatio, in baptiſmo & ſanctificatis tollitur. Sed materiale, id eſt, ipſe morbus & corruptio, adhuc manet in natura, & tamen cùm datur ſpiritus ſanctus ijs qui habent fidem, hi concipiunt nouos & pios motus, quibus incipit aliqua ex parte corrigi morbus.

Eodem modo docet Auguſtinus de remiſſione peccati originis in baptiſmo, cùm inquit: Peccatis remittitur, non vt non ſit, ſed non imputetur.

Item, Peccatum tranſit reatu, ſed manet actu.

Cur manent pœnæ, ſcilicet, mors corporalis, & cæteræ calamitates, cùm peccatum remittatur?

Quia peccatum vel corruptio manet in natura, ideo manet etiam mors, ſicut dicitur ad Roman. 8. Corpus mortificatur propter peccatum, ſcilicet præ-

ſens

sens & adhuc hærens in natura. Oportet enim prorsus aboleri hanc corruptionem, vt deinde noua & integra natura vestiamur. Non potest autem tolli corruptio huius naturæ, nisi morte.

Quid est peccatum actuale?

Est omnis adfectus, omnis cogitatus, omne dictum ac factum contra legem Dei, adeoque quicquid sine fide fit. Vel breuius: Peccatum actuale est vitiosæ naturæ fructus, vt sunt adfectus, cogitata, dicta facta, contra legem Dei. Simul autem complecti debemus personam & opus, nam licet impij habeant honesta opera, tamen quia personæ sunt vitiosæ, opera non placent Deo.

Quid reddit personam vitiosam?

Incredulitas, dubitare de Deo, vacare timore ac fiducia Dei. Licet enim summi viri, Pomponius, Cicero. &c. habeant aliquam notitiam legis, quòd scilicet Deus sit bonus, iustus. &c. tamen non norunt Euangelium, quòd Deus gratis remittat peccata. Ideoq́ in magnis afflictionibus iudicant se reijciã Deo. Quare cùm habeant interiores morbos, etiam polluuntur externæ actiones, iuxta illud Pauli. Omne quod non est ex fide, peccatum est. Roman. 14. Magnitudo animi quidem in Achille egregia virtus est, & verè opus dei, sed fit vitiosa per accidẽs, nempe per vitiosam personam, quæ dubitat, vtrũ deus respiciat homines. Item est sine timore & fiducia Dei.

Quid

Quid facit personam Deo acceptam?

Fides, nam si fides accesserit ad honestam vitæ disciplinam & ad honesta opera, tunc placebunt Deo.

Quotuplices sunt adfectus in natura hominis?

Duplices. Quidam simpliciter pugnant cum Lege Dei, vt appetere res, aut coniugem alterius: inuidere alijs Dei beneficia, diffidere Deo, odisse Deum, appetere gloriam indebitam, efferre sese supra alios, stomachari aduersus iuditium Dei. Hi adfectus sunt propriè fructus peccati originis. Suntq; simpliciter mali, vitiosi, & ex natura hominis eijciendi.

Alij sunt, qui non pugnant cum Lege Dei, vt amare coniugem, liberos, benemeritos. Item irasci vitijs. Hos adfectus tollere ex natura, est tollere motum & vitam. Et licet contaminentur quoq; vitio originis, tamen per sese non sunt mali & vitiosi, sed in natura sunt retinendi, & efficiendum, vt fiunt puriores.

Quomodo agnoscuntur peccata?

Ex concione Legis. Rom. 7. Per legem agnitio peccati. Nesciebam enim concupiscentiam esse peccatum, nisi Lex dixisset: Non concupisces.

Quid verò sentis de peccato mortali & veniali?

Peccatum mortale, hoc est dignum morte æterna, non tantùm est aliqua actio, sed morbus hærens in natura, qui vocatur peccatum originis? Hic motus damnat incredulos & impios, iuxta illud Ioan 3.

Qui

Qui non credit, iam iudicatus est. Sed his qui apprehendunt fide remißionem peccatorum, condonatur hic morbus, iuxta illud Rom. 8. Nihil nunc damnationis in his, qui sunt in Christo.

Vnde ergo peccata venialia?

Morbus ille originis non est otiosus, sed gignit & cupiditates & affectus vitiosos, etiam in Sanctis. Iuxta illud: Caro concupiscit aduersus Spiritum. Sed quia huiusmodi adfectus condonantur sanctis, fiunt peccata venialia. Sancti enim non probant tales adfectus, sed repugnant eis. Quia ergò fides in talibus qui repugnant, existit, ideò interim pronunciantur iusti.

Quæ dicis peccata mortalia?

Est genus actuum, quæ sunt eiusmodi, vt qui eas admittunt, excidunt gratia Dei, desinant reputari iusti, & damnantur, nisi resipiscant. Hæ actiones vocantur peccata mortalia. Exempli gratia. Probare aut facere aliquid contra conscientiam, hoc est, impijs opinionibus, incredulitati, vitiosis affectibus non repugnare: item externa flagitia committere contra mandata Dei. De his loquitur Paulus. 1. Corin. 6 Neque fornicatores, neque idololatriæ, neq; adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque defraudatores, neq; ebriosi, neque couitiatores, neq; raptores, regnum Dei poßidebunt. Sic Ephes. 5. & Gala. 5. Manifesta sunt opera carnis, adulterium, scortatio, immunditiæ, impudicitia, idololatria, veneficium, odia, rixæ emulationes,

nes, dißidia, sectæ, inuidentia, cædes, ebrietates, & comessationis, & similia: de quibus prædico vobis, quòd qui talia agunt, regnum dei non poßidebunt.

Quid verò sentis de patrum diuisione peccatorum actualium interna & externa?

Hæc diuisio minus periculosa est, si dixeris, quædam peccata actualia esse interna, qualia sunt affectus & cogitatus, quæ venialia dici possunt, in illis qui resistunt fide, & ideo adhuc iusti reputantur. Quædam externa, vt dicta ac facta, in qua qui prolabuntur, recidunt à gratia, nec amplius reputantur iusti. Scias tamen, tam interna quam externa mortalia esse in ijs, qui non habent fidem, nec repugnant talibus motibus. Quia enim fide carent, non habent remißionem peccatorum, Igitur in talibus nulla esse possunt venialia peccata.

Quid ais de peccatis omißionis, & ignorantiæ affectatæ?

Sunt & ipsa quoque peccata mortalia. Nam hæc ipsa affectatio est contra conscientiam, vt si quis nolit cognoscere Euangelium, aut nolit intelligere officium suum, aut illud negligenter faciat. Talia nunc sunt multorum peccata, qui negligunt audire & cognoscere Euangelium, cùm tamen sciant mãdatum esse Dei: Hunc audite, Talis erat & Iudæorum ignorantia, qui Christum persequebantur. Sic sunt idololatriæ gentium peccata mortalia.

Quid requiritur in conuersis?

Vt habeant gloriam bonæ conscientiæ, & agentes

tes pœnitentiam, non perseuerent in his, quæ indicant se fecisse contra voluntatem Dei. Quemadmodum scriptum est: Nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur: Et rursus: Si dixero impio, morte morieris, & egerit pænitentiam à peccato suo, feceritq́ iuditium & iustitiam, viuet. Et tamen interim sciant hanc ipsam obedientiam, quàm præstant, non esse perfectam. Ideóque in iudicio Dei non confidant dignitate operum, sed confidant acceptam esse propter Christum. Deinde seruent hoc quod Paulus inquit: Ne contristetis Spiritum sanctum Dei, quo signati sumus, ad diem Redemptionis, hoc est, ne beneficium Christi abijciamus & pereamus.

DE GRATIA.

Quid significat vocabulum Gratiæ.

Vocabulum gratiæ in Scripturis, & præcipuè in Paulo, cùm disputat de Iustificatione, significat non qualitatem seu habitum infusum in anima, sicut scholastici de gratia loquuntur, & hoc vocabulo abusi sunt pro charitate seu dilectione, quæ est in nobis: Sed accipiendum est Relatiuè, & significat gratuitam acceptionem, seu reconciliationem Dei erga nos.

Quid igitur est Gratia?

Gratia propriè est remissio peccatorum, & reconciliatio seu imputatio iustitiæ, seu acceptatio personæ,

quæ

quæ fit per misericordiā propter Christum gratis, cum qua acceptatione coniuncta est donatio spiritus sancti, quo corda in pœnitentia eriguntur fide, & capiūt consolationem, in qua consolatione efficiuntur noui motus consentientes Legi Dei.

Quomodo intelligendum est, cum dicitur, Gratia sumus iusti?

Non est intelligendum, seu Scholastici imaginantur, quòd significet nos consequi Remissionem peccatorum, aut iustos esse, propter habitum aut qualitatem, quæ est in nobis, scilicet propter nostram dilectionem, aut nouam obedientiam, hoc enim est obruere doctrinam de fide, & tollere Christum mediatorem. Sed ita intelligendum est, quòd consequamur Remissionem peccatorum, seu imputationem iustitiæ, Deo acceptante nos gratis per misericordiam, propter aliud extra nos, scilicet propter Christum. Et tamen sciendum est, cum remissione peccatorum coniunctam esse donationem Spiritus Sancti, cùm scilicet fide erigimur qui efficit in nobis inchoatam obedientiam: Ergo in certamine conscientiæ, cùm quærit Remissionem peccatorum, & disputat de voluntate Dei erga se, non debemus intueri in nostras qualitates, aut propriam dignitatem, sed intueri debemus in promissionem de Christo, & iuxta hanc statuemus de voluntate Dei erga nos, & fide apprehendemus ipsum Mediatorem. Quod cùm fit, donatur Spiritus Sanctus qui affert consolationem, & est efficax, vt existant noui motus.

Vtrum

Vtrumque igitur tenendum est, & quòd oporteat fieri in nobis nouos motus per spiritum sanctum, & quòd tamen conscientia debeat intueri extra nos in mediatorem Christum, & statuere quòd propter hunc simus iusti, id est, habentes remissionem peccatorum, & accepti ad vitam æternam.

Quæ sunt causæ Gratiæ?

Efficiens causa est voluntas Dei quæ Christum voluit pro nobis fieri victimam, & propter ipsum nobis misereri. Igitur tantùm Christi meritum, est causa propter quam datur gratia.

Quomodo contingit nobis gratia?

Instrumentalis causa est, ministerium Euangelij & Sacramentorum. Nam Deus per verbum vult esse efficax, modò vt id fide apprehendamus, Debet enim accedere nostra voluntas, quæ verbum accipiat. Non enim est efficax in repugnantibus, & in ijs qui non consequuntur gratiam, audientes verbum, causa est ipsorum voluntas, repugnans verbo.

Sic ergo consequimur gratiam, cum ex verbo, seu promissione reuelata in Euangelio, corda concipiunt consolationem, & vincunt terrores, ac erigunt se fide, certò statuentes se accipere Remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, iuxta promissionem, propter Christum.

Ideo ait Paulus Gala.3. Vt promissionem Spiritus accipiamus per Fidem, Hoc est, cùm perterrefacti erigimus nos fide, quæ nititur Promissioni de Christo.

Hic damnandi sunt Fanatici spiritus, vt Anabaptistæ & similes, qui quærunt illuminationes spiritus sancti extra verbum, & sine verbo. Item qui imaginātur spiritum sanctum præcurrere Verbum, & fingunt se postea credituros esse, postquàm senserint se habere nouas illuminationes.

Sunt etiam hîc excludendæ disputationes de prædestinatione. Debemus enim ordiri à verbo, quod est vniuersale. Nam sicut doctrina de pœnitentia, quæ arguit peccata, est vniuersalis: Ita etiam promissio Euangelij est Vniuersalis, & mandatum vniuersale est de Christo, præcipiens, vt omnes credamus in Christum, & statuamus hanc esse æternam, & immutabilem voluntatem Dei, quòd propter Christum verè dentur nobis ea, quæ promittit Euangelium.

Est ne aliquod meritum nostrum in reconciliatione?

Nullum est nostrũ meritum, propter quod contingat nobis gratia, hoc est, remißio peccatorum & imputatio iustitiæ: sed est gratuita donatio, sicut Paulus inquit: Donum Dei est, non ex vobis, ne quis glorietur. Item, Rom. 6. Donum est vita æterna.

Tollitur ergo meritum in reconciliatione, non quia nos nihil agamus, sed quia promißio est donatio, vt sit certa, videlicet, non pendens ex conditione nostra dignitatis, & tamen interim nos accipere, non reijcere promißionem debemus.

Qui sunt effectus gratiæ?

Effectus sunt motus Spiritus Sancti, qui fiunt cùm Euangelium apprehēdimus. Ac primus & præcipuus effectus est Fides, qua nos erigimus, ac statuimus Deum esse nobis propitium propter Christum. Hic motus dicitur viuificatio, quia hac fide vincuntur terrores peccati & mortis, Estq́ hæc fiducia, liberatio à peccato & morte æterna, adeoq́ ipsa inchoatio vitæ æternæ. Deinde sequuntur alij motus, videlicet inchoata obedientia erga Deum, inuocatio, timor, dilectio, patientia, & aliæ virtutes.

Sunt etiam effectus gratiæ, auxilium Dei contra Diabolum & mortem, cōsolatio & auxilium in cruce & calamitatibus. Item liberatio à Lege.

Vltimus effectus est, & qui sequitur causam finalem. Nouitas totius naturæ, & vita æterna.

Quomodo gratia liberat à peccato & morte, cū tamen maneat adhuc & peccatū hærens in carne, & mors corporalis?

Respondeo: Etsi in hac vita manet adhuc caro vitiosa, tamen hæc præsens infirmitas non imputatur credentibus, etiamsi ille morbus sua natura est peccatum, seu res digna damnatione: præterea etiam noui motus & noua vita in nobis inchoantur, qui prorsus perficientur cùm hæc caro extincta renouabitur. Itaque gratia dupliciter liberat à peccatis. Est enim & remissio præteritorum peccatorum, & condonatio, seu non imputatio præsentis

morbi,

morbi, qui nobiſcum natus eſt, & hæret in carne.

Secundo etiam liberamur à morte. Eſt enim iam ſublata mors æterna credentibus. Deinde etiamſi manet mors corporalis, & cæteræ afflictiones in hac vita, tamen illa ipſa mors eſt ſine aculeo, & manet tantùm corporalis mors, propter hoc ipſum, vt aboleatur hæc caro vitioſa. Poſtea etiam hæc ipſa mors corporalis abolebitur, & ſuccedet noua & glorificata natura, in reſuſcitatione mortuorum.

Quare Paulus diſcernit gratiam & donum?

Gratiam *vocat Paulus ipſam remiſſionem peccatorum ſeu Reconciliationem & Acceptionem gratuitam propter Chriſtum.*

Donum *vocat, Donationem Spiritus Sancti, & vitæ æternæ. Significat igitur vocabulum Doni, ipſos effectus gratiæ, de quibus dixi.*

Etſi autem hæc duo coniuncta ſunt, tamen Paulus eruditè & neceſſaria de cauſa diſcernit. Eſtq́ hæc ratio diſcriminis, vt ſupra dictum eſt. Quia etſi neceſſe eſt in nobis incohoari motus ſpirituales, tamen conſcientia in certamine & coram iuditio Dei non debet intueri in ſuam nouitatem aut virtutes, qui efficiuntur à Spiritu ſancto: nec quærere, an habeat ſatis virtutum, an ſatis credat aut diligat. Sic enim nunquam poſſet fieri certa de remiſſione peccatorum ſed ſimpliciter debet intueri in promiſſionem Euangelij, & ſtatuere quòd certo habeat Remiſſionem peccatorum propter Chriſtum, gratis non propter

propriam dignitatem, aut proprias virtutes.

Quid significat Spiritus gratiæ & precum apud Zachariam?

Zacharias cap. 12. suauißimè descripsit beneficia noui Testamenti his verbis: Effundam super domum Dauid spiritũ gratiæ & precum. Spiritus gratiæ vocat, quo agnoscimus Deum nobis propitium esse, remittere peccata. &c. Spiritus precum comprehẽdit omnem cultum interiorem, inuocationem, & omnia exercitia fidei, quæ efficit Spiritus Sanctus, postquã concepimus consolationem, & credimus nos habere remißionem peccatorum propter Christum.

DE IVSTIFICATIONE.

Quid significant vocabula, Iustificari & iustificatio?

IVstificari propriè significat Hebraica phrasi, absolui à peccatis, & iustum, id est acceptum pronunciari, vt si dicas: Dauid est iustificatus à peccato, id est, absolutus & reconciliatus, seu receptus in gratiam. Sic Paulus Roman. 4. inquit: Credenti in eum qui iustificat, impium id est, absoluit & acceptat. Ita iustificatio significat reconciliationem, seu acceptionem diuinam. Etsi enim necesse est, existere nouos motus in his qui reconciliantur, tamen iustificatio non debet intelligi in hac propositione: Fide iusticamur, de infusione qualitatum seu virtutum nouarum, sed intelligatur relatiuè, de voluntate Dei acceptante siue approban-

probante nos, adeoq; de Remißione peccatorum & pacificatione conſcientiæ.

Sic etiam vocabulũ iuſtus relatiuè ſignificat, non habentem nouas qualitates, ſed reconciliatum ſiue acceptum, ſeu habentem remißionem peccatorum.

Quid complectitur iuſtificatio?

Tria membra complectitur, remißionem peccatorum, Acceptationem ad vitam æternam, & donationem ſpiritus Sancti. Etſi enim in Remißione peccata reliqua inſunt, tamen docendi cauſa vtile eſt hæc diſcerni, vt intelligatur, hæc omnia nobis contingere, non propter noſtram dignitatem, ſed tantum per miſericordiam propter Chriſtum. Nec eſſe imaginandum, quòd tametſi remißionem peccatorum conſequimur per miſericordiam, tamen poſtea noſtris qualitatibus ſeu virtutibus iuſti ſimus.

Quomodo fit iuſtificatio?

Suprà dictum eſt in Euangelio doceri hæc duo, pœnitentiam & remißionem peccatorum, ſicut Chriſtus ipſe inquit: Ite prædicantes Pœnitentiam & Remißionem peccatorum in nomine meo. Ideo ordiendum eſt ab hac prædicatione, quæ & arguit peccata, & oſtendit beneficia Chriſti. Hic igitur eſt modus Iuſtificationis. Neceſſe eſt exiſtere contritionem, quæ ſtatuat Deum iraſci peccato, & ſeriò doleat de peccatis. In his terroribus erigenda eſt conſcientia fide, quæ apprehendit promißionem euangelij de Chriſto, & iuxta illam ſtatuit nobis remitti peccata, & non reputari iuſtos, ac hæredes eſſe vitæ

æternæ propter Christum per misericordiam gratuitam. Cùm hoc modo in pœnitentia seu contritione nos consolamur, sumus iusti, seu accepti Deo, id est, habemus remißionem peccatorum, & acceptionem ad vitam æternam, non propter nostram dignitatem, sed propter Christum: quem tamen fide apprehendi oportet. Et cùm hoc modo consolationem capimus, simul etiam verè concipimus Spiritum Sanctum, qui exuscitat corda, vt incipiant habere nouos motus, vt timorem, fidem, dilectionem. &c.

Quæ sunt causæ iustificationis?

Prima & principalis est ipse Spiritus Sanctus. Huic coniungenda est altera, scilicet Verbum, per quod mouet & efficax est Spiritus sanctus. Tertiò, nostra voluntas, cùm mouetur à Spiritu sancto per verbum, non debet repugnare. Sed assentiri & accipere verbum. Iuxta illud. Cùm vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra.

Agitne aliquid nostra voluntas?

Cùm dicimus, homines gratis iustificari, & meritum detrahitur operibus, id non ita intelligendum est, quasi voluntas nostra prorsus nihil agat, sed sit tanquam saxum aut statua. Imò cùm sit ordiendum à Verbo, sicut dictum est, certè agit aliquid humana voluntas, mota à Spiritu Sancto, assentitur, & accipit verbum, ac eo sustentat se, nec debet abijcere aut repugnare verbo. Item debet statuere, quòd Christus verè præstet promissa, videlicet, quòd velit credentibus impartiri Spiritum Sanctum,

ctum, quòd velit esse efficax per verbum.

Quæ est sententia huius dicti: Fide iustificamur?

Variè deprauatur hæc sententia. Aliqui exponũt Fide, id est, tota doctrina religionis, seu obseruatione Professionis Christianæ, seu obedientia omnium virtutum. Hi planè deprauant vocabulum fidei, & fidem vocant notitiam seu professionem Doctrinæ, & nihil dicunt de Christo, nihil de fiducia, quæ erigit & consolatur conscientias. Et tantùm hærent in doctrina Legis:

Alij etsi sunt paulò saniores, & concedunt vocabulo fidei non tantùm significare notitiam historiæ, sed etiam fiduciam, tamen imaginantur in hoc dicto esse Synecdochen. Fide iustificamur, idest, quia Fides est præcipua virtus, & orditur pietatem, ideo tribuatur iustificatio, non tamen ita, vt excludantur à iustificatione aliæ virtutes, scilicet, dilectio, &c. Sed hi quoque deerrant à sententia Pauli, ac etiam intuentur in nostras qualitates, cogitant nos iustos esse propter dignitatem illius virtutis et aliarum, quæ debent esse in Sanctis.

Sed vera interpretatio est, Fide sumus iusti, id est, fiducia misericordiæ propter Christum sumus iusti, seu accepti Deo. Debet ergo intelligi hoc dictum correlatiuè: Fide iustificamur, hoc est, gratis per misericordiam reputamur iusti: sed hæc misericordia fide apprehenda est.

Est ergo sententia Pauli: Fide sumus iusti, id est,

non propter dignitatem qualitatum seu virtutum nostrarum, aut propter aliquid in nobis, sed propter aliud extra nos, videlicet propter Christum reputamur iusti.

Quid excludit particula gratis?

Non excludit pœnitentiam seu contritionem & bona opera, sed excludit conditionem dignitatis nostræ, & transfert causam beneficij (scilicet remissionis peccatorum, & donationis vitæ æternæ) in solam misericordiam.

Quare necesse est tenere hanc exclusiuam?

Hæc doctrina tota referenda est ad ipsum agonem conscientiæ coram iuditio Dei, nec potest intelligi, nisi traducatur animus ad illud ipsum certamen. Nam in veris terroribus conscientia experitur nos non posse exponere iuditio & iræ Dei nostras virtutes & merita nostra: nec potest acquiescere aut vincere dubitationem, quamdiu quærit suas virtutes, aut bona opera. Dauid etsi habet multas excellentes virtutes & merita, tamen non potest statuere sibi propter illa certò contingere remissionem peccatorum, sed omnes illæ virtutes obruuntur & demerguntur vno peccato. Ergo, vt habeat pacatum conscientiam, & vincat terrores & dubitationem, cogitur quærere misericordiam, gratuitam, nec acquiescit, priusquam fide apprehendat hanc Euangelij vocem, quòd gratis ei remittatur peccatum. Ideo igitur tenenda est hæc sententia, quòd gratis iustificemur per misericordiam,

propter

propter Christum, vt beneficium sit certum, & conscientiæ habeant formam consolationem, & vt dubitatio fide vinci possit.

Et hæc ipsa particula gratis, propriè facit discrimen Legis ac Euangelij. Nam Lex etiam habet promissiones, sed non pollicetur gratis Remissionem peccatorum, sed requirit conditionem nostræ impletionis seu obedientiæ.

Hæc igitur est prima causa, cur hanc exclusiuam defendi necesse sit, videlicet, vt promissio sit certa.

Secunda causa est, vt debitus honor tribuatur Christo, videlicet, vt statuamus nobis verè propter ipsum contingere beneficia Euangelij, & discamus eo vti mediatore. Nam qui non tenent hanc doctrinam, auferunt Christo debitum honorem, nec possunt eo vti tanquam mediatore.

Dic testimonia huius exclusiuæ.

Rom. 3. Iustificantur gratis ipsius gratia, per redemptionem in Christo Iesu. &c.

Item cap. 4. Ideo ex fide gratis. &c.

Ephes. 2. Gratia estis saluati, per fidem, non ex vobis. Dei enim donum est, non ex operibus.

Galat. 2. Scientes quòd non iustificatur homo ex operibus Legis, nisi per fidem Iesu Christi.

Ad Titum. 3. Non ex operibus iustitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam. &c.

Est ne vera propositio,
Sola fide iustificamur?

Respondeo, Est. Idem est enim dicere: Gratis iustificamur,

stificamur, & dicere, Sola fide iustificamur. Et rectius intelligetur, sententia mutata in correlatiuam. Sola misericordia iustificamur. Tantum enim valet. Sola fide, id est, solius misericordiæ fiducia iusti pronunciamur. Imò etiam si non addatur particula sola, tamen hæc ipsa propositio, Fide iustificamur, simpliciter exclusiua est. Quia dicere, Fide iustificamur, hoc ipsum vult, scilicet, quod fides nititur sola misericordia, non nostra dignitate, & significat fiduciam solius misericordiæ, ac opponitur fiduciæ propriæ dignitatis & operum. Est igitur contradictio, dicere quòd fide iustificemur, & imaginari quòd propter opera iustificemur, aut mereamur Remißionem peccatorum & vitam æternam.

Argumentor contrà.

Suprà dixisti, requiri contritionem & pœnitentiam. Ergo nō sola fide iustificamur. Respondeo Particula sola, non excludit pœnitentiam seu contritionem: nec hoc vult, quòd in renatis sit sola fides, non etiam aliæ virtutes. Sed excludit conditionem nostræ dignitatis & meriti, tanquam causam reconciliiationis, quod videlicet propter nullas nostras virtutes reputemur iusti. Et causam Iustificationis, hoc est, precium remißionis peccatorum & meritum vitæ æternæ, transfert à nobis in solam misericordiam. Etsi ergo necesse est existere pænitentiam, & inchoatam obedientiam, tamen non propter eam habemus remisßionem peccatorum.

Aliud

Aliud argumentum.

Fide sumus iusti.
Fides est opus.
Ergo operibus sumus iusti.

Hîc non valet responsio illorum qui dicunt: Fides est opus Dei, quia etiam dilectio & aliæ virtutes sunt opera Dei in nobis, nec tamen propter eas iustificamur. Sic igitur respondendum est ad maiorem: Non sic est intelligenda maior, fide sumus iusti, quia fides est opus, aut qualitas in nobis, sed quia nititur misericordia, & accipit misericordiam. Et hæc oratio. Fide sumus iusti, intelligenda est correlatiuè, id est per misericordiam pronuntiamur iusti, sed hæc fide accipiendo est. Etsi igitur fides est opus seu noua qualitas in nobis, tamen non propter dignitatem illius sumus iusti, quia hæc fides adhuc imperfecta est, sicut aliæ virtutes, sed sumus iusti propter illud quo nititur, & quod accipit fides, scilicet propter Christum.

Si non sumus iusti propter opera, quorsum opus est bene operari?

Respondeo. Beneficium iustificationis totum trāslatum est in Christum, nec pendet ex nostra dignitate, vt videlicet sit certum. Et tamen noua obedientia est necessaria, tanquam affectus necessariò consequens. Quia cùm fide accipimus remissionem peccatorum & imputationem iustitiæ, simul fit in nobis renouatio, quæ est, inchoatio nouæ & æternæ vitæ. Inchoatio verò nouæ & æternæ vitæ, est

ipsa

ipsa noua obedientia. Est ergo necessaria hæc noua obedientia in iis qui sunt iustificati.

Quero de Paulo iam conuerso seu renato: Est ne Paulus post conuersionem iustus sola fide, an fide & operibus, seu noua obedientia simul?

Respondeo. Sola fide iustus est. Quia etsi iam habet nouam obedientiam & excellentes virtutes, tamen nō potest statuere personam placere propter illas virtutes, qui sentit illam suam incboatam obedientiam non satisfacere Legi, nec potest suas virtutes opponere iuditio Dei. &c. Quemadmodum ipse inquit: Nihil mihi conscius sum, sed in hoc non iustificatus sum. Ergo necesse est eum statuere, quòd persona placeat propter aliud, videlicet, propter Christum. Deinde quia fides nititur misericordia, & per eam statuit se acceptum esse deo, nō potest dici, quòd simul fide & operibus sit iustus. Esset enim contradictio, cōfidere simul in misericordia & dignitate propria.

DE BONIS OPERIBVS.

Quæ sunt tenenda in doctrina de operibus? Multæ sunt quæstiones.

I. Quæ opera requirantur?
II. Quomodo fiant?
III. An satis faciant Legi?
IIII. Quomodo placeant?
V. De merito & causis bene operandi.

Qualia

Qualia opera requiruntur, & quæ sunt bona opera?

DEus requirit non tantùm externa facta, quæ sunt quædam ciuilis disciplina, & iustitia carnalis, quæ est & in hypocritis & impijs. Hanc enim potest vtcunque præstare humana voluntas, sine Spiritu Sancto, & à Deo requiritur etiam ab his, qui non sunt sanctificati. Sed requirit etiam interiores motus cordis, scilicet, timorem Dei, fiduciam, inuocationem, dilectionem, patientiam. &c. Iuxta illud: Dabo legem meam in cordibus eorum. Et Christus inquit: Nisi iustitia vestra abundauerit supra iustitiam Pharisæorum, non intrabitis in regnum cœlorum.

Sunt igitur bona opera non tantùm externa facta, sed etiam interiores spirituales motus. Voco autem bona opera tantùm ea, quæ à Deo sunt mandata, & præcipiuntur in Decalogo seu decem præceptis. Quare cùm quæritur de bonis operibus, respiciendum est ad Decalogum: & sciendum est, quòd ea tantùm sunt vocanda bona opera, quæ in Decalogo docentur.

Debet enim extare testimonium verbi Dei, qua opera requirat Deus, & quæ placeant Deo. Non potest autem statui, quòd placeant Deo illa opera, quæ non habent testimonium verbi Dei, sicut sunt opera traditionem, & cultus electitij, imò Scriptura palàm repudiat illa opera, & negat Deo placere, sicut Christus inquit: Frustra colunt me mandatis hominum. &c.

Dic Catalogum bonorum operum ex Decalogo?

Ad primum Præceptum pertinent, pœnitentia, seu timor, fides siue fiducia misericordiæ promissæ propter Christum, & dilectio, item obedientia in afflictionibus, seu patientia.

Ad secundum præceptum pertinent, inuocatio, Gratiarum actio, confessio doctrinæ, & prædicatio verbi Dei, si postulet vocatio.

Ad tertium pertinent, conseruatio publicarum ceremoniarum, quæ diuinitùs ordinatæ sunt reuerentia erga ministerium.

Ad quartum, officia vitæ ciuilis, obedientia Parentum, diligentia in obeunda vocatione.

Ad sextum, castitas, fides coniugij, temperantia, sobrietas.

Ad septimum, iustitia in contractibus & vsu facultatum, liberalitas, eleemosyna.

Ad octauum, veritas in omni vita, odisse simulationem & mendacia.

Ad nonum & decimum pertinent repugnare cõcupiscentiæ & malis affectibus.

SECVNDA QVÆSTIO.

Quomodo fiunt bona opera?

Hîc primùm tenenda est regula, quòd impossibile sit fieri legem sine fide. Quia cùm non satis sit externa opera aut simulationem Legis præstare, sed requirantur interiores motus cordis, hanc Veram obedientiam non possunt præstare homines sine fide seu

seu intellectu Euangelij de Christo. Est autem hæc regula, Sine fide impoßibilis est lex, dupliciter intelligenda. Primùm de obedientia spirituali, vt dictum est, quia & si homines præstant aliqua externa opera, tamen in agone conscientiæ cum corda sentiunt iram & iuditium Dei, tunc dubitant, fugiunt Deum, desperant, non diligunt, non inuocant Deum, non præstant veram obedientiam. Secundò, intelligatur etiam de acceptione, id est, etiam hoc ipsum quod facit homo sine fide, non placet, quia non fit fiducia Christi mediatoris. Nam extra Christum nihil potest placere. Ideò Christus ipse inquit, Sine me, nihil potestis facere. Igitur necesse est ad doctrinam Legis addi Euangelium de Christo, & fides necessaria est ad faciendum Legem.

Sic ergo fiunt bona opera, cùm corda eriguntur Euangelio, mouente spiritu sancto, & assentientibus nobis, ibi simul concipitur spiritus sanctus, & inchoantur in nobis motus spirituales. Corda postquàm fide statuunt se habere Deũ propitium propter Christum se respici à Deo exaudiri. &c. Iam agnoscunt Deum patrem, & liberata à terroribus & dubitatione incipiunt verè diligere Deum, verè inuocare, confidere auxilio Dei in omnibus periculis, æquo animo perferunt afflictiones, & præstant obedientiam, propter gloriam Dei, propter Deum, seruiunt proximo: diligentius faciunt officia vocationis, & præstant exercitia pietatis, castitatem, diligentiam in reprimendis affectibus. &c.

Hoc ergo eſt beneficium doctrinæ Euangelicæ, cùm docetur de Fide, diſcitur quomodo concipiatur Spiritus Sanctus, qui excitat in nobis nouos motus, & intelligitur quomodo lex ſit poßibilis, ſicut Paulus ait, Legem ſtabilire per fidem.

TERTIA QVAESTIO.

An noua obedientia ſatiſfaciat Legi, & ſit ſine peccato?

Etſi in credentibus, cùm concipiunt Spiritum Sanctum, exiſtit noua Obedientia, ſicut dictum eſt, tamen ſciendum eſt, eam obedientiam eſſe imperfectam, nec eſſe ſine peccato, ſed adhuc hærere multum infirmitatis & vitij, etiam in his qui ſunt ſanctificati. Quare hæc inchoata obedientia (quod ad ipſum attinet) nequaquam ſatisfacit Legi, nec poteſt opponi iuditio Dei. Eſt enim adhuc in ſanctis concupiſcentia, quæ eſt ſua natura peccatum, & res digna morte, nec eſt otioſa, ſed perpetuò gignit vitioſos affectus. Ideo non poſſunt ſtatuere ſancti, ſe propter ſuam obedientiam iuſtos eſſe, & placere Deo: ſed coguntur quærere miſericordiam, & credere, quòd tantùm propter Chriſtum placeant. Ita intelligunt à ſe requiri perpetuam pœnitentiam, & ſe opus habere perpetua remiſsione peccatorum, ſicut Chriſtus ab omnibus requirit pœnitentiam, ne efferantur fiducia propriæ dignitatis, cùm inquit: Gaudium eſt Angelis de vno peccatore agente pœnitentiam, magis quàm de nonagintanouem iuſtis. &c.

Damnanda eſt igitur doctrina aduerſariorum,

qui

qui fingunt sanctos sine peccato esse, & concupiscentiam (quam vocant fomitem) non esse sua natura peccatum, & sentiunt renouatos sua impletione seu obedientia iustos esse. Ita tollunt prorsus Christum, & obscurant doctrinam Euangelij.

Testimonia, quòd maneat in sanctis peccatum.

1. *Iohan.* 1 *Si dixerimus, quòd peccatum non habeamus, ipsi nos seducimus. &c.*

Rom.7. Carne seruio Legi peccati. &c.

Rom.10. Conclusit omnes sub peccatum, vt omnium misereatur.

Psal.142. Non intres in iudicium cum seruo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo vllus viuẽs.

Psal. 139. Si iniquitates obseruaueris Domine, quis sustinebit?

Psal. 18. Dilicta quis intelligit? &c.

Psal.31. Beatus vir, cui non imputauit dominus peccatum. Ergo potuit omnibus imputari peccatum, nec sancti sunt sine peccato, sicut sequitur in Psalmo: Pro hac orabit ad te omnis sanctus. Et sancti fatentur hæc peccata, cum orant: Dimitte nobis debita nostra. &c.

QVARTA QAESTIO.

Cùm in Sanctis sit peccatum, quomodo placet igitur inchoata obediencia?

De hoc imprimis opus est in Ecclesia erudiri conscientias, quomodo placeat inchoata obedientia,

tia, cùm ſit imperfecta, & procul abſit à perfectione Legis. Sic ergo reſpondendum eſt. Hæc obedientia inchoata placet, non propter ſuam dignitatem, aut perfectionem, ſed propter Chriſtum, per quem ſumus facti filij. Sicut enim perſona accipit remiſſionem peccatorum, & placet propter Chriſtum, ita etiam ſequens obedientia ſeu bona opera, etſi ſunt contaminata peccato, quod reliquum eſt in natura, tamen placent propter eundem: & quod eſt vitioſum, condonatur credẽtibus propter mediatorem Chriſtum. Ita ſciendum eſt, quòd & perſona & opus placeat propter Chriſtum, & quòd hæc inchoata obedientia, per miſericordiam propter illum accepta ſit, & reputetur tanquam Legi ſatisfactum ſit, & vocetur impletio Legis ſeu iuſtitia in nobis, quia iam ſumus filij & hæredes in Chriſto.

Teſtimonia, quod placeat hæc inchoata obedientia.

Rom. 8. Nulla nunc condemnatio ijs, qui Chriſto Ieſu ambulant. &c. Item,

Si ſpiritu actiones carnis mortificabitis, viuetis.

Galat. 5. In Chriſto neq; circumciſio aliquid valet, ſed fides per dilectionem efficax. Placet ergo noſtra dilectio, ſed ita, ſit coniuncta fides, quæ prius apprehendit Chriſtum mediatorem.

Rom. 14. Qui in his ſeruit Chriſto, placet Deo, probatus eſt hominibus.

1. Pet. 2. *Vt offeratis hostias spirituales, acceptas Deo per Christum: &c.*

1. *Ioan.* 3. *Quia mandata eius custodimus, & quæ placita sunt coram eo, facimus.*

QVINTA.

De dignitate & causis bene operandi.

Valde illustrat & commendat hæc doctrina amplitudinem misericordiæ Dei, cùm intelligimus nostram obedientiam, etsi est contaminata & immunda, tamen placere Deo propter Christum, & quidem reputari pro impletione Legis, ac ornari summis laudibus, vocari iustitiam, cultum, sacrificia, quibus honore afficiatur Deus. Item mereri ingentia præmia. Quare non est extenuãda dignitas bonorum operum, sed amplificanda, vt accendat in nobis studium bene operandi.

Quæ sunt igitur causæ, quæ nos debent inuitare ad bene operandum?

Quinque. Necessitas, dignitas, præmia proposita, exercita fidei, & auxilium spiritus sancti.

Quæ est prima causa?

Necessitas bonorum operum. Oportet enim fidem in nobis assiduis exercitijs in inuocatione, pœnitentia, & periculis crescere, iuxta illud: Facite dignos fructus pœnitentiæ. &c. Non enim potest fides existere cum mala conscientia, qua fides est fiducia, quòd Deus sit nobis propitius: mala conscientia indicat contrarium. Item, qui non agunt pœniten-

tiam, sed indulgent vitiosis cupiditatibus, non retinent fidem. Fides enim quærit remissionem peccatorum, non delectatur peccatis, nec manet spiritus sanctus in his, qui obtemperant vitiosis affectibus. Iuxta illud Ioan. Qui facit peccatum, ex diabolo est. Idem monet Petrus: Curate, inquit, vt vocationem & electionem vestram firmam faciatis.

Quæ est secunda causa?

Dignitas bonorum operum. Quanquam enim in tanta infirmitate nostra, de nobis quidem non debemus arroganter sentire, tamen vocatio nostra magnifacienda est, etsi virtutes & bonæ actiones nostræ non sunt satis mundæ, tamen ad gloriam Christi pertinent, ideo magna earum dignitas est. Et vt sciamus eas valde placere, ornat eas Deus honorificis titulis. Vocantur enim sacrificia, hoc est, veri cultus & honores, quibus Deus delectatur. Christus inquit, patrem glorificari nostris bonis operibus. Petrus inquit, nos esse sacerdotium sanctum, destinatum ad spirituales hostias offerẽdas, & gratias patri per Christum. Præterea, cùm benefacta et bona opera sint dona spiritus sancti, esset ingrati atque impij animi non agnoscere auctorem. Item, bona opera sunt etiam sacramenta, id est, signa admonentia nos de voluntate Dei, & testantia nobis contingere remissionem, & alia beneficia diuina: Iuxta illud: Remittetur vobis.

Quæ est tertia causa?

Præmia tam corporalia quàm spiritualia, quæ bona

opera

opera merentur. Etsi autem etiam in hac vita multis præmia redduntur, tamen quia Ecclesia subiecta est cruci, præcipua præmia reddentur post hanc vitam, quemadmodum Christus ait: Merces vestra copiosa est in cœlis. Et Paulus ait. Pietas habet promissiones præsentis vitæ, & futuræ.

Quæ est quarta causa?

Exercitiũ fidei. Ideo enim Deus operibus addit promissiones, ut fidem per tales occasiones exerceamus: cogitemus ideo nos daturos eleemosynam, quia Deo placet hoc officium, & credamus Deum nobis quoque vicissim benefacturum esse, sicut docet exemplum viduæ Sareptanæ. 3. Reg. 17.

Quæ est quinta causa?

Quòd ij qui student bene operari, à spiritu sancto adiuuantur & custodiuntur, ne diabolus eos pertrahat in errores perniciosos, aut ad flagitia. Ideo ait Christus: Non relinquam vos orphanos. Hoc beneficium Dei, certè nulla vox humana satis eloqui potest: Nam diaboli insidias nulla humana prudentia sine spiritu sancto satis cauere potest. Excitent ergo nos ad benefaciendum istæ causæ.

Qui verò mala opera, nocéntne?

Imò. Merentur primùm iram Dei, & damnationem æternam.

Deinde deformant Euangelium & gloriam Dei, sicut ille inquit: Propter vos malè audit nomen Dei inter gentes.

Tertiò, habent pœnas præsentes, diaboli tyrannidem, qui impios in potestate habet, & impellit in omnis generis errores ac flagitia. Sequuntur & pœnæ corporales, bella, & aliæ calamitates.

Præterea impediuntur omnia spiritualia exercitia, extinguitur fides in his qui indulgent cupiditatib. Postremò, quòd maximè horrendũ est, peccata merentur indurationẽ, & puniuntur peccata peccatis. Hæ causæ diligẽter cogitandæ sunt, vt securitatẽ carnalem eijciamus ex animis, & discamus timere iram Dei, ac nos ad bene operandum excitemus.

Sunt ne bona opera meritoria vitæ æternæ?

Respondeo. Quidam etsi concedunt bona opera non mereri remissionem peccatorum, tamen imaginantur postea in renouatis, opera esse meritoria vitæ æternæ. Sed nequaquam est sentiendum, quòd propter dignitatem & munditiam illorum detur vita æterna. Sed est beneficium gratuitum, & datur per misericordiam propter Christum. Et ratio est, quia nostra obedientia semper adhuc est immunda, nec placet propter seipsam, sed placet propter Christum. Et nemo sanus est tam impudens, si suam ipse conscientiam consulat, vt ausit affirmare sua benefacta esse digna vita æterna, aut sibi pro ijs deberi vitam æternam.

Sic ait Paulus: Nihil mihi conscius sum, & tamẽ in hoc non iustificatus sum. Si Paulus iam sanctus & plenus bonorum operũ, negat se propter ea iustificari,

cari, multò minus iudicat ea esse digna vita aeterna.

Item Christus ait: Si fec eritis omnia, quae praecepta sunt vobis, dicite: serui inutiles sumus. &c.

Rom. 11. Conclusit Deus omnes sub peccatum, vt omnium misereatur.

Nec eludi haec sinamus cauillatione, quae fingit Synedochen, videlicet, etiamsi bona opera non sunt totale meritum, tamen esse aliquid partiale & minus principale meritũ. Quia sic niteretur fides illo partiali, quod est impossibile. Est enim contradictio, statuere, quòd gratis accipiamus vitam aeternam, per misericordiam, propter Christum: & imaginari, quòd nostra obedientia mereatur vitam aeternam. Et illud ipsum partiale (etiam si quod esset) tamen prorsus excuteretur nobis in certamine conscientiae, cùm videremus nostram obedientiam non esse talem, qualis esse debeat. In summa, nõ potest iudicio Dei opponi aliquod nostrum meritum, quia Lex semper accusat nos, & reos agit peccati. Sicut Paulus ait: Potentia peccati Lex, Deo autem gratia, qui dedit nobis victoriam per Christum. &c.

Sic ergo sentiendum est: etsi nostra obedientia non est meritum vitae aeternae, nec propter eam saluamur, sed propter Christum gratis, tamen est debitũ, quod necessariò sequi debet, & meretur praemia corporalia, & spiritualia, quae partim in hac vita, partim post hanc vitam reddẽtur, sicut dicit Christus: Date, & dabitur vobis.

Quare igitur vita æterna vocatur merces? ſicut dicitur: Reddet vnicuique ſecundum opera ſua &c.

Reſpondeo. Phraſis Legis eſt, quæ diſcribit, quales ſint, quibus detur vita æterna, & hoc dicit, dari vitam æternam iuſtis. Nam cùm Lex nominat opera, intelligit cuiusq; iuſtitiam aut iniuſtitiam. Sic autem loquitur Lex, quaſi nos noſtra impletione ſatisfaceremus Legi, & eſſemus iuſti, & promittit vitam æternam iuſtis. Sed interim ex euangelio ſciendum eſt, quòd fide gratis accipiamus imputationem iuſtitiæ propter Chriſtum, & quidem ita, quaſi nos ipſi Legi ſatisfeciſſemus. Quia igitur imputatur nobis iuſtitia, ſeu Legis impletio, ideo etiam promittitur nobis vita æterna, tanquam iuſtis, non quia noſtra obedientia digna ſit tanto beneficio, ſed quia propter Chriſtum iam reputamur iuſti, & debetur nobis merces, non propter noſtram dignitatem, ſed quia nobis promiſſa eſt propter Chriſtum. Et hæc merces non eſt compenſatio debiti officij, ſed eſt gratuiti muneris ſeu beneficij, & quidem non pro indebita, ſed pro debita obedientia, quæ tamen in nobis eſt imperfecta, & non ſatisfacit Legi.

Hic etiam dici ſolet de diſcrimine peccati mortalis ac venialis. Quia enim in ſanctis manet adhuc peccatũ, neceſſe eſt diſcerni peccata, quæ hærẽt in ſanctificatis, & quæ poſſunt conſiſtere cum fide & bona conſcientia, & quæ non poſſunt ſtare cum fide, ſed ſunt talia, vt qui ea admittant, excidant gratia

Dei,

Dei, & desinant esse sancti, sicut erat adulteriũ Danidis. Sed de hoc discrimine supra dictum est.

DE POENITENTIA.

Quid est pœnitentia?

EST qua vera contritione morimur peccatis, & fide erigimus nos, ad accipiendam remissionem peccatorum.

Quot sunt partes pœnitentiæ?

Duæ, Contritio & Fides.

Quid est contritio?

Est terror ac dolor conscientiæ, quæ sentit Deũ irasci peccato, & dolet se peccasse. De hac in scripturis multa sunt testimonia: Pœnitentiam agite & credite euangelio. Marc. 1. Scindite corda vestra. Ioel. 2. Vbi habitabit Dominus? in spiritu cõtrito & humiliato. Esa 66. Desinite peruersè agere. Et hæc contritio debet crescere, ita vt non solùm externa dilicta, sed etiam interiorem immunditiam agnoscamus. Quare non est pœnitentia in hypocritis, qui nullo dolore afficiuntur, interim tamen sibi blandiuntur, quasi nihil habeant vitij. Et hanc securitatem Christus sæpe reprehendit seuerissimè. Nisi, inquit, egeritis pœnitẽtiam, simul omnes peribitis.

Vnde oriuntur isti dolores & terrores in nobis?

Per verbũ Dei, quòd arguit peccata. Rom. 1. Reue-

latur ira Dei super omnem impietatem,& Ioã. 16. Spiritus sanctus arguet mundum de peccato.&c.

Quid est fides pœnitentiæ pars?

Est fiducia,qua credit vnusquisque sibi remitti peccata propter Christum gratis. Hæc fides statuere debet in specie tibi remitti peccata.

De hac multa testimonia in scripturis. Act.10. Huic omnes Prophetæ testimonium perhibent, remissionem peccatorum accipere per nomen eius, qui credunt in eum. Rom.5 Iustificati per fidem,pacem habemus erga Deum, hoc est, pacatas & tranquillas conscientias.

Et quòd gratis remittantur peccata indignis, testantur hi loci. Rom.3. Iustificati gratis ipsius gratia,&c. Ephes.3. Gratia saluati estis. Dei donum est,non ex vobis. Item, Rom.5. Per hunc habemus accessum ad Patrem. Et Psal 31. Dixi confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remittis impietatem peccati mei.

Rom.8. Cùm esset impossibile Legi, misit Deus filium suum in carnem.&c.

Rom.4 Ideo ex fide gratis.&c.

Hæc fides facit discrimen inter contritionẽ Petri & Iudæ, Dauidis & Saulis. Cõtritio Petri & Dauidis profuit,quia accessit fides,qua apprehendebant promissam misericordiam,& se consolabantur. Contritio verò Iudæ & Saulis non profuit,quia non addiderunt hanc fidem. Hæc fides quoque facit discrimen inter timorem seruilem & filialem.

Timor

Timor seruilis.

Est metus sine fide.

Timor filialis.

Est metus ad quem accedit fides, quæ inter pauores erigit & consolatur animum?

Quid autem de confessione & satisfactione?

Hæ ortæ sunt ab Ecclesiastico ritu publicæ pœnitentiæ. Olim enim rei publicorum criminum excommunicabantur, nec recipiebantur, nisi primùm confessi, hoc est, nisi prius testarentur apud Pastores se emendaturos esse mores, & peterent absolutionem. Postea addebatur satisfactio, hoc est, publica quedā castigatio.

Sed hic ritus confessionis, seu publicæ pœnitentiæ, iam olim abrogatus est in Græca Ecclesia, propter stupratam in templo à quodam Diacono mulierē sic pœnitētem. Non fuit igitur talis ritus iuris diuini.

Quæ est confessio vsitata, quæ Sacerdoti fit?

Est peccatorum enumeratio, non tamen iure diuino mandata. Prodest tamen eam retinere in Ecclesia, propter absolutionem & disciplinam. Per eā enim occasionem indocti erudiri, & commodius institui de tota doctrina possunt: indecorumq́ue est prorsus inexploratos accedere ad communionem. Sed tamen scire oportet conscientias non esse onerandas enumeratione delictorum. Possunt enim etiam sine hac & absolutionem & consilia petere.

Nam enumeratio iſta peccatorũ eſt impoſsibilis, iuxta illud. Pſalm. 19. Dilicta quis intelligit? ab occultis meis munda me.

Argumentor contrà.

Iudex non abſoluit priuſquam cognoſcat. In hac confeſſione fit abſolutio. Ergo neceſſe eſt fieri cognitionem & enumerationem peccatorum.

Reſpondeo ad maiorem. Intereſt inter poteſtatem iudicialem ſeu iuriſdictionis, & poteſtatem miniſterij. In hac confeſſione eſt tantùm poteſtas miniſterij. Nam paſtor abſoluit non vt iudex, ſed vt miniſter, habens mandatum non cognoſcendi, ſed tantùm impertiendæ abſolutionis. &c

Sed prætereà eſt alia poteſtas iuriſdictionis, quæ eſt quoddam iudicium externũ eccleſiæ, quod tantùm ad manifeſta crimina pertinet, qua excommunicat criminoſos, & recipit excommunicatos. &c.

Quid eſt Satisfactio?

Eſt quædã externa & politica diſciplina Eccleſiæ, humana auctoritate inſtituta, vel exempli cauſa ad cæteros dehortandos à flagitijs, aut ad explorandos animos eorum, qui ad eccleſiam redibant, an ex animo reſipuiſſent. Olim enim in Eccleſia famoſi nõ recipiebantur ſine quadam publica caſtigatione, & hanc vocabant ſatisfactionem.

Quotuplex eſt Satisfactio?

Duplex. Altera olim publica pœnitentia, altera ſcholaſtica.

Quæ est satisfactio publicæ pœnitentiæ?

Est mulcta, quæ pœnitētibus propter publica peccata, à præsbitero olim indicebatur, ad probandum eos, an seriò vellent resipiscere: in qua cùm se exercerent pœnitentes, vsque ad tempus ab Episcopo præscriptum, admittebantur rursus ad Synaxim. Huius satisfactionis partes erant variæ, pro conditione & magnitudine culpæ, & vt erant peccata, ita habebant suos canones.

Quæ est satisfactio scholastica?

Est facere quædam opera indebita, ad redimendas pœnas purgatorij, aut alias pœnas temporales.

Dicunt enim scholastici, quòd remittatur culpa per absolutionem, sed pœnam æternam quæ debebatur pro peccatis, mutari in pœnam temporalem purgatorij. Deinde addunt partem illarum pœnarum remitti potestate clauium, partem redimendam esse nostris satisfactionibus, hoc est, illis indebitis operibus. Sic ergo docent, satisfactiones mereri remissionem pœnarum, & esse compensationem pœnarum æternarum.

Vnde orta est satisfactio canonica?

Olim in Ecclesia non recipiebantur famosi sine publica castigatione certi temporis. Hæc vocabatur publica pœnitentia & satisfactio, erantq; illa spectacula quædam externa & politica disciplina, ab hominibus instituta, non quòd esset satisfactio corā Deo, aut propter eam remitterentur peccata. Postea illo more antiquato, remansit vocabulum satisfactio-

tisfactionis. Vnde postea homines indocti ex re politica fecerunt rem spiritualem, tanquam necessariā ad remissionem peccatorum.

Quid sentiendum de remissione pœnarum, & an possunt claues imponere, vel tollere pœnas?

Primùm sciendum est, remissionem tam culpæ, quā pœnæ, esse gratuitū beneficium Christi, ac simul nos liberari peccato & morte æterna.

Deinde discernenda est remissio pœnæ æternæ à remissione pœnarum temporalium. Quamuis enim remissio pœnæ æternæ coniuncta est cum remissione culpæ, tamen sancti in hac vita, ferunt communes ærumnas humani generis, vt mortem corporalem, & alias calamitates, de quibus ait Paulus. Corpus mortuum est propter peccatum. Et Deus aliquando imponit pœnas propter certa peccata, sicut Dauid sustinuit pœnas propter adulterium.

Sed hoc non est vniuersale, quia sæpe remittuntur peccata sine peculiaribus pœnis.

Tertiò, Pœnæ quas Deus imponit, nō possunt remitti potestate clauium, nec habent mandatum remittendi ac ponendi tales pœnas.

Quartò, sciendum est sæpe nostra pœnitentia mitigari aut etiam tolli tales pœnas. Sicut sæpe mitigatæ sunt pœnitentia publica & priuata calamitates, sicut ait Paulus: Si nos iudicaremus ipsi, non iudicaremur à Domino.

Quintò, Afflictiones sanctorum non semper sunt

pœna propter certa peccata, sicut afflictiones Job, & aliorum sanctorum, item supplicia Apostolorum & Martyrū, sed sunt singularia opera Dei, quibus exercetur fides sanctorum, & ostenditur gloria Dei.

Deinde etiam in ipsis pœnis pij debent intelligere hunc finem, quòd non sint signa iræ, sed bonæ voluntatis Dei, videlicet, quòd Deus velit hæc esse exercitia, per quæ aboleatur in nobis peccatum, & crescat novitas spiritualis. Nec debent iudicare pij, se ideo reiectos à Deo, vt Paulus ait: A Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur.

Quid sunt indulgentiæ?

Nihil aliud, quàm publicarum pœnarum seu satisfactionum condonationes, & relaxationes veterū Canonum. Erant autem illi Canones humanæ traditiones, quare nihil ad remissionem culpæ aut pœnarum coram Deo pertinebant, nec opus est illos Canones restituere, cùm tantùm fuerunt humanæ traditionis.

DE ABSOLVTIONE.

Quid est absolutio?

EST certificatio de peccati remissione, & de misericordia Dei erga peccatorem. Sic enim Christus ait, Mat. 18. Quæcunq; solueritis super terrā, erunt soluta in cœlis. Et Ioan. 20. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

Potest etiam reiterari absolutio?

Imò, cum Petrus interrogaret Christum, quoties

condo-

condonabo fratri? Respondit, septuagies septies. Et Paulus ad Galat. 8. Si praeoccupatus fuerit homo aliquo peccato, vos qui spirituales estis, corrigite eum spiritu lenitatis. Et Ecclesia orat quotidie, Dimitte nobis debita nostra. Et Christus ait, Lucæ. 15. Gaudium est Angelis Dei super vno peccatore pœnitentiam agente.

Rectène Nouatiani & Cathari negant lapsos post Baptismum consequi remissionem peccatorum?

Scelestè errant isti Hæretici. Nam multa possunt ostendi & veteris & noui Testamenti exempla, vbi lapsi remissionem peccatorum & absolutionem à Christo & ecclesia sunt consecuti. Exemplo sunt Dauid, Manasse, Petrus: Lapsa est Galatarum ecclesia, & à Paulo ad pœnitentiam reuocata: & Paulus ipse Corinthum incestum iubet recipi post pœnitentiam. Dominus quoq; per Ezech. 33. ait: Viuo ego, nolo mortem peccatoris, sed magis vt conuertatur & viuat. Hîc Deus addit iusiurandum, vt conscientiæ eò magis erigantur, cùm audiunt non solùm promissionem, sed etiam eam confirmatam iureiurando.

Sed quid de locis Epistolæ ad Hebræos. 6. Impossibile est eos qui semel illuminati Et. 19. Voluntariè peccantibus. &c.

Hi loci non negant lapsos posse redire ad gratiam & beneficium Christi. Prior enim locus agit de blasphemis & obstinatis, qui contra conscientiam persequun-

persequitur verbum Dei, & admonitionem & pœnitentiam adeò aspernantur, vt securi triumphent, & sibi valde gratulentur hanc sapientiam, quòd redire ausint. Hi non possunt renouari, interim dum sic perdurant, & Christum crucifigunt, & ludibrio habent, & non auscultant euangelio.

Alter locus iubet retinere gratiam & beneficium Christi, & cauere ne amittatur. Qui enim amittit beneficium Christi, reus est iudicij.

Est ne peccatum irremissibile?

Christus Math 12. distinctionem facit inter peccatum remissibile & irremissibile. Quicunque dixerit verbum contra filium hominis, remittetur ei. Qui autem dixerit verbum contra spiritum sanctum, non remittetur ei, neque in hoc seculo, neque in hoc futuro. Et Ioan. ait: Qui scit fratrem suum peccare peccatum, non ad mortem, petat, & dabitur ei vita. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico vt roget quis.

Quod est peccatum in Spiritum sanctum?

Augustinus intelligit peccatũ in spiritum sanctũ, aut finalem impœnitentiam in ijs, qui non accipiunt Euangelium aut desperationem. Quia hæc peccata propriè pugnant cum gratia, & eam abijciunt. Nam cætera peccata, cùm fugimus ad gratiam, remittuntur. Ideò sic interpretatur Augustinus dictum Christi: Qui dixerit verbum contra spiritum sanctum, id est, qui verbum gratiæ, quod prædicatum & confirmatum est testimonijs spiritualibus finaliter repudiat, is habet peccatum in spiritum sanctum.

Estne omnis lapsus post agnitam veritatem, peccatum irremissibile?

Minimè: Nam multa sunt exempla & testimonia, quæ docent tales lapsus condonari posse. Ac nec omnis persecutio Euangelij iudicari debet peccatum irremissibile. Quia Manasses, Paulus & alij, qui persecuti sunt verbum Dei, consecuti sunt veniam.

Quare vtraque sententia retinenda est: Primum, quod omnia peccata remittantur credentibus, quia promissio Remissionis est vniuersalis. Iuxta illud: Conclusit omnes sub peccato, vt omnium misereatur. Item. 1. Ioan. 1. Ipse est propitiatio, non tantùm pro peccatis nostris, sed pro peccatis totius mundi.

Secundò, tenendum est & hoc, quòd sit aliquod peccatum irremissibile, seu peccatum ad mortem. Qui autem habeant peccatum irremissibile, non est nostri iuditij, satis est à posteriore iudicare, tale peccatum non esse in ijs qui veniunt ad pœnitentiam & fidem. Et irremissibile peccatum, tantùm ad illos transferendum est, qui ad extremum perseuerarunt in incredulitate, & non egerunt pœnitentiam. Hi autem qui agunt pœnitentiam, non habent peccatum irremissibile.

Quis est effectus pœnitentiæ?

Effectus seu fructus pœnitentiæ sunt tota nouitas vitæ & morum. Nam in his qui reconciliati sunt, debet sequi iustitia bonæ conscientiæ. De quo ait Ioannes: Facite fructus dignos pœnitentiæ. Et de necessitate huius nouæ obedientiæ supra dictum est.

DE

DE FIDE.

Quid est Fides?

Fides non tantùm est notitia historiæ de Christo, sed est vera fiducia cordis, quæ assentitur promißioni Euangelij, præcipuè autem significat fiduciam misericordiæ promissæ propter Christum. Nam etsi promißiones sunt multiplices, & varia obiecta, circa qua versatur fides, sicut sunt alia aliorum negotia & pericula, alia sunt Mosi, alia Dauidis, alia Pauli negotia, tamen hoc principale obiectum fidei est, quodque in omnibus negotijs semper est primum & præcipuum, scilicet fiducia misericordiæ, qua statuit cor, se habere remißionem peccatorum, & se placere Deo propter Christum. Hæc fides præire & prælucere debet in omni inuocatione, & hæc erecta mens petit & expectat auxilium Dei in omnis generis tentationibus. Rursus sine hac fide seu fiducia misericordiæ, nulla est inuocatio, neque vinci possunt vlla pericula. Nisi enim sit in corde talis fides, opprimuntur animi dubitatione & indignatione aduersus Deum, in veris certaminibus.

Quomodo existit hæc fides in animis?

Spiritus Sanctus mouet corda per Euangelium, quod docet peccata nobis remitti propter Christum, qui factus est victima pro nobis. Sic igitur existit hæc fides, cùm audientes hanc promißionem, & intuentes in Christum Mediatorem, credimus propter

ter ipsum nobis ignosci, nos placere Deo, & exaudiri, nec sinimus nobis excuti hanc fiduciam.

Hæc fides est ipsa viuificatio cordis, & vincit terrores peccati & mortis, & affert firmam consolationem sustentat nos in omnibus periculis, & petit & impetrat bona à deo.

Proba quòd fides significet fiduciam misericordiæ.

Hoc tempore etiam eruditi quidam disputant, vocabulum fidei significare tantùm historiæ notitiam, seu professionem articulorum, quæ etiam potest esse in impijs, & negant hac voce significari fiduciam misericordiæ. Tenenda sunt igitur firma argumenta, quòd fides in hac propositione, Fide iustificamur, significet fiduciam misericordiæ.

1. Paulus confert promissionem, & fidem quæ apprehendit promissionem, Rom. 4. cùm ait. Ideo ex fide gratis, vt sit firma promissio: vult enim promissionem futuram esse otiosam, si non accipiatur fide. Cùm igitur fides ad promissionem, tanquam obiectum correlatiuè referatur, necesse est Paulum de tali fide intelligi, qua est assensus, quo assentimur promissioni. Sed hæc fides est assentiens promissioni, est verè fiducia misericordiæ, non tantùm notitia historiæ. Sic etiam ad Galat. 3. ait: Vt remissio ex fide Christi detur credentibus. &c.

2. Rom. 5. inquit de Abrahan: Non dubitauit diffidentia, sed confirmatus est fide. Hîc clarè loquitur de fide, quæ repugnat dubitationi, & accipit

remißionem. Nam de fiducia promißionibus disertè ait: De promißione Dei non dubitauit per diffidentiam.&c.

3. Paulus loquitur de tali fide, quæ non est otiosa notitia, sed quæ agit aliquid in Remißione peccatorum, & tribuit ei efficaces causas, videlicet, quòd consoletur & erigat animas in pauoribus, reddat peccatas conscientias, vincat peccatum & mortem. Rom.4. Iustificati fide pacem habemus.

Item Ephe.1. Per quem habemus fiduciam & accessum in fide.&c. Ergo necesse est intelligi fidem pro fiducia erigente animos.

Item Christus, cùm ait ad mulierem peccatricem Fides tua saluam te fecit, certè loquitur de tali fide quæ credit & agnoscit sibi, remitti peccatum, iuxta vocem Christi: Remittuntur tibi peccata. Sic etiam in similibus locis, cùm eodem modo loquitur ad Cananæam, & hemorrhoissam, intelligit fiduciam quæ ab ipso expectabat auxilium, nec erat otiosa notitia.

4. Petrus in Actis ait: Fide purificari corda, hoc est, habere Remißionem peccatorum & pacatam conscientiam. Constat autem non purificari corda illa notitia, quæ est etiam in impijs. Igitur necesse est fidem hic significare fiduciam, quæ apprehendit remißionem peccatorum.

5. In sententijs de oratione manifestum est, vocabulum fidei nihil aliud posse significare fiduciam, quæ credit sibi Deum propitium esse, & se exaudi-

audiri, vt Iacob.1. Si quis habet opus sapientiæ, petat in fide, nihil hæsitans. Sic & Christus ait: Omnia quæcunque orantes petitis, reddite quia accipietis. &c. Sic etiam in Veteri Testamento vocabulum fidei, & credere, significat fiduciam misericordiæ, vt, credidit Abraham. Item Iosaphat. 2. Paralip. 20. Credite Deo.

Quæ est sententia huius dicti: Iustus ex fide viuet?

Duas res tribuit fidei, videlicet iustificationem & viuificationem, hoc est, liberationem à peccato & morte. Docet quòd fide sumus iusti, seu accepti Deo, & quòd fide viuificemur, hoc est, accipiamus consolationem, qua vincitur mors æterna, & apprehenditur vita æterna. Ergo in hoc quoque dicto, fidem necesse est intelligi non pro notitia otiosa, sed pro vera fiducia misericordiæ, quæ impetrat remißionem peccatorum, & consolatur animos, ac liberat à terroribus, & certos reddit de vita æterna.

Quid? excludendane est à fide historiæ notitia?

Minimè, Imò necessarium est credere omnes articulos. Sed non satis est tenere historiam, sed historia referenda est ad causam finalem, quæ est in Symbolo, videlicet, Credo Remißionem peccatorum. Hic enim est vsus historiæ, vt credas Christum filium Dei ideo esse natum in carnem, passum, & resuscitatum, vt tibi contingat Remißio peccatorum & vita æterna.

Quæ

Quæ est professio fidei christianæ?

Tria feruntur Symbolæ seu professiones articulorum fidei. Vulgatum, quod vocatur Apostolorum, Alterum Nicenum, Tertium Athanasij.

RECITA SYMBOLVM APOSTOLORVM.

CRedo in Deum, Patrem omnipotẽtem, creatorem cœli & terræ.

2 Et in Iesum Christum, filium eius vnicum, Dominum nostrum.

3 Qui conceptus est de spiritu sancto, natus ex Maria virgine.

4 Passus sub Pontio Pylato, crucifixus, mortuus & sepultus.

5 Descendit ad inferna, tertia die resurrexit à mortuis.

6 Ascendit ad cœlos, sedet ad dextram Dei patris omnipotentis.

7 Inde vẽtur⁹ est iudicare viuos & mortuos.

8 Credo in Spiritum sanctum.

9 Sanctam Ecclesiam catholicam, sanctorum communionem.

10 Remissionem peccatorum.

11 Carnis resurrectionem.

12 Et vitam æternam. Amen.

DIC SYMBOLVM NICENVM.

CRedo in vnum Deum, Patrem omnipotentem, factorem cœli & terræ, visibilium omnium & inuisibilium.

Et in vnum Dominum Iesum Christum filium Dei vnigenitũ, & ex patre natum ante omnia secula, Deum de deo, lumẽ de lumine, Deum verum, de Deo vero, genitum non factum cõsubstantialem Patri, per quem omnia facta sunt. Qui propter nos homines & propter nostram salutem, descendit de cœlis, & incarnatus est de spiritu sancto, ex Maria virgine, & homo factus est, crucifixus etiã pro nobis sub Pontio Pylato, passus & sepultus est, & resurrexit tertia die, secũdum scripturas, & ascendit in cœlum, sedet ad dexteram patris, & iterum venturus est, cum gloria iudicare viuos & mortuos, cuius regni non erit finis.

Et in Spiritum sanctum Dominum & viuificantem, qui ex Patre & Filioque procedit, qui cum Patre & Filio simul adoratur, & conglorificatur, qui locutus est per Prophetas. Et vnam Sanctam Catholicam & Apostolicam Ecclesiam. Confiteor vnum Baptisma in Remissionem peccatorum, & expecto Resurrectionem mortuorum, & vitam venturi seculi. Amen.

DIC

DIC SYMBOLVM ATHANASII.

QVicunque vult ſaluus eſſe, ante omnia opus eſt, vt teneat catholicam fidem.

Quam niſi quiſque integram, inuiolatámq; ſeruauerit, abſq; dubio in æternum peribit.

Fides autem catholica hæc eſt, vt vnum deum in trinitate, & trinitatem in vnitate veneremur.

Neque confundentes perſonas, neque ſubſtanam ſeparantes.

Alia eſt enim perſona patris, alia filij, alia ſpiritus ſancti.

Sed patris & filij & ſpiritus ſancti vna eſt diuinitas, æqualis gloria, coæterna maieſtas.

Qualis pater, talis filius, talis ſpiritus ſanctus.

Increatus pater, increatus filius, increatus ſpiritus ſanctus.

Immenſus pater, immenſus filius, immenſus ſpiritus ſanctus.

Aeternus pater, æternus filius, æternus ſpiritus ſanctus.

Et tamen non tres æterni, ſed vnus æternus.

Sicut non tres increati, nec tres immenſi, ſed vnus increatus, & vnus immenſus.

Similiter omnipotens pater, omnipotens filius omnipotens ſpiritus ſanctus.

Et tamen non tres omnipotentes, ſed vnus omnipotens.

Ita Deus pater, Deus filius, Deus ſpiritus ſanctus.
Et tamen non tres Dij, ſed vnus eſt Deus.
Ita Dominus pater, Dominus filius, Dominus ſpiritus ſanctus.
Et tamen non tres Domini, ſed vnus eſt Dominus.
Quia ſicut ſigillatim vnamquamque perſonam Deum aut Dominum confiteri chriſtiana veritate compellimur.
Ita tres Deos aut Dominos dicere Catholica religione prohibemur.
Pater à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus, Filius à patre ſolo eſt, nõ factus, nec creatus, ſed genitus.
Spiritus ſanctus à patre & filio, non factus, nec creatus, nec genitus, ſed procedens.
Vnus ergo pater, non tres patres: vnus filius, non tres filij: vnus ſpiritus ſanctus, non tres ſpiritus ſancti.
Et in hac trinitate nihil prius aut poſterius, nihil maius aut minus.
Sed totæ tres perſonæ, coæternæ ſibi ſunt & æquales.
Ita vt per omnia, ſicut iam ſuprà dictum eſt, & trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate veneranda ſit.
qui vult ergo ſaluus eſſe, ita de trinitate ſentiat.
Sed neceſſarium eſt ad æternam ſalutem, vt incarna-

carnationem quoque Domini nostri Iesu Christi vnusquisque fideliter credat.

Est ergo fides recta, vt credamus & confiteamur, quia Dominus noster Iesus Christus Dei filius, Deus & homo est.

Deus est ex substantia patris ante secula genitus: & homo est, ex substantia matris in seculo natus.

Perfectus Deus, perfectus homo, ex anima rationali, & humana carne subsistens.

Æqualis patri secundum diuinitatem, minor patre secundum humanitatem.

Qui licet Deus sit & homo, non duo tamen, sed vnus est Christus.

Vnus autem non cõuersione diuinitatis in carne, sed assumptione humanitatis in Deo.

Vnus omnino, non confusione substantiæ, sed vnitate personæ.

Nã sicut anima rationalis & caro vnus est homo, sic Deus & homo vnus est Christus.

Qui passus est pro salute nostra, descendit ad inferos, tertia die resurrexit à mortuis.

Ascendit ad cœlos, sedet ad dexteram Dei patris omnipotentis.

Inde venturus est iudicare viuos & mortuos.

Ad cuius aduentum omnes homines resurgere debent cum corporibus.

Et reddituri sunt de factis proprijs rationem.

Et qui bona egerunt, ibunt in vitam æternam,

qui verò mala, in ignem æternum. Hæc eſt fides Catholica, quam niſi quiſque fideliter, firmitérque crediderit, ſaluus eſſe non poterit.

DE DEO.

Quid eſt Deus?

DEVS eſt ſubſtantia intelligens, ſpiritualis, æterna, creatrix & conſeruatrix omnium rerum, infinitæ ſapientiæ, bonitatis, iuſtitiæ, & miſericordiæ.

Dic teſtimonia de vnitate Dei.

Deuter. 5. Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Dominus vnus eſt.

Eſa. 44. Ego ſum primus & nouiſſimus, & præter me non eſt Deus. Et. 45. Ego ſum Deus, & non eſt vllus præterea. &c.

1. Corin. 8. Scimus quod idolum nihil eſt in mundo, & non eſt alius Deus niſi vnus. &c.

Ephes. 4. Vnus Deus & Pater omnium, ſuper omnes, & per omnia.

1. Timoth. 2. Vnus eſt Deus, & vnus mediator Dei & hominum.

Quot ſunt perſonæ diuinitatis.

Vna eſt tantum diuina eſſentia, ſed ea tribuitur tribus perſonis, ſcilicet, Patri, Filio, & Spiritui Sancto, quæ ſunt homoouſioi, *ſeu eiuſdem ſubſtantiæ, pariter immenſæ, coæternæ.*

Quid hic ſignificat perſona?

Perſo-

Persona est substantia indiuidua, intelligens.

Vnde probas esse tres personas?

Christus iubet baptizare omnes gentes in nomine patris & filij, & spiritus sancti. Hic nominatim recensentur tres personæ consubstantiales seu homousioi. *Item professio Symboli idem testatur, vbi fatemur nos credere in patrem, filium, & spiritũ sanctum.*

Matth. 3. discernuntur personæ, cùm apparet Spiritus Sanctus specie columbæ, & auditur vox patris, quæ testatur de Filio: Hic est Filius meus dilectus. &c.

Item Ioan. 15. Cùm venerit paracletus quem ego vobis mittã à patre. Hic coniunguntur tres personæ, paracletus veniens seu missus, filius mittens, & pater.

1. Ioan. 5. Tres sunt qui perhibent testimonium, Pater, Filius, & spiritus sanctus. Hi tres vnũ sunt.

Quis est pater?

Est prima persona diuinitatis, æterna, immensa, ingenita, & à nemine existens.

Quid est filius?

Secunda persona diuinitatis, à patre ante secula genitus homoousios, *seu consubstantialis Patri, ac coæternus.*

Quid significat, In principio erat verbum?

Verbum, seu Logos, *vocatur apud Ioannẽ filius Dei, quæ est secunda persona. Est igitur sententiæ, In principio erat verbum, id est, Filius Dei erat in prin-*

principio ab æterno.

Quare vocatur *Logos*, seu verbum?

Quia est persona loquens, quæ semper locuta est ab initio patribus.

Proba quòd *Logos*, seu verbũ significet personam, quæ sit natura deus.

Ioannes ait de verbo seu Logo, *quòd fuerit in principio, hoc est, quòd sit æternus. Iam si initio fuit verbum ante conditionem omnium rerum: Ergo non est creatura, sed coæternus patri.*

Deinde cùm ait: Verbum erat apud Deum, hìc disertè discernit personas, quòd alia sit persona patris, alia verbi.

Tertiò ait: Et Deus erat verbum, hìc clarè testatur verbum esse Deum. Nam particula Logos, *seu verbum hic ponitur loco subiecti, sicut indicat Græcus articulus additus. Sed particula Deus, est prædicati loco.*

Postea idem Ioannes indicat de verbo: In mundo erat, & mundus per ipsum factus est. &c.

Hæc sunt verba, quæ necesse est de persona intelligi, in qua fuerit diuina natura.

Sic & reliqui loci, qui dicunt per filium omnia condita esse, testantur Logon *seu verbum esse personam, quæ sit natura Deus. Constat enim mundum non esse conditum per humanam naturam.*

Ad Coloss. 1. Omnia per ipsum & in ipso condita sunt, & ipse est ante omnia, & omnia consistunt per ipsum. Item Coloss. 2. In ipso habitat plenitudo diui-

diuinitatis corporaliter.

Ad Hebr.1. Per quem fecit & secula qui est fulgor claritatis, & effigies substantiæ eius, ferens omnia verbo potentiæ suæ. &c.

1. Ioan. 1. Quod erat ab initio, quod audiuimus, quod vidimus, quod manus nostræ contrectauerunt, verbum vitæ, id annunciamus.

Ioan. 6. Quid? si videritis filium hominis ascendentem vbi erat prius?

Ioan. 17. Glorifica me pater, gloria quam habui ante mundum apud te.

Ioan. 8. Antequam Abraham natus, ego sum.

Ioan. 5. Sicut pater exuscitat mortuos, & viuificat, sic & filius quos vult viuificat. Item quæcunque ille facit, hæc & filius similiter facit.

Ioan. 10. Ego vitam æternam do eis. &c.

Ioan. 15. Dicit se mittere spiritum sanctum. Cùm venerit paracletus, quem ego mittã vobis à patre. Et infra: Si non abiero, non veniet paracletus: si autem abiero, mittam eum ad vos.

Ioan. 20. Thomas Christum apertè vocat Deum: Dominus meus, & Deus meus.

Rom. 9. Qui est super omnia Deus benedictus. &c.

Quid est Spiritus Sanctus?

Est persona diuina, coæterna, & coessentialis Patri & Filio, ab vtroque procedens.

Dic testimonia quæ probant spiritum sanctum esse personam, & natura Deum.

Suprà

Suprà dixi, clarè discerni personas, cùm Christus inquit: Baptizantes in nomine Patris, & Filij, & Spiritus Sancti.

Sic Matth.3. & Luc.3. discernuntur personæ, Patris vox loquitur de Christo. Hic est filius meus dilectus. Hic sunt duæ distinctæ personæ, Patris loquentis, & testantis suum esse filium. Tertio, seorsim etiam Spiritus sanctus describitur apparere peculiari specie columbæ, quæ est neque Pater, neque Filius. Ioan. 14. Rogabo patrem, & alium paracletum dabit vobis. Item, Paracletus spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, is docebit vos omnia.

Item, non à semetipso loquetur, sed quæ audiet loquetur. Ioan.15. Cùm venerit paracletus quem ego mittam vobis à patre, ille testimonium perhibebit de me. Roman.8. Vos non estis in carne, sed in Spiritu, siquidem Dei Spiritus habitat in vobis. Si quis autem spiritum Christi non habet, is non est eius. Item, si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis. &c.

Hi loci clarè discernunt spiritum sanctum à patre & Filio, & testantur esse Spiritus Patris & Filij.

Ibidem, Ipse spiritus testimonium reddit spiritui nostro. &c.

1.Pet.1. De qua salute exquisiuerunt & scrutati sunt Prophetæ, scrutantes in quod vel quale tempus significaret in eis Spiritus Christi, prænuncians eas quæ in Christo sunt passiones. &c.

Hic clarè testatur quòd Spiritus Sanctus exstiterit

terit antequam filius Dei induit carnem, & vocat eum spiritum Christi.

Item, ibidem: Quæ nunc nunciata sunt vobis per eos qui Euangelizarunt vobis Spiritu sancto misso de cœlo &c.

Actor. 2. ex Ioële: Effundam de spiritu meo super omnem carnem. Hic testatur Spiritum sanctum, qui effunditur, non esse personam Patris: & tamen, cùm inquit: De spiritu meo, significat illum spiritũ habere naturam diuinam.

Vnde probas, quod spiritus sanctus pariter procedat à Patre & Filio?

Ioan 14. dicitur: Paracletus quem mittet pater in nomine meo. Deinde ait Christus: Paracletus quẽ ego mittam vobis à patre. Hic testatur paracletum venire, seu mitti, tam à filio, quàm à patre.

DE CREATIONE.

Quid est creatio?

EST factura qua Deus creauit spiritus, & omnes corporales naturas ex nihilo per verbum, ad conseruandum ac sustentandũ eas. Gene. 1. In principio creauit Deus cœlum & terram, hoc est, cùm nihil adhuc esset creaturarum.

Quid est creatura?

Est totum illud Dei officium, tam spiritum creatorum, quàm aliarum rerum & naturarum corporalium, in hoc diuinitùs factarum, vt monstrent

Deum esse, nec solum esse simpliciter Deum, sed aeternum, potentem, qui creet, gubernet & conseruet omnia. Quibus cognitis, inde Deus creator & conseruator glorificetur, & gratiarum actiones habeat.

Quis conseruat creata?

In articulo creationis, semper intelligere debemus perpetuam gubernationem, sustentationem, & conseruationem rerum, ita quòd Deus non discesserit à suo opificio, sicut faber discedit à domo facta: sed Deus perpetuò gubernat, sustentat & conseruat naturas rerum, quotannis fœcundat terram, procreat fruges ex terra, perpetuò suppeditat animantibus vitam & motum. Act. 17. In ipso viuimus, mouemur, & sumus. Coloss. 1. Omnia in eo consistunt. Psalm. 103. Omnia à te expectant, vt des illis escam in tempore. Psal. 35. Homines & iumenta saluabis Domine.

Quomodo agnoscitur Deus in creaturis & naturis rerum?

Tota rerum vniuersitas est Sacramentum & testimonium quoddam, quòd sit Deus, quòd sit bonus, iustus, sapiens. Item motus cœleste, vices temporum, conseruatio specierum, satis clamant, mundum & naturas rerum non existere casu, sed certo cõsilio cõdita esse, regi, & conseruari. Deinde humanæ mentes sunt imagines diuinitatis, & specula in quibus contemplari diuinitatem debemus. Indicat & politica societas generis humani præsentiam Dei. Videmus

mus quoque homicidas & tyrannos diuinitùs ad pœnitentiam rapi.

Quomodo vtendum est creaturis?

Magna pietas est, creaturis sic uti, vt per eas glorificemus Deum, & monstremus in his bonitatem eius ac præsentiam, & gratias ei agamus: quod qui non faciunt, sunt Epicurei, imò atheoi.

DE HVMANIS VIRIBVS, siue de libero arbitrio.

Quid est liberum arbitrium?

EST voluntas cum ratione consentiens. In homine enim sunt, ratio siue mens, quæ iudicat: voluntas, quæ vel obtemperat, vel repugnat iudicio, & imperat inferioribus viribus, scilicet affectibus sensuum.

Iam quæritur, quomodo voluntas sit libera, quomodo posit obedire Legi dei?

De hac quæstione iudicari non potest, nisi magnitudinem peccati, quod nobiscum nascitur, consideremus. Item, nisi sciamus Lege Dei non tantùm requiri externa ciuilia facta, sed perpetuam & perfectam totius naturæ obedientiam. Nam nisi natura hominis non esset corrupta peccato, haberet certiorem & clariorem de Deo notitiam, non dubitaret de voluntate dei, haberet verum timorem, veram fiduciam: deniq; præstaret integram obedientiam

tiam Legi, hoc eſt, in natura eßet motus omnes conſentientes cum Lege Dei, ſicut in pijs Angelis. Nunc autem natura hominis oppreſſa morbo originis, plena eſt dubitationis, caliginis, errorum, neque verè timet Deum, nec verè confidit, denique plena eſt vitioſorum adfectuum.

De hac infirmitate quæritur,

Quantum poteſt præſtare voluntas humana?

I. Reſpondeo. Cùm in natura hominis ſit quidam delectus rerum, quæ ſunt ſubiectæ rationi aut ſenſui, & externorum operum ciuilium, poteſt volũtas humana ſuis viribus, ſine renouatione, aliquo modo externa Legis opera facere. Hoc concedunt Philoſophi & ſacræ literæ. Nam ſcriptura docet eſſe quandam iuſtitiam carnis, quædam opera Legis, etiam in non renatis. Sed hæc libertas ſæpe vincitur naturali imbecillitate, impeditur quoque ſæpe à diabolo. Nam cùm natura ſit plena malorum adfectuum, obtemperant homines ſæpe prauis cupiditatibus, non recto iudicio, ſicut apud Poëtam ait Medea: Video meliora, proboq́ꝫ, Deteriora ſequor.

II. Euangelium docet in natura horribilem corruptionem eſſe, quæ repugnat Legi Dei, hoc eſt, facit, ne præſtare integram obedientiã poſſimus. Hanc corruptionem autem non poteſt natura tollere, ſicut nec mortem, imò tanta eſt naturæ cæcitas, vt eam corruptionem perſpicere non poſſimus. Ideo quoq́ꝫ non videmus, quanta ſit humanarum virium infirmitas,

mitas, quam ſi verè cerneremus, tum demum intelligeremus homines non poſſe Legi Dei ſatiſfacere.

Cur igitur homines non poſſunt
Legi Dei ſatisfacere?

Voluntas humana non poteſt ſine ſpiritu ſancto efficere ſpirituales adfectus, quos Deus requirit, ſcilicet, verum timorem Dei, veram fiduciam miſericordiæ, tolerantiam in afflictione, dilectionem Dei, & ſimiles motus.

Da ſcripturas.

Rom.8. Qui ſpiritu Dei ducuntur, hi ſunt filij dei.

Item, Si quis ſpiritum Christi non habet, hic nō eſt eius. 1. Corinth.2. Animalis homo non percipit ea quæ ſunt ſpiritus Dei.

Ioan 3. Niſi quis renatus fuuerit ex aqua & ſpiritu ſancto, non poteſt intrare in regnum Dei.

Item, Nemo poteſt venire ad me, niſi pater meus traxerit eum.

Item, Erunt omnes docti à Domino.

Item, Sine me nihil poteſtis facere. Ioan.15.

Si ſic docetur, deterrentur homines à ſtudio
obediendi, credendi, & benefaciendi?

Tanta eſt peruerſitas iudicij humani, vt cùm oſtēditur nobis noſtra infirmitas, & promittitur auxilium ſpiritus ſancti, homines ſegniores fiant ad ſtudium bene operandi: Cùm hac doctrina Euangelij magis nos deberet excitare & accendere ad inuocādum & petendum auxilium à Deo.

In hac lucta hortandus est animus, vt omni conatu retineat verbum: non est dehortandus ne conetur, sed docendus, quòd promissio sit vniuersalis, & quòd debeat promissioni credere. Nam paulus ait: Spiritus adiuuat infirmitatem nostram. Et Diuus Basilius inquit; Deus anteuertit nos, vocat, mouet, adiuuat nos, sed viderimus ne repugnemus. Non enim debemus indulgere diffidentiæ, aut desidiæ naturali.

Poteſt ergo homo aliquid ſuis viribus præſtare?

Tametsi ingens imbecillitas est in pijs & sanctis, tamen est aliqua libertas voluntatis, cùm quidem iã adiuuetur, à spiritu sancto, & agere aliquid potest in externis lapsibus cauendis, ideò spiritus sancti auxilium amplificari debet, & nostra diligentia acui. Sic Paulus cauere iubet, ne frustra Dei gratiam acceperimus, & Christus promittit spiritum sanctũ dare, non ociosis, non aspernantibus, non repugnantibus, sed petentibus. Luc. 11. Et Deus auget dona in his, qui rectè vtuntur, vt docet similitudo de negotiantibus.

Quid autem ſentis de opinione Manichæorum?

Non probo deliramẽta Manichaeorum, qui prorsus nullam actionem voluntati tribuunt, ne quidem adiuuante spiritu sancto, quasi nihil intersit inter statuam & voluntatem. Ecclesiasticus ait: Deus reliquit hominem in manu consilij sui. Hîc dico voluntatem

luntatem in pijs actionibus & conatibus non esse ociosam. sed tamen adiuuandam esse spiritu sancto, ita sit verius libera.

D. Hyeronimus duo dicta tradidit, quorum alterum interpretatur alterum. Sunt autem hæc. Anathema sit, qui dixerit Deum impossibilia præcepisse. Et rursus: Qui dixerit nos posse mandata dei implere sine gratia dei, anathema sit.

De diuisione Liberi arbitrij.

Quidam diuidunt liberum arbitrium, in liberũ arbitrium ante lapsum, & post lapsum.

Quid liberum arbitrium ante lapsum?

Fuit plenaria libertas apprehendendi tam bona, quàm mala, tam seruandi præcepta dei, quàm non seruandi, pro libera voluntate in creatione indita diuinitus. Sic Ecclesiast. 15. Apposuit tibi aquam & ignem, ad quod volueris, porrige manum tuam. Illud liberum arbitrium fuit ante lapsum hominis tale, quale adhuc hodie sancti Angeli habent. Nunc propter peccatum adempta est libertas apprehendendi bona spiritualia. Iuxta illud: Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus. Adam ex illa libertate, & benè & malè agere potuit, amare Deum, & odisse. Ita & Angeli, qui cùm malum apprehenderunt, lapsi fuerunt.

Quid est liberum arbitrium post lapsum?

Natura corrupta superest aliquod iuditiũ Legis, intelligens quæ sint facienda, quæ tamen voluntas

efficere non poteſt, niſi acceſſerit ſpiritus ſanctus, & iuuerit voluntatē & conatus noſtros. In externis, eſt voluntas efficax rerum externarum, ſine renouatione ſpiritus, quæ tamen à diabolo impediri poteſt.

Quid ergo relinquitur noſtro arbitrio in rebus ſpiritualibus?

Iudicium quoddam faciendorum, quæ eſt Lex naturæ, voluntas, conatus, ſtudium, curſus, cogitatio: quæ omnia nihil ſunt, niſi acceſſerit ſpiritus ſanctus. Quare & Apoſtolus vbique precatur Eccleſiys, ad quas ſcribit, vt Deus, qui cœpit in illis, bonum perficiat.

DE PRAEDESTINATIONE.

Quid eſt prædeſtinatio?

EST certa Dei praeordinatio, qua eueniunt omnia tùm interna, tùm externa opera, & cogitationes in omnibus creaturis, iuxta decretum voluntatis ſuæ.

Electio eſt, qua elegit nos Deus in ipſo, antequā iacerentur fundamenta mundi, vt eſſemus irreprehenſibiles coram illo per charitatem, vt adoptaret nos in filios per Ieſum Chriſtum in ſeſe, iuxta beneplacitum voluntatis ſuæ. Epheſ. 1. & Math. 10. Nonne duo paßeres. &c.

Vnde auſpicanda eſt prædeſtinatio?

Non à Lege, neque à ratione, ſed ab Euangelio, quæ eſt vniuerſalis promiſſio. Si quis extra Euangelium

gelium causam quærit electionis, is non potest non errare. Deinde si quis ex vniuersali, promissionem particularem velit efficere, is reddet simpliciter incertam promissionem, & tollet fidem. Quare ex vniuersali promissione iudicāda est prædestinatio: id vbi fit, nulla restabit amplius occasio excruciandi animum illa peculiaritate.

Quot sunt partes prædestinationis?

Duæ. Alligationis, & Conditionis.

Alligatio, *est necessitas præsentium, vt si quid prouidentia præsens esse videtur, id necesse est esse, tametsi nullam habeat naturæ necessitatem, vt omnes homines mortales esse necesse est, sic Deo prouidente.*

Conditio, *vt si Adam ederit de pomo morietur. Si Israël ambulauerit in via Domini, & seruauerit præcepta eius, seruabitur. Si susceperis Euangelium, & illi credendo ad finem vsque vitæ tuæ adhæseris, seruaberis: si verò non susceperis, damnaberis.* Sic *Augustinus: Prædestinauit Deus hominem, vt si esset obediens, & à gustu vetiti pomi abstineret, in vita permaneret: sin autem inobediens esset, sententiam mortis subiret. Prædestinati enim sumus sub conditione, vt si susceperimus verbum, erimus filij Dei: si non, damnabimur. 2. Timoth. 2. ait Paulus: Si quis expurgarit se ipsum ab his, scilicet impijs doctrinis, erit vas in honorem sanctificatum, accommodatum vsibus domini, ad omne opus bonum præparatum.*

Da locos ſcripturæ qui oſtendunt promiſſionem eſſe vniuerſalem.

Paulus Rom.3. Iuſtitia dei per fidem Ieſu Chriſti, quæ eſt in omnes & ſuper omnes.

Et Romanorum decimo: Idem Dominus omniũ, diues in omnes qui inuocant eum.

Item Deus vult omnes homines ſaluos fieri. Deus non vult mortem peccatoris, ſed vt conuertatur & viuat. Ezech.18.

Matth.11. Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis, ego reficiam vos.

Ioan.3. Vt omnis qui credit in ipſum, non pereat, ſed habeat vitam æternam.

Item, Act.10 Apud Deum non eſt perſonarum acceptio. His ſententijs erigendæ ſunt conſcientiæ cõtra naturalem diffidentiam & dubitationem. Quia verò malum ex nobis eſt, cauendum eſt ne volentes indulgeamus naturali diffidentiæ, ac repugnemus promiſſioni, ſed reſipiſcentes credamus promiſſioni.

DE DISCRIMINE VETERIS & noui Teſtamenti.

Quod eſt diſcrimen Veteris & noui Teſtamenti?

VEtus Teſtamentum propriè fuit Lex, & tota politia Moſi, quæ habuit promiſſiones, datus populo Iſrael de regno & politia corporali.

Nouum teſtamentũ eſt, non miniſterium Legis,

ſed

ſed euangelij videlicet, pactũ de regno Chriſti ſpiritualí & æterno, & habet promiſſionem iuſtificationis & vitæ æternæ, donandæ propter Chriſtum.

Quare illud vocatur Vetus, hoc autem nouum Teſtamentum?

Non propter ordinem & ſucceſſionem temporum, quaſi Nouum teſtamentũ nõ pertinuerit ad patres, ſed propter diſcrimen miniſterij & promiſſionem. Quia Vetus teſtamentum erat miniſteriũ Legis, & obſeruatio rituũ Leuiticorũ, & illius politia populi Iſrael, & habebat promiſſiones de illo regno.

Sed noui teſtamenti aliud eſt miniſterium, alia promiſſio, videlicet rerum æternarũ, nec conſiſtit in externis obſeruationibus, ſed requirit cultus ſpirituales, hoc eſt, veros motus cordis.

Deſijt ne Vetus teſtamentum?

Etſi Lex Moſi & illa politia ad certum tempus conſtituta, iam ceſſauit poſtquàm Chriſtus exhibitus, nec opus eſt obſeruatione illorum rituum & politiæ Moſaicæ: tamen quia doctrina Legis moralis ſcripta eſt in natura, & communis eſt omnium hominum, eatenus pertinent ad Vetus teſtamentũ, qui tantùm habent notitiam Legis, nec habent notitiam Euangelij, neq; ſunt renouati à ſpiritu ſancto.

Econtrà Nouum teſtamentum, id eſt, promiſſio remiſſionis peccatorum & renouationis per ſpiritum ſanctum, non tantum eſt vnius temporis, ſed omniũ ætatum, ſicut & Patribus facta eſt promiſſio de Chriſto.

Quid significant apud Paulum hæc vocabula, Litera & Spiritus?

Per literam intelligit omnes cogitationes, & obseruationes, & (vt vocant) bonas intentiones seu conatus rationis, sine spiritu sancto, hoc est, sine vero timore & vera fiducia Christi.

Per spiritum intelligit motus spirituales, quos spiritus sanctus excitat in cordib. nostris. Est igitur lex litera, quando imitamur eam bonis intētionibus aut externis moribus sine spiritu sancto, hoc est, sine vero timore, & sine vera fiducia. Est & Euangelium litera, cùm non apprehenditur spiritus, hoc est, cùm non verè timemus, nec verè credimus Deo.

Porrò, Lex administratio mortis est, quia nō promittit remissionem peccatorum gratis, nec adfert spiritum sanctum. Euangelium verò est administratio spiritus & vitæ, quia promittit remissionē peccatorum gratis, & donat spiritum sanctum & vitam æternam. Repudianda igitur est Origenis interpretatio, qui vocat literam grammaticum sensum, spiritum verò Allegoriam.

DE ABROGATIONE LEGIS.

Quid est abrogatio Legis?

EST abolitio execrationis seu maledictionis Legis, per Christum facta, ita quòd nunc omnes qui credunt in Christum, liberati sunt à iure Legis, accusantis perpetuò conscientiam, & damnan-

tis

tis illam coram deo, propter imperfectam obedientiã. Galat. 3. Christus nos redemit à maledictione Legis, dum pro nobis factus est maledictũ. &c. Et Ro. 8. Nulla nunc condemnatio ijs qui insiti sunt Christo. &c.

Sunt ne impij liberati à Lege?

Minimè. Nam Paulus ait Lex iniustis est posita, hoc est, incredulis, & illis qui nondum sunt sub gratia, vel qui nondum fide apprehenderunt Christum, neq; acceperunt spiritum sanctum, à quo regũtur. In his non minus Lex adhuc hodie exercet suũ officium, accusando & cõdemnando illorum cõsciẽtias, quàm olim sub Mose. Nam Lex pædagogus noster est vsque ad Christum.

Quæ sunt causæ abrogatæ Legis?

I. Promissio Dei, quia Deus promisit hanc Legis abrogationem in Christo futuram. Hier. 31. Feriam domini Israel fœdus nouum. Non secundum pactũ, quod pepigi cum patribus vestris.

II. Infirmitas nostra occasionem abrogandæ Legis præbuit. Actor. 15. Quod nec patres nostri, nec nos portare potuimus.

Est ergo tota Lex abrogata?

Tota Lex est abrogata credenti, videlicet, vt Lex non habet ius accusandi aut condemnandi eum. Habet enim aliud quo iustificatur quàm Legem.

Quare

Quare igitur non licet omittere Decalogum?

Respondeo, Euangelium affert spiritualem & æternam vitam, ideò retinet eam partem Legis, quæ docet qualis sit illa noua vita, & consentit cum Lege naturæ, quæ est ipsa notitia Decalogi. Quare Decalogus non sic intelligatur esse abrogatus, vt iã non debeat fieri, sicut cæteræ partes Legis, videlicet, ceremonia & iudicialia Mosi omittuntur, quæ sunt tantùm externæ ordinationes, pertinentes ad vitam corporalem.

Sed in ijs qui iustificantur, & accipiunt spiritum sanctum, iam inchoatur noua obedientia spiritualis, quæ requiritur in Decalogo, seu Lege morali.

DE LIBERTATE CHISTIANA, quæ est abrogatæ Legis effectus.

Quid est libertas Christiana?

EST libera assertio in regno spirituali per Iesum Christum, qua sumus liberi à seruitute ac ab execratione legali, à iure peccati & mortis, adeoque ab omni externa obseruatione in negotio iustificationis coram Deo, quæ gratuitò datur credentibus propter Christum: Vel breuius sic: Est doctrina indicans in quibus rebus propriè sit Christiani iustitia, & quid de ceremonijs sentiendum sit. De quibus omnibus ætatibus, infinitæ extiterunt disputationes.

Quot sunt gradus libertatis christianæ?

Quatuor: Primus, quod non propter Legem, sed gratis propter Christum donatur remissio peccatorum, & imputatio iustitiæ. Hic gradus est præcipuus, nihil pertinens ad ciuilem vitam, sed tantum ad certamen conscientiæ in iudicio dei, in quo opus est hac cõsolatione. De hoc gradu ait Christus Ioã. 8. Si filius vos liberauerit, verè liberi eritis.

Secundus, est donatio spiritus sancti, quo credentes iustificantur & reguntur, ac defenduntur aduersus sæuitiam diaboli. De hoc Paulus. 2. Corinth. 3. Vbi spiritus domini, ibi libertas.

Tertius, quòd Euangelium liberat nos à ceremonijs & iudicialibus Legibus Mosi. Hic gradus pertinet aliquo modo, ad vitam exteriorem, sed habet causam in superioribus. Euangelium enim non requirit Leuiticas ceremonias, quia docet nos gratis consequi remissionem peccatorum, & iustos pronunciari per misericordiam propter Christum, non propter vllos cultus aut nostra opera.

Quartus docet, quid sit sentiendum de Ecclesiasticis ceremonijs, quas Episcopi aut alij homines instituerunt. Cùm enim in hac vita opus sit certis ritibus, locis, ac temporibus, permittit Euangelium in ecclesia fieri ordinationes, hoc fine, vt omnia in ecclesia ordine, & sine tumultu gerantur. Ideo constituuntur certi dies, vt sciat populus quando conuenire debeat ad audiendum verbum. Hæ traditiones

ditiones toleranda sunt, sed non est quarenda in illis iustificatio.

Ad quid prodest hæc doctrina de libertate christiana?

Ad multa. Si enim hac doctrina non exstet in Ecclesia, sequuntur multa incommoda.

Primùm, obseruatur iustitia fidei, cũ scilicet trãsfere beneficium Christi in traditiones, hoc est, cùm homines putant se mereri remissionem peccatorum, & se iustos pronunciari propter tales obseruationes, ex qua persuasione ruunt conscientiæ in desperationem, & amittunt veram fidei & Christi notitiam.

Secundum, ineruditi finguntur tales obseruationes externas esse veros cultus, & veram perfectionem: cùm tamen perfectio sint, timor, fides, dilectio, & opera vocationis.

Tertium, scinditur Ecclesiarum concordia, vt factum est de Paschate.

Quartum, si conscientiæ putent hos ritus esse necessarios, nunquam acquiescent. Quis enim vnquã obseruauit omnes traditiones humanas, quarũ erãt tot summæ, tot libri, vt vix dinumerari possent.

Sed inquis, obedientia necessaria est, etiamsi potestas abutitur suo iure. Ait enim Christus: Super cathedram Mosi sedent Scribæ. &c. Quæcunque dixerint facite.

In his quæ sunt iuris diuini, conscientia necessariò

riò debet obedire Pastoribus iuxta illud: Qui vos audit, me audit. In traditionibus verò ecclesiasticis debet eatenus obedire, vt scandala caueat, & ne quaratur in eis iustificatio, aut addatur opinio necessitatis. Cùm autem pracipiuntur, aut traduntur impia, tunc regula tenenda est Apostolorum, Oportet Deo magis obedire, quàm hominibus.

Sed quid de ceremonijs à Christo institutis?

Hæ obseruari debent, quia habent mandatū dei. Et tamen Euangelica libertas docet, quòd ceremonijs non iustificemur sine fide. Item, quòd necessitas excuset nos, si impediamur, quò minus vti illis ceremonijs possimus. Vt si aliquo casu non posset alicui contingere Baptismus, is si verè crederet in Christū, tamen sine ceremonia saluus fieret.

DE CONSILIIS

Súntne consilia quoque in Euangelio à Christo tradita?

QVidam finxerunt in Euangelio esse consilia, de non vindicando, de paupertate, virginitate, castitate. Deinde dixerunt ea opera perfectionem esse. Sed hæc sunt plena errorum & superstitionum. Vna enim est Lex Dei, quæ nihil nisi præcepta continet & Christi prolixa concio, Matth. 5. nihil aliud est, quàm Legis interpretatio. Christus enim id agit, vt ostendat in Lege requiri perfectam obe-

dientiam. Quare cùm odia, concupiscentiam, cupiditatem vindictæ prohibet, non adfert noua quædam consilia, sed ipsam Legem Dei interpretatur, & præcepta tradit. Addit & pœnam æternam. Qui irascitur (inquit) fratri suo, reus erit iudicij. Item: Omnis qui vidit mulierem ad concupiscẽdum eam, iam mœchatus est in corde suo.

DE VINDICTA.

Quid præcipit de vindicta?

PRohibet vindictam priuatam, hoc est, cupiditatem vindictæ, & eam vindictam, quæ fit sine autoritate magistratus: non tollit publicam vindictam, quæ exercetur per magistratum. Per euangelium enim non aboletur magistratus, sed multò magis confirmatur Roma. 13. Reijcienda est igitur hæc seditiosa opinio, quæ docet consilium esse de vindicta. Et prudenter tenendum discrimen publicæ & priuatæ vindictæ. Ait enim Dominus: Mihi vindictam, et ego retribuam.

Sed quid de hoc dicto: Vim vi depellere licet?

Euangelium non pugnat cum hoc dicto. Nam vim vi repellere, Iuris naturæ est, si modò rectè intelligatur: debet enim ad publicam vindictam, hoc est, ad officium magistratus accommodari. Sic magistratus vim vi repellit, cùm latrocinia armis et

gladio depellit. Quorsum enim opus esset magistratibus, si singuli priuatim vindictam exerceremus?

DE PAVPERTATE.

Quid præcipit de paupertate?

EVangelium neque præcipit, neque consulit, discedere à facultatibus, aut res in commune conferre, imò approbat politicas ordinationes, diuisionem rerum, & proprietatem. Cæterum euangelium præcipit liberaliter iuuare egentes, & præmia ingentia corporalia & spiritualia pro hac liberalitate pollicetur, sicut Christus ait: Date & dabitur vobis. Et. 2. Corinth. 9. Qui parcè seminat, parcè & metet: & qui seminat in benedictione. &c. Salomon Prouerb. 5. pulchrè depinxit bonam partem Oeconomiæ: Bibe aquam (inquit) de tuis fontibus, & fontes tui foràs deriuentur, & ripæ effluant in plateas. At tu Dominus esto horum solus, non alieni tecum, &c. Vult Salomon, vt quisque ex fructibus suis aut fortunis suis largiatur egentibus, sed ita vt fundum retineat, ne redigatur ad mendicitatem. Sic Paulus iubet largiri, ne egeamus ipsi, néue ignaui nostra liberalitate abutantur. Breuiter: Proprietatem rerum confirmant multa testimonia. Licet enim habere diuitias, vt testantur Christus & Paulus.

Quid est paupertas?

Paupertas non est mendicitas. Hæc enim in o-

tiosis & robustis peccatum est. 2. Thess. 3. Qui non laborat, non manducet. Sed paupertas Euangelica est spiritualis, hoc est, tenere facultates, quæ Dei beneficio contingunt nobis, sine auaritia, sine superbia, id est, sine fiducia opum, sine impietate, hoc est, cùm periclitamur in confessione Euangelij, vt opes amittere malimus, quam abijcere Euangelium. Sic in summis opibus pauperes spiritu fuerunt, Abraham, Iob, Dauid, & multi alij. Complectitur paupertas patientiam, cùm scilicet eripiuntur, aut aliquo casu pereũt opes, ne tunc irascamur Deo, aut aliquid contra dei mandatum faciamus, sed propter Deum æquo animo feramus hanc iniuriam, aut casum.

Quotuplex est desertio facultatum?

Duplex. *Altera fit nostra electione sine mandato Dei, & sine vocatione. Hæc desertio nõ est cultus dei, Math. 15 Frustrà me colunt mandatis hominum. Altera est, quæ habet mandatum Dei & vocationem, vt cùm Tyranni cogunt aut facultates amittere, aut ab Euangelio discedere, aut deficere. Hanc laudat Christus: Qui reliquerit (inquit) agrum, domum, &c. propter Euangelium, hoc est, propter confessionem Euangelij, centuplum recipiet, &c. Marc. 10. Breuiter, sicut Christus non laudat eos, qui deserunt cõiugem & liberos, aut qui sibipsis vitam eripiunt, ita non laudat deserentes patrimonia sine mandato Dei.*

DE

DE CASTITATE.

Quid præcipit de castitate?

EVangelium non solum præcipit castitatem virginum, sed etiam coniugum. Nam & coniugiũ est diuino ordinatio, & omnes qui non continent, mandatum habent, vt coniugio vtantur. 1. Cor. 7. Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam.

Quid est castitas?

Castitas non est tantum virginitas, sed etiam cõiugum moderata consuetudo. Sic Heb. 13. Honorabile connubium apud omnes, & thorus immaculatus. Fornicatores autem & adulteros iudicabit Dominus.

Tamen Paulus ait: De virginibus præceptum a Domino non habeo, consilium autem do.

Paulus non sentit aliquos magis mereri iustificationem propter virginitatem, quàm propter coniugium. Utrique enim, & coniuges & virgines, statuere debent, se per misericordiam dei iustos esse, & acceptos propter Christum, non propter dignitatẽ coniugij, aut virginitatis.

Quid igitur Monachi extollunt & præferunt Cœlibatum?

Semper fuêre fanatici spiritus, qui negarunt coniugium concessum Christianis, vt Tatianus, Hierax. Etsi Monachi nolunt videri damnare coniu-

gium, tamen valde deformant: somniant enim se magis mereri remissionem peccatorum, & iustificationem suo cœlebatu, quàm reliquos homines. Deinde fingunt illum cœlibatum perfectionẽ esse Euangelicam, in quo vehementer errant. Fuerunt enim perfectiores multi coniuges, Abraham, Isaac, Iacob, Dauid. &c. quàm pleraq; virgines. Non est cœlibatus perfectio, sed perfectio Euangelica est, agnoscere humanam imbecilitatem, perterrefieri, & econtrà fide erigi. In talibus exercitijs versatur perfectio Euangelica, siqua est sic vocanda.

Cur ergo laudat & suadet Paulus virginitatem & cœlibatum?

Propter politicum finem, scilicet, vt expeditiores simus ad discendum, docendum, & obeunda ministeria Ecclesiastica. Sic Christus laudat cœlibes, cùm ait, Math. 19. Sunt & Eunuchi qui se castrauerunt propter euangelium, hoc est, discendi & docendi causa. Nam verum est quod Paulus ait: Cœlebs curat ea quæ sunt Domini, vt Domino placeat. Explorent igitur cœlibes suas vires, & studeãt, vt purè viuant, caueant otium & luxum, & adhibeant abstinentiam, & animus sit intentus studijs. Qui verò ruunt in libidines contra præceptum Dei, sciant se Deo pœnas daturos esse. Fornicatores enim, & adulteri, non intrabunt in regnum Dei. Sæpe istorum hominum causa plectitur vniuersa Respublica, sicut testatur Sodomorum historia, & diluuium. Item, Deus inquit se Chananæos deleturum esse

propter

propter vagas libidines. Paulus quoque ait, libidinum pœnas esse cœcitatem & amentiam. Rom.1.& carnalem securitatem, Ephe.4. Et Oseas ait: Fornicatio, vinum, & ebrietas auferunt cor. Sunt ergo isti fucati cœlibes scandalo multis, & autores turpis exempli.

DE ECCLESIA.

Quid est Ecclesia?

EST congregatio omnium illorum qui profitentur euangelium, & non sunt excommunicati, in qua sunt promiscuè boni & mali, sicut parabola de verriculo in mari iacto docet, Math. 13. Hinc etiam in scripturis describuntur duo corpora ecclesiæ, alterum corpus veræ ecclesiæ, alterum hypocriticæ ecclesiæ.

Quando incœpit Ecclesia?

Certum est Ecclesiam tempore Adæ cœpisse, & post Adam apud omnes euangelij professores in hunc vsque diem stetisse, & adhuc stare apud eos qui illud profitentur.

Quotuplex est Ecclesia?

Duplex. *Hypocritica & vera.*

Quæ est hypocritica Ecclesia?

Est quæ gerit bellum cum vera eccesia, sicut Iudæi persequebantur Prophetas, deinde Christum. Hanc vocat Dauid ecclesiam malignantium. Et Esaias describit eam his verbis cap. 29. Appropinquat

quat mihi populus ore suo, & labijs me honorat: cæterùm cor eorum longè abest à me, sed frustra me colunt, docentes doctrinas & præcepta hominum. Hæc Ecclesia exposita est oculis, quia omnia illius opera, omnis cultus, quo credit se Deū colere, externus est, species, & larua est puræ Ecclesiæ, humanis traditionibus, loco sinceræ doctrinæ, ore & labijs tantum sine adfectibus cordis Deum colens.

Quæ est vera Ecclesia?

Est congregatio iustorum, qui verè credunt Christo, & sanctificantur spiritu Christi. De hac Paulus. 1. Timot. 3. Ecclesia est columna & sedes veritatis. Hæc dicitur catholica, quia non est humana aliqua politia, vni loco, aut certis ceremonijs humanis alligata, sed est spiritualis cœtus piorum, qui passim in mundo dispersi sunt, & tamen omnibus temporibus de doctrina Euangelij conueniunt.

Hanc describit Paulus his verbis, Ephesiorum. 5. Christus dilexit Ecclesiam, adeò, vt seipsum exponeret pro illa, vt eam sanctificaret, mundatam lauacro aquæ per Verbum, vt exhiberet eam sibi ipsi gloriosam, non habentem maculam aut rugam, & vt esset sancta atque irreprehensibilis. Hæc Ecclesia nō est exposita oculis, sed creditur, iuxta articulū Symboli: Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem. Habet autem certas notas, quibus agnoscitur, nempe purum verbum Dei, & legitimum vsum Sacramentorum, & claues quibus vtitur in ministerio Verbi & sacramentorum.

Quid

Quid verò ſentiendum de Excommunicatis?

Excommunicati pars Eccleſiæ eſſe deſierunt, Iuxta illud. Matth. 18. Quòd ſi Eccleſiam nō audierit, ſit tibi velut ethnicus & publicanus.

Quod eſt diſcrimen inter Eccleſiam hypocriticam & veram?

Quantum intereſt inter veritatem & ſimulationem, inter ſpeciem veri & res ipſas, inter fucum & natiuum colorem, tantum intereſt inter veram & hypocriticam Eccleſiam. Certum eſt enim hypocritas habere idem Euangelium & eadem Sacramenta. Sed his non ſunt contenti, verùm effingunt humanas traditionis, quas conferunt cum euangelio, adæquant ſæpe vltrà extollunt, non verè ſuſcipiunt Euangelium. Hi corde non credunt, neque adhærent, ſed tempore procellarum recedunt, neque ſubſiſtere poſſunt. Eſt & apud hypocritas impurus Sacramentorum vſus, aliud caput quàm Chriſtus, à quo petunt ſuam iuſtitiam, ſanctificationem, ſuſtentationem. Spiritu ſancto vtuntur non aliter atq; pallio, quo oppalliant & tegunt impiam ſuam doctrinā, qua diſſipant & perturbāt conſcientias, id quod ſanè ſpiritus ſancti opus non eſt, qui congregat conſcientias & conſolatur. Breuiter. Hypocriticæ eccleſia larua eſt, externa ſpecies eſt, fucus eſt, prætextus eſt, impudens tamen æmula, & ſine ſcientia veræ eccleſia.

DE POTESTATE Ecclesiastica.

Quid est clauis, seu potestas Ecclesiastica?

EST quæ consistit in docendo Euangelio, administratione Sacramentorum, & in excommunicandis illis, qui publicis criminibus sunt obnoxij, iisq; rursus absoluendis, vbi petunt absolutionem. Vel, est œconomica quadam administratio, quæ constat non vt corporali, sed tantùm verbo. Regnum enim Christi spirituale est, quod non regitur gladio, armis & alijs rebus, ad ciuile regnum pertinentibus. Christus enim, huius Ecclesiasticæ potestatis autor & institutor, omnem ciuilem administrationem à se, & à suis discipulis transtulit ad principes mundi. A se, quia noluit se eligi in Regem, sed aufugit. Ab Apostolis, dum inquit: Principes gentium dominantur eis, vos autem non sic.

Quotuplex est potestas Ecclesiastica?

Duplex. *Ordinis & Iurisdictionis.*

Quæ est potestas Ordinis?

Est mandatum docendi Euangelium, & annunciandi remissionem peccatorum, & impertiendi Sacramenta singulis aut pluribus. Hic non licet comminisci nouam doctrinam, sed proponenda est doctrina à Christo tradita. Quemadmodum præcipit Math. vltimo: Docentes eos seruare omnia quæcunque mandaui vobis. Et Paulus Gal. 1. Si Angelus de cœlo aliud docuerit, quàm nos docuimus, anathe-

anathema sit.

Quæ est potestas iurisdictionis?

Est potestas excommunicandi obnoxios publicis criminibus: & rursus eos absoluendi, si conuersi petant absolutionem. Hæc potestas non debet esse tyrannica, sed sicut Christus docuit Math. 18. Si Ecclesiam non audierit, sit tibi velut ethnicus. Et Paulus. 2. Corinth. 1. Non dominamur fidei vestræ, sed adiutores sumus gaudij vestri.

Quid differunt potestas Ecclesiastica & politica?

Potestas politica, siue ciuilis, fert leges de defensione corporum, de distinctione dominiorum, de contractibus, de criminibus, & coërcet homines vt corporali. Contrà, potestas Ecclesiastica impertit res æternas & spirituales, hoc est, habet doctrinam cœlestem, & coërcet homines verbo. Quare non improbat neque abolet potestatem ciuilem, imò approbat eam, & sanctorum corpora ei subijcit.

Quando accepit Ecclesia claues?

Quando Christus dixit Petro, Math. 16. Tibi dabo claues regni cœlorum. Et Math. 8. Quæcunque ligaueris super terram, erunt ligata & in cœlis. &c. Et Ioan. 20. Accipite spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata. &c.

Valétne ministerium malorum ministrorum?

Imò valet. Nam verbum & sacramentū non sunt ministri, sed Christi quæ si ritè administrantur, ministri

nistri malitia nihil nobis oberit. Et vulgo dicitur:

Vim sacramenti non mutat vita ministri.

Sacramentorum administratio non est irrita, etiamsi mores ministrorum sint vitiosi. Hoc tamen intelligendum est de malis, non de aperte blasphemis, vt Iudæis aut Turcis, quibus ecclesia nullũ ministerium mandauit.

Debetur ne ministris Ecclesiarum obedientia?

Sicut verbo Dei, ita ministris verbum Dei docentibus, quod ad ministerium attinet, debetur obediẽtia, sicut præcipit scriptura: Qui vos audit, me audit. Luc.10. Quicquid dixerint, facite, Mat.23. Item. Obedite præpositis vestris. Hebr.13.

Hæ sententiæ loquuntur de ministerio, & requirunt obedientiam debitam ipsi euangelio: non constituunt autem regnum doctoribus, extra euangelium. Deinde debetur eis quoque obedientia in Iurisdictione, quam habent iuxta euangelium, videlicet, in cognitione criminum, audiendis testibus in legitima excommunicatione. &c.

Quid verò in ceremonijs contendis, nunquid & in his debetur pastoribus obedientia?

Imò. Nam pastores habent auctoritatem ordinandi ceremonias hoc fine, vt ordine gerantur, res in publico ecclesiæ cœtu, sicut Paulus ordinat, vt mulieres tegant capita, & Ecclesia initio diem dominicũ, & alios quosdam dies festos constituit, vt certa essent docendi tempora. Sed hæ ordinationes non debent

bent superstitiose intelligi: nõ enim sunt iustitia seu cultus necessarij ad iustitiam: sed ut re.ipsa res adiaphora, quæ extra scandali casum omitti possunt sine peccato. His itaque traditionibus debetur obedientia, quod ad casum scandali attinet, extra casum scandali conscientiæ sunt liberæ.

DE SCANDALO.

Quid est Scandalum?

EST offensio, qua alterius animus perturbatur, hoc est, vel deterretur, vel incitatur ad imitationem. Vel est offensio seu deprauatio doctrinæ, & vitæ, seu fidei, & charitatis.

Quotuplex est scandalum?

Duplex. *Acceptum, & Datum.*

Quid est scandalum acceptum?

Est cùm vel recta, vel necessario facto Pharisæi & Hypocritæ offenduntur, & cõcipiunt odia Euãgelij & piorum. Ut Pharisæi oderunt Euangelium & euangelij doctores. Hoc Pharisaicum scandalum non est vitandum, excusat enim nos mandatum dei, sed præstandum est, ut doctrina sit vera, certa, & utilis ecclesiæ. Grauissimum enim peccatum est ecclesiam dei perturbare malis, incertis & inutilibus disputationib. Exempla.

Pharisæi & Scribæ offendebantur, cùm sanaret Christus ægros in sabbato, cùm discipuli non lauant manus, cùm euellunt spicas. Sic nostri Hypocritæ offenduntur, dum vident quòd non amplius permit-

permittimus consecrare aquam, sal, cereos, herbas &c. Hic mandatum Dei excusat pios, habent enim mandatum Dei de sana ac recta doctrina. Item de necessarijs operibus quibus iuuatur proximus. Huic obediendum est simpliciter, neque curandi sunt homines hypocritæ. Iuxta illud: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus.

Quid est scandalum datum?

Est impia doctrina, aut malum exemplum, quod nocet alijs, siue quia imitantur, siue quia deterrentur homines ab Euãgelio. Huius generis scandala sunt omnia impia dogmata, traditiones humanæ, quæ sine peccato non possunt obseruari Horum scandalorum autoribus minatur Christus. Math. 18. Væ homini, per quem scandalum venit. Sunt igitur hæc scandala summa vigilantia cauenda, ne vel autores, vel suffragatores impiæ doctrinæ simus, nec imitatores impiorum cultuum.

Quid autem agendum est in rebus indifferentibus?

Hic tenenda est regula Pauli, de vsu libertatis: Sic enim præcipit doctis, Rom. 14. Infirmum in fide suscipite. Item, Omnia fiant ad ædificationem. Non enim vtendum est libertate apud illos, qui nondum audierunt Euangelium, aut apud fratres nondum satis confirmatos. Sed sequendum est exemplum Pauli: Factus sum (inquit) infirmus infirmis. Item. Si esca offendit fratrem, nunquam manducabo carnem. Vbi autem iam inclaruit Euange-

uangelium, & mediocriter confirmata est Ecclesia, nõ est acerba obseruatio inutilium traditionum requirenda. Paulus enim vt ostenderet exemplum libertatis, noluit circumcidere Titum. Et Christus excusat Apostolos, violantes traditiones Seniorum. Sinite eos, ait, cæci sunt, & duces cæcorum.

Quæ sunt cauenda in Ecclesijs ne suboriantur scandala?

Hæc tria, Primum, *ne impia, aut incerta, aut inutilia doceamus.*

Secundum, *cùm certa doceamus ne ita confusè tradamus, vt auditores in tanta confusione malas concipiant opiniones.*

Hîc maximè adhibenda est diligentia, vt omnia sine sophistica explicentur, aptè, propriè, disertè, & distinctè. Ideo Paulus vult Episcopum esse didacticum, vt aptè & propriè doceat. Et Christus vult Scribam in regno cœlorum similem esse bono patrifamilias, qui prudenter eligat & proferat de thesauro suo in docendo noua & vetera. Nisi enim hanc prudentiam adhibeant doctores, perturbantur conscientiæ, & obrepunt animis praua opiniones, nocitura religioni & moribus, & oriuntur tumultus, et pleraque alia scandala.

Tertium, *ne facilè mutemus vsitatos mores, qui tolerari possunt. Publicorum enim morum violatio facilè excitat magnos tumultus.*

Item, ne nostra exempla alijs noceant & negligentiores reddant, néue præbeamus occasionem dis-

sidijs

sidijs aut factionibus sine necessaria causa. Si quis enim hoc modo traditiones violat, peccat.

DE SACRAMENTIS.

Quid est sacramentum?

EST promissionis diuinæ signum à Deo institutum. Constat autem elemento & verbo, vt extet memoria promissionis.

Quot sunt sacramenta?

Tria. Baptismus, Cœna Domini, & Absolutio. Hæc habent præcipuam promissionem in Euangelio de remissione peccatorum.

Súntne alia sacramenta?

Si Sacramenta vocamus opera, quibus additæ sunt promissiones diuinæ, tunc multa possunt numerari Sacramenta, vt oratio erit Sacramentum: Est enim quoddam opus nostrum, & magnificas habet promissiones: Joan 16. Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Sic adflictiones, & eleemosynæ erunt sacramenta, quia sunt opera ornata diuinis promissionibus. Vt, Date, & dabitur vobis. Item, Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cœlorum. Sic Magistratus & matrimonium, sunt res externæ, ornatæ verbo Dei & promissionibus. Si verò Sacramenta vocamus ceremonias, seu ritus in Euangelio institutos, propriè ad præcipuam promissionem Euangelicam de remissione peccatorum pertinentes, tantum tria sunt, Baptismus, Cœna Domini

&

& Absolutio.

Variántne sententiæ de Sacramentis?

Maximè. Sunt enim quatuor opiniones.

I. Scholastici fingunt homines vtentes Sacramentis Noui testamenti, ex opere operato iustos fieri. Hæc opinio explodenda est, pugnat enim cum iustitia fidei. Sentiunt enim hominem fieri iustum propter illius ceremoniæ vsum, etiamsi non credat, imò si nullum bonum motum cordis addat, modò non ponat obicem, id est, ne habeat actuale propositum peccati mortalis.

II. Alij dicunt Sacramenta non esse signa voluntatis Dei erga nos, sed tantum notas nostræ professionis, quia oportet extare notas, quibus discernamur à reliquis gentibus, sicut vestitus forma discernit Monachos.

III. Anabaptistæ dicunt Sacramenta esse allegorias quasdam bonorum operum. Sic interpretantur baptismum signum esse adflictionum, quòd oporteat christianos subire fluctus & pericula omnis generis. Sic cœnam domini faciunt mutuæ beneuolentiæ signum. Nam symposia apud omnes gentes sunt signa mutuæ beneuolentiæ. Sic circumcisionem interpretantur fuisse signum coërcendarum cupiditatum. Sed & hæ duæ opiniones repudiandæ sunt, quia tantùm docent de minus principalib. seu accessorijs finibus, scilicet de politico, seu ciuili & allegorico, non docent de proprio & spirituali vsu baptismi.

IIII. *Vera igitur scripturæ sententia est, quòd Sacramenta noui Testamenti sunt signa visibilia voluntatis Dei erga nos, incurrentia in oculos, vt nos admoneant, vt credamus promissioni in Euangelio propositæ. Augustinus inquit: Sacramentum est verbum visibile, hoc est, sicut verbum est nota quædam quæ auribus accipitur, ita sacramentum est spectaculum seu pictura quæ currit in oculos. Sicut verbum est instrumentum, per quod spiritus sanctus efficax est, vt Paulus inquit. Roman. 1. Ita per sacramenta spiritus sanctus efficax est, cùm fide accipiuntur, admonent enim & mouent ad credendum, sicut verbum.*

Cur Christus instituit Sacramenta?

Propter nostram infirmitatem. Humanus enim animus post lapsum Adæ multò imbecilior est, quã vt possit simplici verbo credere. Ideo nostra infirmitate, motus est Christus: signa verbo adiecit, quò nostræ infirmitati mederetur, et vt mutua quadam verbi et signorum cohærentia, duceremur ad fidem erga promissiones Dei, teste Augustino, vbi ait: Homo ante peccatum videbat Deum, intelligebat & fidebat illi. Post peccatum, homo Deum capere non potest, nisi medio aliquo adiutus. His signis adiicitur et verbum, iuxta illud: Accedat verbum ad elementum, et fit Sacramentum.

DE

DE BAPTISMO.

Quid est Baptismus?

EST signum, siue ceremonia à Christo instituta, videlicet, lauari seu ablui aqua, et pronunciatio verborum ordinata ad hoc, vt testetur nos recipi à Deo, et reconciliari Deo.

Vbi institutus est Baptismus?

Mathæi et Marci vltimo: Euntes in mundum vniuersum, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filij, et Spiritus sancti. Qui crediderit et baptizatus fuerit, saluus erit.

Ad quid est institutus?

Vt credamus certò nobis peccata condonata esse. Est enim Baptismus testimonium et signum remissionis peccatorum, et donationis spiritus sancti.

Hinc veteres quoque Sacramenta vocant signa gratiæ, hoc est, signa voluntatis Dei erga nos. Cùm enim baptizamur, scribitur promissio Dei in corporibus nostris.

Quid significat Baptismus?

Pœnitentiam et remissionem peccatorum, siue, vt Paulus ait, regenerationem. Nam immersio significat veterem hominem mori cum peccato, et emersio, siue reditus ex aquis, significat nouum hominem ablutum et reconciliatum Deo Patri, Filio, et Spiritui sancto. Pater enim recipit te propter Filium, et pollicetur tibi Spiritum sanctum, quo te viuificabit et sanctificabit.

Quis eſt vſus baptiſmi?

Ut per omnem vitam ſtatuamus nobis propoſitam & donatam eſſe remiſſionem peccatorum, & reconciliationem. Nam etiam cùm lapſi ſumus, valet pactũ in reſipiſcentibus, quo iam olim cum Deo pacti ſumus, quia euangelium teſtatur reſipiſcentibus ignoſci.

Potéſtne Baptiſmus iterari?

Ipſum ſignum non debet iterari, quia iteratio ceremonia nihil prodeſt, & ſignum ſemel acceptum eſt perpetua nota, & perpetuum teſtimonium. Sicut circumciſio ſemel facta, erat perpetuum teſtimonium pacti diuini, ſcriptum in corporibus circumciſorum. Porrò fidem huius pacti, crebra meditatione debemus exercere & conſeruare, quoad viuimus. Hinc dicitur, pœnitentiam nihil aliud eſſe, quàm recordationem baptiſmi.

Quid intereſt inter baptiſmum Ioannis & Apoſtolorum?

Uterque baptiſmus eſt miniſterium noui teſtamenti, & requirit fidem in Chriſtum. Baptiſmus Ioannis teſtabatur Chriſtum venturum: Baptiſmus Apoſtolorum, iam exhibitum Chriſtum, et ea fide pariter ſanctificabantur & ſaluabantur baptizati tum à Ioanne, tum ab Apoſtolis.

Quòd autem Ioannes ait: Ego baptizo aqua ad pœnitentiam, qui autem poſt me venturus eſt, baptizabit ſpiritu ſancto & igni, non diſcernit miniſteria

steria vel ceremonias, sed discernit personas ministrorum à persona Christi. Testatur enim Christũ esse dominum, per quem baptismus fit efficax, qui daturus sit spiritum sanctum, & vitam æternam, et profitetur se ministrum esse, qui tantùm adhibeat externum signum, & prædicet verbum.

DE BAPTISMO PARVVLORVM.

Proba, quòd infantes sint baptizandi.

I. Christus ait Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non potest introire in regnum Dei. Hæc sententia est uniuersalis, & testatur omnes saluandos oportere renasci ex aqua, hoc est, baptizari. Ergo necesse est & infantes baptizari, ut saluentur.

Item, uniuersale mandatum est, Euntes baptizate omnes gentes, &c. Ergo etiam pueros complectitur.

II. Ex traditione Apostolorum. Sic enim scribit Origenes in sextum caput ad Romanos: Ecclesia ab Apostolis traditionem accepit, etiam paruulis dare baptismum. Sciebant enim illi, quibus secreta diuinorum mysteriorum cõmissa sunt, quòd essent in omnibus genuinæ sordes peccati, quæ per aquam & spiritum aboleri deberent. Sic Cyprianus & Augustinus probant baptismum paruulorum.

III. Ex ratione ducta ex scriptura: Certum est regnum Dei & Euangelij promissionem ad pueros pertinere. Sed extra ecclesiam non est salus.

Ergo pueri inserendi sunt ecclesiæ, & adhibendum est signum, quòd testatur ad eos pertinere promissionem. Maior certa est, Christus enim dicit: Sinite paruulos venire ad me, talium est enim regnum cœlorum. Item: Non est voluntas coram patre meo, qui in cœlis est, vt pereat vnus de pusillis istis. Item, angeli eorum semper vident faciem patris. Minor nota est: Non enim est salus extra ecclesiam, vbi neq; verbum, neq; sacramenta sunt. Ecclesia enim est regnum Christi, in qua Christus est efficax per verbum & per sacramenta. Sequitur ergo conclusio, pueros baptizandos esse, vt accepto signo membra fiant Ecclesiæ, & Deus promissionem suam eis impertiat.

Sed obijciunt Anabaptistæ, dicentes: Infantes cùm non intelligant verbum, non possunt credere, quare nihil prosunt eis sacramenta.

Huic argumento primùm opponendum est exemplum infantium circumcisiorum, qui etiam non intelligebant verbum, & tamen valebat pactum, et placebant Deo propter pactum.

Secundò respondendum est, etiamsi non intelligunt verbum, tamen certum est, quod Deus in eis sit efficax. Iuxta illud: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, &c. Nec nostrum est scrutari, quomodo deus in eis agat. Hoc satis est scire, quod certum est salutem & regnum Dei ad infantes pertinere, vnde sequitur Deum in eis efficacem esse.

DE

DE COENA DOMINI.

Quid est Cœna Dominica?

EST Sacramentum ab ipso Christo institutum, in quo datis his rebus, pane & vino, & addito verbo institutionis Christi, verè exhibetur nobis corpus & sanguis Christi, hoc fine vt qui habeant fidem in hæc verba promittentis Christi, (quod pro vobis datur & effunditur in remissionem peccatorum) accipiant omnium suorum delictorum condonationem.

Quibus nominibus vocatur Sacramentum Cœnæ Dominicæ?

Variæ sunt appellationes huius sacramenti. Paulus vocat Cœnam Domini. 1. Corinth. 11. Vocatur & Synaxis, *communio, quòd communis cœna esset congregationis in ecclesia. Vocatur &* Eucharistia. *gratiarum actio, quòd vtentes hac cœna, agnoscant beneficium Christi, & gratias agant Deo. Vocatur & Testamentum, in quo donatur nobis remissio peccatorum propter Christum, cuius mortem quoq; donec veniat, annunciare debemus. Iuxta illud: Hoc facite in meam commemorationem.*

Dic verba Cœnæ Dominicæ.

Dominus noster Iesus Christus, in ea nocte qua traditus est, accepit panem, & cùm gratias egisset, fregit, ac dedit discipulis suis, dicens: Accipite & comedite. Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: Hoc facite in mei commemorationem.

Similiter & calicem accepit, postquam cœnauit: & cùm gratias egisset, dedit illis, dicens: Bibite ex hoc omnes. Hic calix Nouum Testamentum est in meo sanguine, qui pro vobis & pro multis effunditur in remissionem peccatorum. Hoc facite, quotiescunque biberitis in mei commemorationem.

Ad quid est instituta?

Vt nos admoneat beneficij Christi, & fides in nobis excitetur. Christus enim testatur ad nos pertinere beneficium suum, cùm nobis impertit suum corpus, & nos sibi adiungit tanquam membra, qua non potest alia coniunctio cogitari propior: dat etiã sanguinem, vt testetur se nos abluere.

Hic est principalis finis huius cœnæ, videlicet, vt sit signum promissionis, admonens nos & testificans nobis contingere beneficia Christi, ideoq; valet ad excitandam & confirmandam fidem.

Postea accedant & alij, fides, gratiarũ actio pro tanto beneficio item vt excitemur ad bene operandum, et cauenda peccata, quia audimus nos iam factos esse membra Christi, & Christum velle in nobis efficacem esse. Debet etiam sequi fructus charitatis, vt inuicem tanquam membra coniuncta in Christo præstemus officia dilectionis.

Quis est igitur vsus salutaris huius cœnæ?

Cùm ea vtentes addimus fidem, qua credimus

nobis

nobis verè contingere beneficia promiſſa à Chriſto, videlicet, remiſſionem peccatorum. & quòd verè inſeramur Chriſto, quodq́ ipſe in nobis velit eſſe efficax, tanquam in ſuis membris. Hæc fides facit vt proſit nobis vſus Sacramenti, & conſolatur conſcientias. Nec prodeſt vſus ceremoniæ ſine hac fide, ſicut interdum imperiti imaginantur, ſe ipſo opere ſumptionis, hoc eſt, tantùm ideò, quia cum alijs accedunt, & vtuntur Sacramento, conſequi remiſſionem peccatorum: Quemadmodum Scholaſtici docuerunt Miſſam valere ex opere operato.

Argumentor contra hoc, quod dicis, vſum cœnæ certificare conſcientiam, & confirmare fidem.

Nulla res externa, ſed ſolus ſpiritus ſanctus confirmat fidem. Vſus cœnæ eſt res ſeu opus externum.

Ergo hoc opere non confirmatur fides.

Reſpondeo ad maiorem. Verum eſt, quòd ſolus ſpiritus ſanctus certificat & confirmat fidem, ſed tamen vtitur externis ſignis, tanquam inſtrumentis, quibus admonet nos, & per illa velut teſtimonia & ſigilla excitat & confirmat fidem, non ſecus ac per verbum vocale admonet, monet, & excitat corda ad credendum. &c.

Quæ eſt digna præparatio, & quibus dandum eſt hoc Sacramentum?

Hi accedunt & ſumunt dignè, qui agentes pœnitentiam, & perterrefacti, ac quærentes conſolationem, credunt ſibi remitti peccata, iuxta promiſ-

ſionem

sionem Christi: & ad confirmandam hanc fidem vtuntur hoc Sacramento tanquam testimonio remissionis peccatorum. Et quia hoc Sacramento vti debent qui agunt pœnitentiam, ideò Ecclesia olim arcebat à communione obnoxios manifestis criminibus. Neq; admitti debent, qui palam sunt criminosi, nec volunt agere pœnitentiam.

Quid interest inter Sacramentum & Sacrificium?

Sacramentum ceremonia est, signum promissionis, per quod Deus aliquid nobis promittit aut exhibet. Si circumcisio erat signum, quo pollicebatur Deus se recipere circumcisos. Baptismus est signum, quo Deus nobiscum agit, & recipit nos in gratiam, & quasi baptizat nos ipse. Nam minister vice Christi baptizat.

Sacrificium est ceremonia, vel opus nostrum, quod nos Deo reddimus, vt eum honore afficiamus, hoc est, testemur nos agnoscere hunc ipsum, cui hāc obedientiam præstamus, verè esse Deum, ideoq; nos ei hanc obedientiam præstare.

DE SACRIFICIIS.

Quot sunt species sacrificij?

DVæ. Quoddam est sacrificium Propitiatorium. Alterum Eucharisticum.

Quid sacrificium propitiatorium?

Est opus quod meretur alijs remissionem culpæ & pœnæ æternæ, seu opus reconcilians Deum, & placans

placans iram Dei pro aliis, satisfactorium pro culpa & pœna æterna. Estq; vnum tantùm sacrificium propiciatorium, videlicet, passio seu mors Christi. Hebræorum nono.

Quædam sacrificia in Lege dicebantur propitiatoria, non quòd mererentur remissionem peccatorum coram Deo, sed quia significabãt futurum Christi sacrificium.

Quid est sacrificium Eucharisticum?

Est quod non meretur remissionem peccatorum, aut reconciliationem, sed fit à reconciliatis, vt pro accepta remissione peccatorum, & pro aliis beneficiis Deo gratias agamus, seu gratias referamus hac nostra obedientia.

Quæ sunt sacrificia Eucharistica seu laudis?

In Lege fuerunt, oblatio, lauatio, retributio, primitiæ, decimæ. &c. Nunc sunt fides, prædicatio Euangelii, inuocatio, gratiarum actio, confessio, crux, humiliatio, adflictiones, sanctorum orationes, item omnia opera bona sanctorum. Hæc sacrificia non sunt satisfactionis pro facientibus, vel applicabilia pro aliis, quæ mereantur eis ex opere operato remissionem peccatorum, & reconciliationem, sed placent Deo propter fidem. De hoc genere sacrificiorum sunt multæ sententiæ in Prophetis & Psalmis. Psalm. 51. Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Psal. 46. Immola Deo sacrificium laudis. Et Petrus ait: Vos estis genus electum, sacer-

dotium

dotium sanctum, vt offeratis hostias spirituales. Et Hebr. 13. Per ipsum offeramus hostiam laudis semper Deo, fructum labiorum, confitentium nomini eius, hoc est, inuocationem, gratiarum actionem, confessionem, & similia. In Nouo enim testamento abrogati sunt Leuitici cultus, & debet succedere cultus spiritualis, hoc est, Iustitia fidei, & fructus fidei. Iuxta illud: Veri adoratores adorabunt patrem in spiritu & veritate Ioan. 4.

DE CRVCE, ET afflictionibus?

Quid est Crux?

EST afflictio à Deo nobis imposita, non vt nos perdat. sed vt ad pœnitentiam reuocet, & fidem nostram exerceat. Vel, est quæuis afflictio quæ certo consilio, & bona voluntate Dei imponitur, vt ea probetur fides sanctorum, cognoscatur charitas Dei, & magnifica liberatione illustrentur pij coram persequutoribus.

Sunt autem afflictiones, vt dictum est, sacrificia laudis, non tamen applicanda pro alijs: Iuxta illud Pauli: Unusquisque mercedem accipiet iuxta suum laborem, Item Abacuc, Iustus sua fide viuet.

Quomodo consolabimur nos in Cruce & afflictionibus?

In omni genere afflictionum debemus habere in promptu quatuor præcipuas consolationes.

Primò,

Primò, *nos non affligi casu, sed consilio & permissione Dei. Huc pertinent sententiæ de prouidentia. Math.* 10. *Non cadet vnus de passerculis super terram sine voluntate patris, imò capilli vestri omnes numerati sunt. Et.* 1. *Reg.* 2. *Dominus mortificat & viuificat.*

Secundo, *quòd Deus non sinit nos affligi, vt perdat, sed vocet ad pœnitētiam, & fidem nostrā exerceat. Sic Paulus.*1.*Corin.*11.*Cùm iudicamur à Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur. Item. Prouer.*3. *Quem diligit dominus, corripit. Heb.* 11. *Flagellat omnē filium, quem recipit. Apocalip.*3. *Ego quos diligo castigo. Et Dauid, Bonum mihi quia humiliasti me. Et Christus, Beati qui lugent. Væ vobis qui nunc ridetis. &c.*

Tertiò, *ne (cùm videmus impios viuere in maximis opibus & delitijs, nos verò interim omnibus miserijs opprimi) irascamur & indignemur, sed æquo animo obediamus Deo, sciētes quòd istæ afflictiones non sunt signa iræ aut reprobationis, sed vt fiamus membra similia imaginis Christi. Sic Paulus Rom.*8 *Si compatimur conregnabimus: oportet nos conformes fieri imagini filij Dei. Et Petrus ait: Iuditium à domino Deo incipit. Et Christus inquit: Qui vult me sequi, tollat crucem suam. Et Paulus: Omnes qui piè volunt viuere, persecutionem patientur. Et Dauid: Qui seminant in lachrymis, in exultatione metent. &c.*

Quartò, *vt in his omnibus apprehendamus & tenea-*

teneamus fidem, quòd ſcilicet Deus nobis adfuturus ſit, & opem laturus, & pro ſua ſapientia & bonitate aliquando liberaturus. Et hac fide inuocandus eſt Deus, ſæpè enim à Deo affligimur, vt habeamus occaſionem exercendæ fidei & inuocationis. Et per ipſam occaſionem notitia Dei fit illuſtrior, & creſcit in nobis, ſicut docet exemplum Manaſſe Regis, 2. Paral. 33. Qui poſtquam adflictus eſt, orauit dominum, & Deus exaudiuit eum, & agnouit Manaſſe, quòd Dominus eſt Deus. Quæ notitia Dei ſæpè in ocio & voluptatibus, et ſecundis rebus extinguitur. Sicut docet exemplum filiorum Iſraël. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexit ad ludendum.

Cur inculcat nobis ſcriptura tam diligenter has conſolationes?

Ut aſſuefaciamus animos ad veram pœnitentiã, & diſcamus tolerare aduerſa, & exerceamus obedientiam & fidem, & maximè tunc reprimamus animi motus, cùm iniuria laceſſiti incendimur cupiditate vindictæ: Sic Eſaias: In ſilentio & ſpe erit fortitudo veſtra. Et Chriſtus ait: In patientia veſtra poſſidebitis animas veſtras. Luc. 21.

Quæ eſt vera patientia?

Eſt non ſolum obedire Deo in adflictionibus, ſed etiam indignationem infirmæ naturæ vincere, aut certè repugnare. Et hæc virtus neceſſaria eſt in Eccleſia & republica, videlicet, priuatum dolorem

condo-

condonare tranquillitati publicæ, ne in Ecclesia discordiæ excitentur, propter priuatas simultates. Instituamus potius animo omnes cruciatus perpeti, quàm propter priuatam iniuriam perturbare publicam tranquillitatem.

Quid verò agit mali impatientia?

Impatientia irascitur Deo: Et primùm obedientiam, deinde & fidem ex animis expellit. Itaq; in magnis afflictionibus multi fiunt prorsus blasphemi, & quærunt consilia contra mandatum Dei. Sicut Saul consuluit veneficam. Gignit & dolor iniuriæ odium, & incitat ad vindictam. Qua ex re sæpe veniunt non solùm priuatæ dissentiones, sed etiam seditiones & publici motus. Item, hæreses, & multa mala. Hæc à Christiano procul absint.

DE HVMILIATIONE.

Quid est humiliatio?

HVmiliatio erga Deum, est verus timor Dei, quo territæ iuditio Dei conscientiæ, abijciunt omnem fiduciam suarum virium, suæ sapientiæ, seu iustitiæ. &c.

Exemplum habemus in Dauide. Hic obiurgatus à Nathan, cernit suum peccatum, non confidens se iustitia sua esse placaturum iram Dei. Cùm videret se è regno eijci, agnoscebat id fieri consilio diuino, ideo non fidebat suis viribus, aut sapientia regnum se retinere posse.

De hac humiliatione. Esa. 66. Super quem requiescet spiritus meus, nisi super humilem? Et Christus: Beati humiles, &c. Proinde humiles exaudiuntur à Deo. Psalm. 101. Respexit in orationem humilium, &c. Exaltantur à Deo, Lucæ. 1. Deposuit potentes de sede, & exaltauit humiles.

Monachorum humiliatio, quam finxerunt in externo vestitu & ceremonijs, est planè hypocritica, potius dixeris superbiam.

DE ORATIONE.

Quid est oratio?

EST alicuius rei à Deo ex adfectu cordis cum fide petitio, & gratiarum actio pro rebus à Deo acceptis. Hinc, orare, est cum Deo loqui & aliquid ab eo postulare.

Quot sunt species orationis?

Duæ. Inuocatio siue precatio, & gratiarum actio.

Quid est inuocatio?

Est qua inuocatur in aliqua re Deus, aut qua à Deo aliquid petitur. Huc pertinent Psalmi precatorij.

Quot requiruntur ad inuocationem seu precationem?

Quatuor, Præceptum Dei, Promissio, Fides, & res petenda.

Quod est primum?

Autoritas diuini mandati, quæ iubet precari & inuocare Deum. Discamus non tantùm esse peccata, iurare per nomen Dei, furari, mœchari, &c. sed etiam peccatum esse, non orare, non petere aliquid à Deo, non expectare auxilium in periculis, non agere gratias pro beneficijs. Item, non esse nobis liberum precari, aut non precari, sed necessarium opus à Deo nobis præceptum.

Sed inquis, deterrent me incredulitas & indignitas?

Cùm obstrepit incredulitas, opponas verbum Christi, Math. 7. Petite, & dabitur vobis: omnis enim qui petit, accipit. Et Psalm. 49. Inuoca me in die tribulationis, & ego exaudiam te, &c. Cum verò obstrepit indignitas, cogites autoritatem diuini mandati non esse detractandam propter nostram dignitatem. Magna certè amentia esset in cæteris præceptis disputare, nos ideò nolle abstinere à furtis, à cede, ab adulterio, &c. quia non sumus digni, qui Deo obtemperemus. Quis paterfamilias imperans seruo legitimum opus, recipiet serui excusationem, si dicat se non esse dignum, qui obtemperet?

Quod est secundum?

Promissio Dei, quæ testatur exaudiri preces, Ioan. 16. Amen dico vobis, Quicquid petieritis patrem in nomine meo, dabit vobis. Et Lucæ. 2. Quantò magis pater vester qui est in cœlis, dabit

spiritum sanctum petentibus se.

Taulerus dicit, animum hominis nunquam tam auidum esse posse ad accipiendum, quin deus multò auidior sit ad dandum. Est enim verax, et seruans promissionum suarum.

Quod est tertium?

Fides, vt scilicet credamus nobis remitti peccata, et nostras preces placere Deo, et exaudiri propter Christum: nec esse irritas, sed impetrare vel liberationem ex præsenti periculo, vel mitigationem, vel alia quædam bona. In præsentibus periculis addimus conditionem, si Deo non displicuerit, si iudicauerit nobis conducere, quemadmodum Dauid fecit. 2. Reg. 15. Si inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, Sin autem dixerit mihi, non places, præstò sum, faciat quod bonum videtur ipsi. Sic leprosus, Math. 8. Domine, si vis, potes me mundare. Et Christus inquit: Pater, si possibile est, transeat à me calix iste, veruntamen non sicut ego volo, &c. Neque tamen modum liberationis, neque tempus Deo præscribere debemus, sed quemadmodum Paulus ait: Deum facere suprà quàm petere aut intelligere possumus. Porrò cùm differuntur ea quæ petimus, non languescat fides, quasi deus nolit audire preces nostras, sed sciamus hac mora exerceri fidem. Sicut Abrahæ promissa soboles, primùm data est in extrema senecta.

Quod

Quod est quartum?

Res petenda. Nam oratio non debet esse inanis Battologia. *Oportet aliquid peti à Deo, aut pro munere aliquo gratias agere.*

Quid ergo petendum est?

Scriptura iubet petere spiritualia & corporalia beneficia, res priuatas & publicas, præsentes et futuras. Item iubemur orare pro Ecclesia, vt liberemur ab impietate, à scandalis, vt plures obediant Euangelio & saluentur. Paulus iubet orare pro Regibus & Magistratibus, vt deus concedat pacem. Item, iubemur petere victum, & alia bona corporis. Quemadmodum hæc omnia Oratio dominica complectitur.

DE ORATIONE Dominica.

Quid est oratio Dominica?

EST breuis orandi formula, discipulis & cunctis fidelibus à Christo tradita. Math. 6. Cum oratis, dicite: Pater noster qui es in cœlis.

Dic Orationem Dominicam.

Pater noster qui es in cœlis.
Sanctificetur nomen tuum.
Adueniat regnum tuum.
Fiat voluntas tua, sicut in cœlo & in terra.
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.

Et dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dim ttimus debitoribus nostris.

Et ne nos inducas in tentationem.

Sed libera nos à malo. Amen.

Præfatio titulus est. Vocamus enim Deum Patrem nostrum, in cœlis habitantem, vbi non terrenam hæreditatem, sed cœlestia gaudia et vitam æternam expectamus.

Prima petitio orat de gloria Dei, de doctrina et profectu Euangelij, scilicet, vt nomen Dei apud omnes homines illustretur. Magna enim impietas est, præferri Dei gloriæ nomen & honorem operum & creaturarum.

Secunda petitio, orat de effectu euangelij & gubernatione nostri, scilicet, vt Deus inchoet in nobis regnum suum, per spiritum sanctum, & Satanæ regnum excindatur.

Tertia orat, vt hîc in terris omnes pastores, magistratus, subditi, faciant hoc quòd Deo placet. Sicut angeli in cœlo, nihil repugnant eius voluntati,

Hæ tres petitiones ad Dei gloriam pertinent, sequentes nostras calamitates indicant.

Quarta petitio orat victum, pacem, defensionem, successum in rebus gerendis, liberorum educationem, deniq; omnia vitæ commoda, & animæ & corporis necessaria.

Quinta orat condonari nobis peccata: idq; certò fieri, si nos alijs condonauerimus. Idq; vt sciamus certò futurum, proponit nobis hoc opus, vide-

licet

licet, vt alijs vos remittamus. Quare hæc petitio docet in omne precatione adhibendam esse fidem remissionis peccatorum, & apprehendendum Christum mediatorem.

Sexta, orat ne insidijs diaboli pertrahamur ad impietatem, & ad alia scelera, ne tandem his irretiti & illaqueati, desperemus.

Septima, orat liberationem ex omnibus peccatis & calamitatibus, ex miserijs & ærumnis præsentis vitæ, & vt donetur nobis vita & iustitia æterna.

Conclusio, Amen, certificatio cordis est & conscientiæ, vt credamus nos à patre exauditos.

DE MAGISTRATV.

Quid est Magistratus?

EST ordinatio diuina, à Deo ordinata, vt conseruet disciplinam & pacem, puniat sontes ac seruet insontes, cui obediendum est, non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. Vel sic breuius: Est quæuis legitima potestas, inter homines ordinata à DEO, ad defensionem boni, & prohibitionem mali, secundum ius & æquum. Rom. 13.

Quid est Tyrannus?

Est iniquus magistratus, qui non gubernat secūdum Leges, sed pro suo fertur animo & æstu.

Fundanturné Magistratus in scripturis sanctis?

Maximè. Tam in veteri quàm in nouo Testa-

mento, Genesis.8. Quicunque effuderit sanguinem humanum fundetur sanguis eius. Et Exod. 21. Si quis per industriam occiderit proximum suum, ab Altari meo euelles eum, vt moriatur.

Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. Non enim est potestas nisi à Deo.&c.

1.Pet. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum, siue Regi, tanquam præcellenti, siue Ducibus, tanquam ab eo missis.

Math.26. dixit Christus Petro. Qui gladio pugnat, gladio peribit. Et Luc.3. ait Ioannes Baptista militibus: Nulli violentiam faciatis, & estote contenti stipendijs vestris.

Est ergo Magistratus ordinatio Dei?

Imò bona creatura dei, & res non solùm à Deo permissa, sicut permitti dicuntur mala, vt bella, pestilentiæ, &c. sed res approbata à verbo Dei, instituta et ordinata à Deo, sicut motus cœlestes à Deo ordinati sunt, & aliæ creaturæ.

Cur ergo tot improbi & mali rapiunt & tenent Magistratum & Imperia?

Discerni debent personæ ab officio. Officium opus Dei est, & manet, etiamsi personæ abutuntur ordinatione Dei. Quemadmodum Nero, Iulianus, & similes.

In quas res debet respicere Magistratus?

In Deum, in seipsum, et in subditos.

Cur in Deum?

Vt sciant, quòd sit eorum officium, & quid deus ab his requirat. Requirit autem ab eis quatuor.

Primò, agnitionem Dei, vt scilicet, agnoscant Deum: illum esse, in cuius manu sunt omnes potestates: qui transfert Regna, & constituit Imperia. Quemadmodum Moses ait Deuteronomio. 10. Dauid primo Chronicorum. 30. Daniel. 4. Rex Babylonis non agnouit Dominum Deum, ideò è regno eiectus est.

Secundo, timorem Dei: vt timeant Deum in omnibus, & in lege eius ambulent sedulò. Sic Moses hortatur Deut. 17. Et Psalm. 2. Et Psalm. 82. Pharao Rex Ægypti, eò quòd non timuerit dominum, correptus est decem plagis, & tandem submersus in mari rubro. Saul contemnens Dei mandatum, à regno deiectus est.

Tertiò, Sapientiam, quam impetrent à Deo, quemadmodum Salomon. 3. Reg. 3.

Quartò, Iudicium & iustitiam, vt iustitiam indicent in terra. Sic Moses Exodi. 23. Hier. 22. Deut. 16. Esaiæ. 10. Sapient. 6. Achab Rex Israel, quia iniustitiam exercuit in Naboth, correptus est à domino. 3. Reg. vltimo. Cambyses Rex Persarum, Sysamnem iniquum iudicem excoriari fecit, in terrorem aliorum iudicum, &c.

Cur in seipsum?

Vt sciant, vbi in angustijs quærant consolatio-

nem, & sese multò imbecilliores esse, quàm vt possint conseruare res politicas, contra tantam potentiam Satanæ, qui imperia dissipare conatur.

Hæc autem consolatio consistit in quatuor.

Primò, in vocatione, vt sciant se legitimè vocatos ad officium magistratus. Nam hoc maximè solatur conscientiam in angustijs. Absolon, quia inuasit regnum patris, malè perijt, Rex Monasteriensis itidem.

Secundò, vt sciant Deum in hoc negotio esse autorem & aurigam, & Magistratibus vti tanquam instrumentis, ipsisq; præficere angelos in custodiam & tutelam. Daniel.12. Iosue.5. Iudi.2.

Tertiò, vt sciant Deum ciuilem iustitiam habiturum, velut preciosissimum thesaurum in terra, adeò vt & Magistratum dignetur vocabulo Elohym. Psalm. 92. Ego dixi dij estis, & iubeat orare pro Regibus & Magistratib. 1. Timoth. 2.

Quartò, vt semper ob oculos habeant exempla & historias Veteris testamenti, quomodo Deus mirabiliter eripuerit Magistratum à præsentibus malis. Exemplo sunt Abraham, Ioseph, Gedeon, David, Ezechias. &c. Contrà, quomodo insurgentes in Magistratũ perdiderit, exemplo sunt Chore, Dathan, Absolon, Iudas Galilæus, Theudas, & tumultus rusticorum.

Cur debent respicere in subditos?

Vt sciant quo pacto debeat subditos in pace & tran-

tranquillitate regere & conseruare, Vno enim oculo debent respicere ad Deum, altero ad subditos.

Deinde, ne subditos habeant veluti pecora, sed vt consortes & cohæredes vitæ æternæ. Deinde vt tueantur inopes, viduas, pupillos, egenos. Quorum patrem et iudicem sese Deus fatetur. Et vt sciant se quoque habere dominum in cœlis. Col. 3.

Tertiò, vt promoueant ac defendant bonos, & corripiant malos, vt sit pax bonis, deinde bona educatio & disciplina, postremò pietas. Corrigere autem debent cum ratione, ne, vt dicitur, seruato coclleario peluim conculcent, ne scilicet propter vnius hominis causam faciant iacturam totius vrbis aut prouinciæ, Prouerbium est: Nescit regnare, qui nequit dissimulare. Exemplo est Dauid, qui nolebat occidere Ioab homicidam, se viuente. Et Augustus solitus est dicere: Bellare est aureo hamo pisces comprehendere.

Tria debet Magistratus subditis.

I. Vt æquo animo audiant viduas, pupillos, egenos, & causam eorum iudicent ac promoueant.

II. Vt subditos defendant, & in pace conseruent, vt bonos promoueant, & malos corripiant, & disciplina atque bonis legibus politiam exornent.

III. Vt homines ad pietatem & agnitionem dei instituant & inuitent. Hæc opera valde ornant Magistratum, & placent Deo.

Quid debent subditi Magistratibus?

Tria. Tributum, timorem, honorem & dilectionem,

nem. Roma. 13. Reddite ergo omnibus debita, cui tributum, tributum: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquam debeatis, nisi vt inuicem diligatis.

De tributo ait Christus Math.22. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari.

De timore, Prouerb.24. Fili mi, time dominum et Regem, & cum seditiosis non miscearis.

De honore. 1. Petr. 2. Deum timete, Regem honorificate.

Estné potestas Magistratuum infinita?

Minimè. Nihil enim debent contra ius diuinum & ius naturæ mandare & agere. Deinde peccant etiam, quando aliquid imperant contra Leges sui regni, seu contra formam sui imperij, vt, Non licuit Achab eripere vineam ciui Naboth, contra ipsius voluntatem. Sic non licet Principibus ex fortunis ciuium suorum rapere pro libidine quantum volunt. Nam ciues sunt domini rerum suarum. Et Ioannes Baptista ait: Contenti estote stipendijs vestris, &c. Quare locus de iure regni in Samuele, non concedit infinitam licentiam Principibus, sed loquitur de stipendijs, hoc est, concedit sumi ad vsus publicos stipendia ex priuatorum rebus atque fortunis.

Quid verò, si præcipiant aliquid contra ius diuinum?

Tum respondendum est cum Apostolis: Oportet Deo magis obedire quàm hominibus. Exemplo

plo sunt Daniel, tres pueri. Item Machabæi, Item Apostoli Act. 4. Magis monendi sunt, se esse custodes non tantùm secundæ tabulæ, sed etiam primæ, hoc est, non tantùm pertinere ad Magistratum curam tuendæ tranquillitatis ciuium, sed depellendi iniurias rerum & corporum, seu etiam disciplinæ in religione retinendæ. Quare debet Magistratus prohibere impios cultus, impia dogmata, hæreticos, periuria, & religionis contumelias, quemadmodum fecerunt non solùm Reges Israël, sed etiam gentium, Nabuchodonosor, & Darius, qui proposuerunt edicta, in quibus vetabant dici blasphemiam contra Deum Israël. Ita verè erunt beatæ Respublicæ. Deus enim vicissim defendet eas, & omnibus bonis cumulabit, sicut dixit: Glorificantes me, glorificabo.

Placéntne Deo opera ista politica?

Imò. Opera vitæ œconomicæ et politicæ, quæ quisq; suo sua vocatione facit, sunt bona opera, et in pijs sunt veri cultus Dei: sunt enim opera à Deo præcepta, ideò & Prophetæ sæpius præferunt hæc opera politica sacrificijs, Esaias. 1. ait de Sacrificijs: Quis requirit hæc de manibus vestris? &c. Sed de politicis operibus ait: Quærite iudicium, subuenire oppresso, defendite viduam, &c. Et addit præmia: Si peccata vestra fuerint quasi coccinum, sicut nix dealbabuntur. Ose. 6. Misericordiam volo, et non sacrificium &c. Et de œconomicis officijs ait Paulus. 1. Timoth. 2. Saluabitur

mulier

mulier per filiorum generationem.&c. Hic coniungit fidem & opera vocationis.

Cur ergo hypocritæ tantis laudibus euehunt opera monaſtica?

Jmprudenter agunt, et multorũ conſcientias perturbant. Officia enim et opera ciuilis vitæ, longè anteferri debent monaſticis operibus, propter tria.

I. *Quia habent mandatum dei et vocationem.*

II. *Sunt officia charitatis, deſtinata ad communem vtilitatem hominum.*

III. *Sunt obnoxia cruci et periculis communibus, ideo habent exercitia fidei.*

Contrà, Monaſtica opera non habent mandatũ Dei, aut vocationem. Quare ſunt inutiles cultus, Math. 15. Fruſtra me colunt, docentes mandata et doctrinas hominum. Deinde, qui ea docent, non iuuant alios, ſed fruuntur ſuauiſſimo otio. Quorum deus venter eſt. Rom. vltimo. Poſtremò, nullam ſuſtinent partem vel cõmunionem periculorũ. &c. Jdeo longè anteferenda eſt ciuilis vita monaſticis ceremonijs et operibus.

DE POLITIA Eccleſiaſtica.

Quid verò de Politia Eccleſiaſtica ſentiendum?

Sicuti de politia mundana reuerenter ſentire, eamque ornare, amare, atque conſeruare omni officij

officij genere debemus: Ita & politiam Ecclesiasticam ex animo & summa pietate amare ac venerari debemus.

Quot sunt partes politiæ Ecclesiasticæ?

Duæ. *Altera est ministerium diuinitus ordinatum. Ad id pertinet, quòd Ecclesia habet mandatum vocandi seu ordinandi ministros, qui publicè doceant Euangelium, & administrent sacramenta, & annuncient remissionem peccatorum singulis vel multis. Item, quòd Ecclesia habet iurisdictionem, vt à communione arceat eos, qui in manifestis flagitijs versantur. Hoc ministerium summa pietate debent venerari omnes homines, vt conseruetur. Quare Psalmus ait: Aperite portas principes vestras, & introibit Rex gloriæ. Hæc est Margarita, quam venditis omnibus rebus comparare nobis debemus.*

Altera est Eutaxia, *bona disciplina humanis ordinationibus ornata, quæ prosunt ad disciplinam & tranquillitatem. Et hanc quoque debemus reuerenter amare & conseruare. Ordinationes enim humanæ, dierum, locorum, & similes, etsi non sunt pietas, tamen sunt vincula, quæ adiungunt nos Euangelio, per quod inserimur Ecclesiæ, & dissipatis istis ordinationibus, periclitatur quoque Ecclesia. Ideo cauere debebant Pontifices, ne iniustæ Leges aut impij cultus adderentur veteribus & bonis ritibus. Nam iniustæ Leges*

non sunt durabiles, & mota labefactant reliquam politiam. Emendatis igitur vitijs, ememus & conseruemus ritus vtiles, præsertim cùm Paulus præceperit, vt in Ecclesia omnia fiant ordine & decenter.

DE MATRIMONIO.

Quid est Matrimonium?

EST coniunctio viri ac mulieris legitima, ad procreandum sobolem, & vitandam scortationem, indissolubiliter instituta.

Quale opus?

Opus dei. Deus enim institutor est matrimonij. Primò, Dei consilio creatur homo Gen. 1. Faciamus hominem ad imaginem nostram. Secundò, consilio quoque dei creatur mulier. Ibidem, Non est bonum homini esse solum, faciamus ei adiutorium. &c. Et misso sopore in Adam, accepit costam. &c. Et ædificauit ex ea mulierem. Tertiò, Adduxit eam ad Adam, & benedixit eis: Crescite & multiplicamini, & replete terram.

Quantum se extendit?

Matrimonium est viri & mulieris legitima copulatio. Et quanquam exempla veteris testamenti testantur polygamiam in vsu fuisse, fortassis augendæ sobolis gratia, vel propter alias causas permissa. Nouum tamen testamentum in vniuersum prohibet, autore Christo, qui reuocat Matrimoniũ

ad primam institutionem. Math. 19. Qui fecit hominem, masculum & fœminam fecit eos. Et Gen. 2. Erunt duo in carne una.

Vbi est institutum?

In Paradiso, amœnissimo loco.

Quando est institutum?

Statim in ipso mundi exordio, tempore innocentiæ, cùm adhuc non erat peccatum.

Quare est institutum?

Primò, propter procreationem sobolis, vt genus humanum conseruetur. Gen. 1. Crescite & multiplicamini. &c.

Secundò, propter vitandam fornicationē & stupra. 1. Cor. 7. Propter fornicationem vnusquisque habeat vxorem suam, & vnaquæq; virum suum.

Tertiò, propter vitandum ocium, vt scilicet habeant coniuges quod operentur, ne ociosi peccent.

Quid agendum in Matrimonio?

Coniuges apprehendant firmam fiduciam in deum, vtpote coniugij autorem, inter se pacificè & vnanimes viuant, prolem à Deo datam & familiam in timore & dilectione dei educandam curent: bonis deniq; suis ita vtantur, ne alijs incommodent.

Quid ferendum?

Quæ crux coniugij?

Post præuaricationem dixit deus viro: In sudore vultus tui vesceris pane tuo. &c. Mulieri dixit: In dolore paries filios tuos. &c. Tamen addit consolationem in cruce. Viro ait: Donec reuertaris

uertaris in terram unde sumptus es. Mulieri ait: Paries quidem, sed in dolore. Et Paulus.1. Tim.2. Saluabitur mulier per filiorum generationem, si permanserit in fide.

Potéstne initum matrimonium solui?

Minimè. Nam Christus ait. Math.19. Quod Deus coniunxit, homo ne separet. Cæterum ubi adulterium intercedit, ibi sólutum est vinculum coniugij, & data fides fracta, quare in tali casu iuxta doctrinam Christi, separare licet.

Quæ sunt seruanda circa matrimonium?

Consensus parentum, aut illorũ vicẽ tenentium. Item, consensus personarum contrahentium: Item, Leges naturæ, Cæsareæ, municipales, & consuetudines patriæ. Spectat enim matrimonium, etiam ad ciuilia & politica. Item, coniugati sciant hoc genus vitæ placere Deo, & ideo promissionibus Dei & verbum ornatum esse. Benedictionibus quoque tam corporalibus quàm spiritualibus. Psalm.128. Labores manuum tuarum manducabis, beatus es, & benè tibi erit: Vxor tua sicut vitis, &c. Item, Matrimonium esse signum spiritualis connubij & societatis, quæ est ecclesiæ cum Christo. Ephe.5.

Estné coniugium omnibus liberum?

Maximè. Ante Christum damnata erat virginitas, nec admittebatur aliquam manere virginem, propter semen futurum, quòd nesciebatur ex qua fœmina venturum erat. Eratq́ maledictio Legis,

non

non ferre semen Israel. Nunc verò liberum est Matrimonium. 1. Corinth. 7. De virginibus praeceptum non habeo. &c. At Christus excipit tria genera eunuchorum, Matth. 19. praeter hos nemo debet esse extra coniugium.

DE INVOCATIONE SANCTORVM.

Súntne Sancti inuocandi pro mediatoribus?

Minimè. Nam Paulus ait: Vnus est mediator dei & hominum, homo Iesus Christus 1. Timoth. 2. Et Rom. 8. Christus Iesus mortuus est, imò qui resurrexit, qui est ad dexteram patris, qui etiam interpellat pro nobis. &c. Et 1. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud patrem, Iesum Christum iustum. His sententijs tollitur vanissima illa distinctio, qua Papistae docent, duplices esse mediatores, scilicet redemptionis, vt Christum, & intercessionis, vt Sanctos.

Súntne Sancti adorandi?

Minimè. Christus enim ait. Matth. 4. Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli seruies. Et August. de vera Religione: Honorandi sunt propter mutationem, non adorandi propter religionem. Et angelos honoramus Charitate, non seruitute, nec eis templa construimus. Nolunt enim sese sic honorari à nobis, quia nosipsos cùm boni sumus,

templa summi Dei esse nouerunt. Rectè itaque scribitur, hominem ab angelo prohibitum, ne se adoraret, sed dixisse, Deum adora. 19. & 22.

Chrysost. 6. Homilia de profectu Euangelij ait: Non opus est patronis apud Deum, neque multo discursu, vt blandiare alijs, sed licet solus sis, patronoque careas, & per te ipsum deum preceris, omnino tamen voti compos eris. Neque enim tam facilè Deus annuit, cùm alij pro nobis orant, vt cùm ipsimet oramus, etiamsi pluribus malis simus pleni. Exemplo est mulier Chananæa. Math. 15.

Tamen per Tribunos & Comites itur ad Regem vel Principem?

Ambros. Rom. 1. apertè refellit hanc similitudinem, dicens: Sicut iure damnantur læsæ Maiestatis, qui honorificentiam Regis deferunt Comiti aut Tribuno, Sic nimirum rei sunt, qui honorem nominis Dei deferunt creaturæ, & relicto domino, conseruos adorant. Nunc igitur ad Regem per Tribunos, & Comites itur, quia homo vtique est Rex, & nescit quibus debeat Rempublicam credere. Ad Deum autem promerendum, quem vtique nihil latet, suffragatore non est opus, sed mente deuota.

Quomodo igitur colendi sunt sancti?

Honorificentissimè de Sanctis sentiendum & loquendum est. Quos enim Deus ipse honorat, eos proculdubio honorari vult à nobis. Pater pro filijs suis eos agnoscit. Filius eos fratres vocat, & cohæredes.

Spiritus sanctus verò sua templa. Qui igitur eos non honorat, ipsum etiam Christum in eis contemnit, & gratiam Dei, per quem tales tantique euaserunt, parui pendit. Quid enim sentit de Sancta Ecclesia, qui nostra commembra, iam cum Christo in pace constituta, & de æterna salute certificata non honorat? Vetus Ecclesia Sanctorum memorias celebraui, Gratias egit Deo pro illorum liberatione, pro gratia illa collata, & pro beatitudine eorum, ac pro eximijs donis, quæ Deus per Sanctos in Ecclesiam effudit. Videmus quoque in Sanctis quid poßit Gratia Dei: Quando enim audimus eos, qui nobis similes erant, tam potentes potuisse vincere peccatum, mundum & Mortem, mox & nos excitamur ad concipiendam fiduciam tantæ misericordiæ Dei in Christo promissæ & exhibitæ. Tum illorũ exempla nos inflammant ad imitationẽ, vt Deum pro simili fide oremus, & Sanctorum virtutes iuxta vocationis nostræ rationem imitemur. Sic confirmatur in nobis fides in Christum, accenditur Charitas, roboratur spes æternæ salutis, cogitamus eos non esse amissos, sed præmissos ad vitam futuri seculi. Colimus erga eos eo cultu dilectionis & societatis, quo & in hac vita coluntur Sancti homines. At cultu latriæ nec colimus, nec colendum docemus, nisi vnum Deum. Ipsi enim Sancti vel homines, vel Angeli, exhiberi sibi nolunt, quod vni Deo deberi norunt.

DE IMAGINIBVS.

Súntne imagines Ecclesia tolerandæ?

EXodi. 20. simpliciter probibitum est, simulachra, aut statuas facere, quæ proponantur ad cultum seu adorationem. Est enim manifesta Idololatria, pugnans cum primo præcepto, Semper autem fuit magna imaginum superstitio apud omnes gentes, ideo Iudæis seuerè præceptum est, ne ad cultum vterentur statuis aut imaginibus. In Græca ecclesia multæ fuerunt rixæ, de tollendis in vniuersum imaginibus. Sed sciendum est vsum imaginum per sese esse liberum, modo caueatur abusus & superstitio, quæ hactenus seruata est in statuis Christi & Sanctorum, quibus vulgus existimauit aliquid numinis adesse, tribuit & peculiares cultus & honores, & exercuit idololatriam in inuocatione sanctorum.

Quid si populus colat & adoret imagines, quid tum faciendum?

Si alicubi esset imago, ad quam rude & superstitiosum vulgus accurreret, & eam veneraretur, & apud eam auxilium quæreret, hanc debet magistratus eius loci tollere, ne committatur idololatria, exemplo Ezechiæ Regis, qui æneum serpentem à Mose factum, tandem confregit, propter abusum, quia populus stolidus cœperat ei diuinos honores impendere, & adorare 4. Reg. 18.

Súntne

Súnt ne imagines honorandæ?

Clemens ad Iacobum fratrem Domini ait: Si verè vultis honorare imaginem Dei, homini qui ad imaginem Dei factus est, benefaciatis, honorem & reuerentiam deferatis, esurienti cibum, sitienti potum, nudo indumentum, ægro ministerium, peregrino hospitium, & in carcere posito necessaria ministretis. Et rursus: Quis iste honor Dei est, per lapideas & ligneas formas discurrere, & inanes figuras tanquam numina venerari: & hominem, in quo verè Dei imago est, spernere? Et rursus: Quod magis impium, & ingratum, quàm à Deo beneficium consequi, & reddere lignis ac lapidibus gratiam? Si nemo venit ad patrem, nisi per Christum, quid auferimus gloriam Deo, tribuentes illam picturis & statuis, ac si possent trahere in contemplationem Dei?

Atqui Gregorius vocat imagines Laicorum libros.

Christiani imaginem Christi, Beatæ Virginis, Patriarcharum, Apostolorum. &c. habere possunt tanquam memoriale. Ad hoc enim prosunt, vt nos admoneant. Dum enim intuemur imaginem Crucifixi, aut Christi resurgentis statim reuocantur nobis in memoriam saluifica mors Christi, & gloriosa eius resurrectio, quarum rerum memoria vtilis est & necessaria. Hinc Gregorius ait: Quod legentibus est scriptura, hoc idiotis est pictura. Debent tamen

Christiani non tantùm ex Imaginum Libris, ſed ex libro Dei, qui eſt Scripturarum diſcere. Et qui noſſe cupit Deum, non requirat tantùm ab Imaginibus pictorum, ſed ſcrutetur, iuxta Chriſti mandatum, ſcripturas. Qui autem neſciunt legere, audiant verbum: fides enim ex auditu. Rom.10.

Quid verò de reliquijs Sanctorum?

Sanctorum corpora ſunt domicilia Dei, & habitacula ſpiritus Sancti, ideoque primum à pijs eorum oſſa collecta & aſſeruata ſunt, propter memoriam: poſtea acceſſit ſuperſtitio quæ cauſa fuit impudentes & ſceleratæ impoſturæ, comparatæ ad quæſtum, vt quæuis oſſa pro Sanctorum reliquijs adoranda proponerent. Nam auaritia Sacerdotum non modo ex lignis & lapidibus, ſed etiam ex mortuorum oſſibus materiam auaritiæ ſuæ captans, ſuæ rapinæ inſtrumenta fecit. Quare & canonizationes quoque, vt vocant, Sanctorum, ſunt moræ impoſturæ Romanorum Pontificum. Multorum enim corpora (vt ille ait) venerantur hic in terris, quorum animæ ſepultæ ſunt in inferno. Exemplo eſt latro ille, qui ſub nomine Martyris colebatur, cuius altare diuus Martinus deſtruxit, vt legitur in eius hiſtoria.

Quæ ſunt veræ reliquiæ Sanctorum?

Vt imitemur eorum fidem, charitatem, conſtantiam & patientiam, eoſque nobis tanquam exempla proponamus, vt quemadmodum illi per gratiam Dei,

Dei, synceriter in Christum credebant, ardenter proximum amabant, constanter in confessione perdurabant, & patienter mortem pro Christo passi sunt, & in regnum Dei recepti: Ita & nos his exemplis prouocati, Deum supplices oremus, vt & nobis, qui adhuc in carne militamus, similem fidem, charitatem, constantiam, & patientiam impertiat, nos sua gratia seruet, vt sicut illi in tuto sunt collocati, nos quoque tandem vbi moriendum est, fratres nostros, certo consequamur.

DE SEPVLTVRA.

Vnde orta est sepultura mortuorum?

EX verbo Dei, Genesis tertio: Cinis es, & in cinerem reuerteris. Quod vocabulum Aphar, in Hebræo significat effossam terrã, seu humum, quemadmodum in sepulchris videtur. Hinc ceremonia honesta sepulturæ semper fuit in Synagoga & in Ecclesia, & est testimonium nostræ fidei, quòd credimus resurrectionem carnis, & nostræ charitatis erga proximos defunctos, quos credimus non esse amissos, sed tantùm præmissos, non dubitantes eos in die Domini, omnes amicos nostros rursum visuros, mansuros simul cum Christo in æternum. Gentes præsertim Romani mortuos suos comburebant.

Vbi habenda est sepultura?

Apud Veteres tam Iudæos quàm Gentes, extra

vrbes sepultura fuit. Sic Abraham emit agrum ab Ephron in sepulturam vxoris Saræ. Genes. 23. Vbi & postea sepulti sunt Abraham, Isaac, Iacob, & Ioseph. Sic efferebatur Adolescens defunctus, quem resuscitauit Christus in porta Nain. Luc. 7. Sic Lazarus sepultus erat extra Bethaniã. Sic Christi quoque sepulchrũ erat extra Hierusalem, Hinc vocabulum efferri, latinis vsu permansit.

Quomodo celebranda est sepultura?

Sepultura à Christianis religiosè est tractanda, propter ineffabilem spem nostræ Resurrectionis. Et funera sunt à pijs deducenda vsque ad sepulchrum. Et cùm corpus sepelitur, recordamur nos omnes in Adam esse mortuos, & damnabiles. Deinde rursus nos omnes in Christo viuificari, qui omnia restituit, quæ prius Adam corrupit & perdidit. Ipse enim mortuus est propter peccata nostra, quæ omnia ipse sua morte expiauit, & nostram mortem aboleuit, & factus est omnibus fidelibus resurrectio & vita. Qui credit in eum, etiam si mortuus fuerit, viuet, Et omnis qui viuit, & credit in eum, non morietur in æternum. Ioannes. 11. Corpora nostra membra sunt Christi. Sicut igitur Deus suscitauit Christum Dominum & caput nostrum, ita & nos suscitabit per potentiam suam. 1. Corinth. 6.

Quomodo habendus est locus sepulturæ?

Loca vbi fidelium corpora seruantur, dignè à nobis

nobis habere debent: poterunt quoque picturis sacrarum historiarum exornari, quæ nos admoneant fidei, & pietatis, resurrectionis & iuditij. Sic scribit Vlpianus: Religionis interest, monumenta extrui & ornari. Contrà qui busta & polyandria violant, lege Solonis infames sunt. Porrò spiritum Sadducæorum & Epicureorum habent, quos nulla omnino resurrectionis & futuræ vitæ cura sollicitat, qui corpora mortuorum tanquam Asinorum cadauera abijciunt, & ossa defunctorum pedibus conculcant. & cœmiteria contemnunt, nullam prorsus sepulturæ rationem habentes. Nam & Eusebius & Athanasius, Christianorum cœmiteria memorant, in quæ orandi gratia conuenire solebant, quæ loca Christianis sacra erant, propter quiescentium ibi Sanctorum corpora. Hinc κοιμητήριον, vocabant, hoc est, dormitorium: & Iudæi doctiores, Bethaym, hoc est, domum viuentium. Credunt enim Abraham, Isaac, Iacob, & pios omnes viuere, & hæc corpora reuictura, & animabus reddenda.

DE RESVRRECTIONE *mortuorum.*

Quid est resurrectio mortuorum?

EST qua in nouissimo die resurgent omnes homines à mortuis, pij ad vitam æternam, impij ad supplicia æterna.

Vnde

Vnde probas Resurrectionem mortuorum?

Hic articulus fidei est inter præcipuos, propter quos Reliquos omnes profitemur. Ideo Scriptura, præsertim noui Testamenti, plena est testimonijs. Ac ad confirmandos animos aduersus Epicureas opiniones, & alendum timorem ac fidem, prodest in conspectu habere multa testimonia, qui testantur, quòd simus resurrecturi cum his corporibus.

Matth. 23. Probat Christus resurrectionem mortuorum, ex eo quòd Dictum est à Deo: Ego sum Deus Abraham, & Deus Isaac, & Deus Iacob. &c. Deus inquit, non est Deus mortuorum, sed viuentium. Ergo necesse est, Sanctos qui mortui sunt cum corporibus resuscitari.

Item cap. 19. resurrectionem vocat Regenerationem, cùm hæc corpora ex Sepulchris resuscitata renouabuntur. Lucæ. 14. Retribuetur tibi in resurrectionem iustorum. Iohan. 6. Hæc est voluntas patris mei, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouißimo die, Roman. 8. Si spiritus eius, qui suscitauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, viuificabit & mortalia corpora vestra, propter inhabitantem spiritum eius in vobis. Ibidem: Sed & nos primitias spiritus habentes intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectans, Redemptionem corporis nostri. 1. Corinthi. 15. instituto propugnat

pugnat hunc articulum toto capite. Probat autem ex resurrectione Christi, necesse esse vt & nos resurgamus. Ideò enim resurrexit Christus, vt vinceret & aboleret mortem, & redderet nouam & æternam vitam credentibus. Sicut per hominem Mors (inquit) ita per hominem resurrectio Mortuorum. Et sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur.

2. Corinth. 4. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in corporibus nostris. Si vitam Christi manifestari oportet in corporib. nostris, necesse est corpora nostra liberata à morte, & resuscitata, viuere æterna vita. 1. Thessal. 4. Si credimus quòd Iesus mortuus est, & resurrexit, ita & Deus eos qui dormierunt adducet cum eo.

Dic aliqua testimonia veteris Testamenti.

Esaiæ. 23. Deuorabitur in monte isto facies inuolutorum, qua omnes populi inuoluti sunt, & operimentum, quo omnes gentes coopertæ sunt, & mors deuorabitur in sempiternum. &c.

Esaiæ. 26. Viuent mortui tui, interfecti mei resurgent. Expergiscimini & lætamini qui habitatis in puluere. &c. Vade populus meus intra cubicula tua & claude ostia tua. &c.

Ezech. 37. Ecce ego aperiam tumulos vestros, & educã vos de Sepulchris vestris, populus meus. &c. Iob. 19. Scio quòd redemptor meus viuit, & in nouissimo

nißimo die de terra resurrecturus sum, & rursus circundabor pelle mea, & in carne meo videbo eum.

Postremò hic articulus paßim in promißionibus & exemplis patrum inuolutus est. Quia enim sanctis promittitur liberatio, glorificatio, & illi tamen in hac vita affliguntur & subijciuntur: igitur necesse est restare aliam vitam, in qua viuant glorificati.

Sic Epistola ad Hebræos docet, patres tenuisse fidem resurrectionis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromißionibus. &c. Ideò Iacob filijs suis mandat, vt adiungatur sepulchro patrum suorum. Et Ioseph iubet ossa sua asportari ex Ægipto.

Resurgéntne omnes homines pariter boni ac mali?

Vna & communis erit omnium mortuorum resurrectio, tam piorum quàm impiorum, sed conditione inæquali. Pij enim resurgēt ad vitam æternam, impij ad iuditium & pœnas æternas.

Proba quod etiam impii cum corporibus sunt resurrecturi ad supplicium.

Ioan.5. ait Christus: Venit hora, in qua omnes qui sunt in monumentis, audient vocem filij hominis, & procedent, qui bona egerunt in resurrectionem vitæ, qui verò mala egerunt, in resurrectionem iuditij.

Daniel.12. Multi de his qui dormiunt in puluere terræ, euigilabunt. Alij in vitam æternam, alij in opprobrium, vt videant semper.

2.Cor.5.

2. Corin.5. Omnes nos manifestari oportet ante tribunal Christi, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum siue malum.

Math.10. Timete eum, qui potest & animum & corpus perdere in gehennam.

Esaiæ.66. Egredientur & cadauera (id est corpora) virorum, qui præuaricati sunt in me. Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, & erunt ad satietatem visionis omni carni.

Quomodo fiet resurrectio?

Paulus.1.Corinth.15. In ictu oculi, in nouissima tuba. Canit enim tuba, & mortui resurgẽt incorrupti, & nos immutabimur.

Quomodo fiet hæc immutatio?

Oportet (inquit) hoc corruptibile induere incorruptibilitatem, & hoc mortale induere immortalitatem. Cùm autem hoc corruptibile induerit incorruptibilitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est: Absorpta est mors in victoria.

Qualiter resurgent?

Gloriosè, absque omni defectu spirituali & corporali. Paulus. 1. Corinth.15. quatuor dotes corporis glorificati enumerat, incorruptibilitatem, claritatem, potentiam vel agilitatem, & subtilitatem. Seminatur (inquit) corpus, hoc est, in terram sepelitur, in corruptione, ignominia, infirmitate, animale corpus: Resurget in incorruptibilitate, gloria, potentia, corpus spirituale.

De typum nostræ Resurrectionis in creaturis.

Respice granum tritici, quod aridum in terram proijcitur, & non viuificatur vt germinet, nisi mortuum fuerit, aut computruerit. Ioan. 12. ait Christus: Nisi granum frumenti. &c. Pusillum, vile, ac siccum granum infoditur humo, quod in limo putrefactum, velut reuiuiscens, prorumpit in teneram herbulam, mox culmi, deinde aristæ. Sic idem illud corpus tuum, quod sepelitur tamen resurget, sed ineffabili pulchritudine. Iusti enim in regno Dei fulgebunt vt Sol.

Quid verò illi, quos vltimus dies reperiet in carne viuos?

Non incidunt illi in manus pollinctorum aut funeratorum. Nam Paulus ait. 1. Thess. 4. Nos qui reliqui erimus, simul rapiemur cum his, qui antea mortui sunt, in nubibus, in occursum Domini in aera & sic semper cum Domino erimus.

DE CONSVMMATIONE SECVLI, DE IVDICIO EXtremo, siue die Domini.

Quid est consummatio seculi?

EST cùm status huius mundi & vicißitudo temporum præteribit, cùm cessabit æstas & hyems, nox & dies. Gen. 10.

Quid

Quid eſt iudicium extremum ſiue Dies Domini?

Eſt quando Dominus Ieſus Chriſtus in aduentu ſuo, cum virtute magna & maieſtate extremum omnibus hominib. iuxta ſua facta ſententiam feret æquam & irrefragabilem, tum pijs, tum impijs, aut ad vitam æternam, aut ad ſupplicium æternum.

Quotuplex ergo eſt aduentus Chriſti?

Scriptura duos aduentus Chriſti docet. Prior erat humilis, quando incarnatus venit in forma ſerui, vt peccata noſtra portaret. Alter erit glorioſus & terribilis, quando veniet vt ſupremus Iudex maieſtate inenarrabili, in fine ſeculi, iudicaturus viuos & mortuos. Auguſtinus: Venit Chriſtus occultè iudicandus, veniet & manifeſtè iudicaturus.

Actor.10. Chriſtus conſtitutus eſt à Deo, Iudex viuorum & mortuorum.

Et Actor.17. Statuit diem, in quo iudicaturus eſt orbem in æquitate.

Quomodo veniet iudicaturus?

Viſibiliter in nube, quemadmodum aſcendit, Actor.1. Et in Maieſtate & Gloria. 1.Theſſ.4. in voce Archangeli, & tuba Dei.

Cur iudicaturus?

Vt pijs in corpore & anima reddat gaudium & vitam æternam, impijs afflictionem & ignem æternum.

Quis erit ordo extremi iuditij?

Quædam signa præcedent diem iudicij, quidem ipso die illucescente fient, quædam sequentur.

Quæ præcedent?

Romanum Imperium desolabitur, reuelabitur homo peccati, 2. Thessalo.2. surgent Pseudochristi & pseudoprophetæ. Ecclesia Christi grauißimas persecutiones patietur. Matth. 24. Erunt signa in Sole & Luna.&c.Luc.21.Euangelium prædicabitur in vniuerso orbe.

Quæ fient ipso die?

Aduentus Christi erit subitus, sicut exitus fulguris ab oriente in Occidentem. Ignis ante faciem eius præcedet. Psal. 96. Signum filij hominis apparebit in cœlo. Resurgent mortui omnes, tam pij, quàm impij. Christus segregabit malos à bonis & proferet sententiam vltimam.Matth:25.

Quæ sequentur?

Renouatio mundi visibilis, supplicium impiorum æternum, vita piorum æetrna.

Potest ne sciri hora & dies iuditij?

De die illo & hora, inquit Christus, Matth.24. nemo scit, ne angeli quidem, nisi pater meus solus.

Et. 1. Thess.5. Dies domini sicut fur in nocte, ita venturus est: cùm dixerint pax, & securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus.

DE

DE VITA ÆTERNA.

Quid eſt vita æterna?

EST guſtus & ſenſus perpetuus gratiæ & miſericordiæ dei, et pax ſeu gaudium perpetuum conſcientiæ, in cordibus fidelium. Vel, eſt certa dei & domini noſtri Ieſu Chriſti notitia, quæ hic in fide ſub ſpe certa et ſpiritu incipit, & manifeſtabitur poſt hanc vitam ad perpetua gaudia, et immortalem hæreditatem. Breuius ſic: Vita æterna eſt cognoſcere deum verum, et quem miſit Ieſum Chriſtum. Ioan. 12.

Quæ eſt mors æterna?

Eſt perpetuus horror conſcientiæ ab ira dei.

Quis promiſit vitam æternam?

Chriſtus dominus noſter.

Quibus?

Credentibus. Sic enim ait Ioan. 3. Qui credit in filium dei, habet vitam æternam: qui autem incredulus eſt filio, non videbit vitam, ſed ira Dei manet ſuper illum. Et Ioan. 5. Amen, amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei qui miſit me, habet Vitam æternam, et in iuditium non veniet, ſed tranſeat à morte in vitam.

Qui sunt effectus vitę æternę.

Non sentire amplius peccatum, mortem, sed habere perpetua guadia & lætitiam. Esaiæ. 25. Et mors deuorabitur omnino, & absterget deus omnem lachrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit, neque luctus, neque clamor, neque dolor erit vltra, Apo. 21. Esaiæ. 65. Ecce ego creo cœlos nouos, & non erunt in memoria priora, & non ascendent super cor, sed gaudebitis & exultabitis in sempiternum, in ijs quæ ego creo. Quia ecce creo Hierusalem exultationem, & populum eius gaudium, & exultabit in Hierusalem, & gaudebo in populo meo, & non audietur in eo vltrà vox fletus, & vox clamoris. &c. Item cap. 51. Qui redempti sunt à domino, reuertentur, & venient in Sion laudantes, et lætitia sempiterna super capita eorum. Gaudium & lætitium tenebunt, fugiet dolor & gemitus. Psalm. 21. Edent pauperes, & saturabuntur, & laudabunt dominum, qui requirunt eum, viuent corda eorum in seculum seculi.

Psalm. 4. Illi abundabunt frumento & vino, Ego autem dormiam & requiescam, quia tu domine facis vt securè habitem.

Esaiæ. 64. Oculus non vidit, Deus, absque te, quæ præparasti diligentibus te.

Hæc testimonia ostendunt vitam æternam futuram esse talem statum, in quo liberati à peccato, morte,

morte, et omnibus calamitatibus, viuamus in perpetua luce, vera notitia Dei, & fruamur æternis gaudijs, & perpetua lætitia. Quam nobis donet deus propter filium suum IESVM CHRISTVM, *qui cum Patre & Spiritu Sancto viuit & regnat super omnia benedictus.*

Amen.

FINIS.

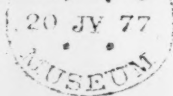

INDEX LOCOrum & quæstionum

huius libelli.

PASTOR ECCLESIAE.

De Lege.

De

De Euangelio.

De promissionibus.

De peccato.

Cata-

Pœnitentia, Contritio.

De Absolutione.

De fide.

De libertate christiana.

De consilijs in Scriptura.

De vindicta.

De paupertate.

De castitate.

De ecclesia.

De potestate ecclesiastica.

De scandalo.

De Sacramentis.

De baptismo.

De baptismo paruulorum.

De

De cœna domini.

De ſacrificijs.

De cruce & afflictionibus.

De humiliatione.

De oratione.

De oratione Dominica.

De Magiſtratu.

De politia Eccleſiaſtica.

De Matrimonio.

De inuocatione Sanctorum.

De imaginibus.

Grego-

De sepultura mortuorum.

De resurrectione mortuorum.

De consummatione seculi, et iudicio extremo, siue die domini.

FINIS.

